

Madách Imre

AZ EMBER TRAGÉDIÁJA

DRÁMAI KÖLTEMÉNY

ELSŐ SZÍN

(A mennyekben. Az Úr dicstől környezetten trónján. Angyalok serege térden. A négy főangyal a trón mellett áll. Nagy fényesség.)

ANGYALOK KARA

Dicsőség a magasban Istenünknek,
Dicsérje őt a föld és a nagy ég,
Ki egy szavával híva létre mindent,
S pillantásától függ ismét a vég.
5 Ó az erő, tudás, gyönyör egésze,
Részünk csak az árny, mellyet ránk vetett,
Imádjuk őt a végtelen kegyért, hogy
Fényében illy osztályrészt engedett.
Megtestesült az örökös nagy eszme,
10 Im, a teremtés béfejezve már,
S az Úr mindentől, mit lehelni enged,
Méltó adót szent zsámolyára vár.

AZ ÚR

Be van fejezve a nagy mű, igen.
A gép forog, az alkotó pihen.
15 Évmilliókig eljár tengelyén,
Míg egy kerékfogát ujítani kell.
Fel hát, világim véd-nemtői, fel,
Kezdjétek végtelen pályátokat.
Gyönyörködjem még egyszer bennetek,
20 Amint elzúgtok lábaim alatt.

(A csillagok védszellemei különböző nagyságú, színű, egyes, kettes csillaggömböket, üstökösöket és ködcsillagokat görgetve rohannak el a trón előtt. Szférák zenéje halkan.)

ANGYALOK KARA

Milyen büszke láng-golyó jó
Önfényében elbizottan,
S egy szerény csillagsoportnak

Épp ő szolgál öntudatlan. –
25 Pislog e parányi csillag,
Azt hinnéd, egy gyöngé lámpa,
S mégis millió teremtés
Mérhetetlen nagy világa. –
Két golyó küzd egymás ellen
30 Összehullni, szétsietni:
S e küzdés a nagyszerű fék,
Pályáján továbbvezetni. –
Mennydörögve zúg amaz le,
Távulnan rettegve nézed:
35 S kebelében milljó lény lel
Boldogságot, enyhe béket. –
Mily szerény ott – egykor majdan
Csillaga a szerelemnek,
Óvja őt meg ápoló kéz,
40 Vigasztal a földi nemnek. –
Ott születendő világok,
Itt enyészők koporsója:
Intő szózat a hiúnak,
Csüggedőnek biztatója. –
45 Rendzavarva jó amott az
Üstökös rettentő képe:
S im, az Úr szavát meghallva,
Rend lesz útja ferdesége. –
Jössz te, kedves ifju szellem,
50 Változó világömböddel,
Aki gyászt és fénypalástot,
Zöld s fehér mezt váltogatsz fel.
A nagy ég áldása rajtad!
Csak előre csüggedetlen;
55 Kis határodon nagy eszmék
Fognak lenni küzdelemben.
S bár a szép s rút, a mosoly s könny,
Mint tavasz s tél, kört vesz rajta,

60 Fénye, árnya léssen együtt:
Az Úr kedve és haragja.
(*A csillagok védszellemei elvonultak.*)

GÁBOR FŐANGYAL

Ki a végetlen űrt kimérted,
Anyagot alkotván beléje,
Mely a nagyságot s messzeséget
Egyetlen szódra hozta létre:

65 Hozsána néked, Eszme!
(*Leborul.*)

MIHÁLY FŐANGYAL

Ki az örökké változandót,
S a változatlant egyesíted,
Végetlent és időt alkotva,
Egyéneket és nemzedéket:

70 Hozsána néked, Erő!
(*Leborul.*)

RÁFAEL FŐANGYAL

Ki boldogságot árjadoztatsz,
A testet öntudatra hozva,
És bölcseséged részesévé
Egész világot felavatva:

75 Hozsána néked, Jóság!
(*Leborul.*)

(*Szünet.*)

AZ ÚR

S te, Lúci fer, hallgatsz, önhitten állsz,
Dicséretemre nem talál sz-e szót,
Vagy nem tetszik tán, amit alkoték?

LUCIFER

80 S mi tessék rajta? Hogy néhány anyag
Más-más tulajdonokkal felruházva,

Miket előbb, hogysem nyilatkozána,
Nem is sejtettél bennök, úgy lehet,
Vagy, ha igen, másítani nincs erőd,
Néhány golyóba összevissza gyúrva,
85 Most vonzza, űzi és taszítja egymást,
Néhány féregben öntudatra kél,
Míg minden megtelt, míg minden kihült,
És megmarad a semleges salak. –
Az ember ezt, ha egykor ellesi,
90 Vegykonyhájában szintén megteszi. –
Te nagy konyhádba helyzed embered,
S elnézed néki, hogy kontárkodik,
Kotyvaszt, s magát Istennek képze li.
De hogyha elfecsérli s rontja majd
95 A főztet, akkor gyúlsz késő haragra.
Pedig mit vársz mást egy műkedvelőtől? –
Aztán mivégre az egész teremtés?
Dicsőségedre írtál költeményt,
Beléhelyezted egy rossz gépezetbe,
100 És meg nem únod véges végtelen,
Hogy az a nóta mindig úgy megyen.
Méltó-e ilyen aggastyánhoz e
Játék, melyen csak gyermekszív hevülhet?
Hol sárba gyúrt kis szikra mimeli
105 Urát, de torzalak csak, képe nem;
Végzet, szabadság egymást üldözi,
S hiányzik az összhangzó értelem. –

AZ ÚR

Csak hódolat illet meg, nem bírálat.

LUCIFER

Nem adhatok mást, csak mi lényegem.
(*Az angyalokra mutatva.*)

110 Dicsér eléggé e hitvány sereg,
És illik is, hogy ők dicsérjenek.

Te születed őket, mint árnyát a fény,
De mindöröktől fogva élek én.

AZ ÚR

Hah, szemtelen! nem szült-e az anyag,
115 Hol volt köröd, hol volt erőd előbb?

LUCIFER

Ezt tőled én is szintúgy kérdhetem.

AZ ÚR

Én végtelen időtől tervezem,
S már bennem élt, mi mostan létesült.

LUCIFER

S nem érzéd-é eszméid közt az úrt,
120 Mely minden létnek gátjaul vala
S teremtni kényszerültél általa?
Lucifer volt e gátnak a neve,
Ki a tagadás ősi szelleme. –
Győztél felettem, mert az végzetem,
125 Hogy harcaimban bukjam szüntelen,
De új erővel felkeljek megint.
Te anyagot szültél, én tért nyerék,
Az élet mellett ott van a halál,
A boldogságnál a lehangolás,
130 A fénynél árnyék, kétség és remény. –
Ott állok, látod, hol te, mindenütt,
S ki így ösmérlek, még hódoljak-e?

AZ ÚR

Hah, pártos szellem! el előlem, el,
Megsemmíthetnélek, de nem teszem,
135 Számúzve minden szellemkapcsolatból
Küzdj a salak közt, gyűlölt, idegen.
S rideg magányod fájó érzetében
Gyötörjön a végetlen gondolat:

Hogy hasztalan rázod porláncodat,

140 Csatád hiú, az Úrnak ellenében.

LUCIFER

Nem úgy, ily könnyen nem löksz el magadtól,
Mint hitvány eszközt, mely felesleges lett. –
Együtt teremténk: osztályrészemet
Követelem.

AZ ÚR

(Gúnyyal.)

Legyen, amint kívánod.

145 Tekints a földre, Éden fáí közt
E két sudar fát a kellő középén
Megátkozom, aztán tiéd legyen.

LUCIFER

Fukar kezekkel mérsz, de hisz nagy úr vagy,
S egy talpalatnyi föld elég nekem,
150 Hol a tagadás lábát megveti,
Világodat meg fogja dönteni.
(Indul.)

ANGYALOK KARA

El Isten színétől, megátkozott,
153 Hozsán' az Úrnak, ki törvényt hozott. –

MÁSODIK SZÍN

(A paradicsomban. Középen a tudás és az örökélet fája. Ádám és Éva jönnek, különféle állatok szelíd bizalommal környezik őket. Az ég nyílt kapuján dics [glória] sugárzik elő, s angyali karok halk harmóniája hallik. Verőfényes nap.)

ÉVA

Ah, élni, élni: milly édes, mi szép!

ÁDÁM

155 És úrnak lenni mindenek felett.

ÉVA

Érezni, hogy gondoskodnak felőlünk,
És mindezért csupán hálát rebegnünk
Ahhoz, ki nyújtja mind e kéjeket.

ÁDÁM

160 A függés, látom, életelv neked. –
Szomjúzom, Éva, nézd, mi csábosan
Néz e gyümölcs ránk.

ÉVA

Majd szakítok egyet.

AZ ÚR SZAVA

165 Megállj, megállj, egész földet neked
Adám, csak e két fát kerüld, kerüld,
Más szellem óvja csábgyümölcseit,
S halállal hal meg, aki élvezi. –
Amott piroslik a szőlőgerezd,
Ott enyhe árnyék kínál nyugalommal,
Ragyogó délnek tikkasztó hevében.

ÁDÁM

Csodás parancs, de úgy látszik, komoly.

ÉVA

170 Mért szebb e két fa, mint más; vagy miért
Épp ez tilalmas?

ÁDÁM

Hát mért kék az ég,
Mért zöld a liget – elég, hogy úgy van. –
Kövessük a szót, jőj utánam, Éva.
(Letelepednek egy lugosban.)

ÉVA

Hajolj keblemre, én meg majd legyezek.
(Nagy szélroham, Lucifer a lombok között megjelenik.)

ÁDÁM

175 Hah, nő! mi ez, nem hallék még hasonlót.
Miként ha ellenséges idegen
Erő tört volna rajtunk.

ÉVA

Reszketek.
Az égi zengzet is elhallgatott.

ÁDÁM

Itt kebleden, úgy tetszik, hallom azt még.

ÉVA

180 Én meg, ha ott fen a dics elborul,
Itt lenn találom azt szemedben, Ádám.
Hol is lelhetném másutt kívüled,
Kit létre is csak hő vágyad hozott,
Mint – fényárjában a fejedelmi nap –
185 A mindenségben árván hogy ne álljon –
A víz színére festi önmagát
S enyelg vele, örül, hogy társa van,
Nagylelkűen felejtván, hogy csupán
Saját tüzének halvány mása az,
190 Mely véle együtt semmivé borulna.

ÁDÁM
Ne szólj így, Éva, meg ne szégyeníts.
Mi a hang, hogy ha nincs, ki értené?
Mi a sugár, ha szív nem fogja fel?
Mi volnék én, ha mint visszhang- s virágban,
195 Benned szebb létre nem feselne létem,
Melyben saját magam szerethetem?

LUCIFER
E lágy enyelgést mért is hallgatom? –
Elfordulok, másképp oly szégyen ér még,
Hogy a hideg számító értelem
200 Megírigylendi a gyermekkedélyt.
(Egy madárka énekelni kezd egy közel ágon.)

ÉVA
Hallgasd csak, Ádám, óh, mondd, érted-é
E kis bohó szerelmes énekét?

ÁDÁM
Én a patak zugását hallgatám,
És azt találom, szintén így dalolt.

ÉVA
205 Minő csodás összhang ez, kedvesem,
E sokszerű szó és egy értelem. –

LUCIFER
Mit késem ennyit? fel munkára, fel,
Megesküvém vesztőkre, veszniök kell.
S kétkedve állok mégis újra meg,
210 Nem küzdök-é hiába a tudás,
A nagyravágyás csábos fegyverével
Őellenek, kik közt, mint menhely áll,
Mely lankadástól óvja szívöket,
Emelve a bukót: az érzelem.
215 De mit töprengék. Az nyer, aki mer.

*(Új szélroham. Lucifer a megrettenő emberpár előtt megjelenik.
A dics elborul. Lucifer kacag.)*
Mit álmétkodtok? –
(Évához, ki futásnak indul.)

Óh, megállj, kecses hölgy!
Engedd egy percre, hogy csodáljalak.
(Éva megáll s lassanként felbátorodik.)
(Félre.)
E mintakép milljószor újuland meg.
(Fent.)
Ádám, te félsz?

ÁDÁM
Tőled, hitvány alak?

LUCIFER
(Félre.)
220 Ez is jó ős a büszke férfinemnek.
(Fent.)
Üdvöz légy, szellem-testvér!

ÁDÁM
Mondd, ki vagy?
Alulról jössz-e hozzánk, vagy felülről?

LUCIFER
Amint tetszik, nálunk az egyre megy.

ÁDÁM
Nem tudtam, hogy van ember még kívülünk.

LUCIFER
225 Hohó! nagyon sok van még, mit te nem tudsz,
S nem is fogsz tudni. Vagy a jámbor agg
Azért teremtett volna-é porondból,
Hogy a világot ossza meg veled?
Te őt dicséred, ő téged kitart,
230 Megmondja, végy ebből és félj amattól,

Óv és vezet, mint gyapjas állatot;
Hogy eszmélj, szükséged nem is lehet.

ÁDÁM

Hogy eszméljek? – S nem eszmélnék-e hát:

Nem érzem-é az áldó napsugárt,

235 A létezésnek édes örömét

És Istenemnek végtelen kegyét,

Ki engemet tőn e föld istenévé?

LUCIFER

Ezt tartja tán az a kis féreg is,

Mely a gyümölcsöt eszi el előled,

240 Meg a sas, melly a kis madárra csap.

Avagy mi tesz nemesbbé tégedet?

Egy szikra az, mely bennetek dereng,

Egy végtelen erőnek mozzanása;

S mint a pataknak egyes habjai,

245 Egy percre felcsillogva visszahullnak

Közös medröknek szürke mélyibe. –

Igen, tán volna egy, a gondolat,

Mely öntudatlan szűdben dermedez,

Ez nagykorúvá tenne, önerődre

250 Bízván, hogy válassz jó és rossz között,

Hogy önmagad intézzed sorsodat,

S a gondviselettől felmentene.

De trágyaféregül tán jobb neked

Tenyészni kis körödnék lágy ölében,

255 S tudás nélkül elfogyni étleteddel. –

Nagy kényelem a megnyugvás hitünkben;

Nemes, de terhes, önlábunkon állni. –

ÁDÁM

Nagy dolgokat mondsz, szédülök belé.

ÉVA

Én lelkesülök, szép s új dolgokat mondsz.

LUCIFER

260 De a tudás sem volna még elég;

Hogy testesüljön nagyszerű művekben,

A halhatatlanság is kellene.

Mit képes tenni az arasznyi lét?

E két fa rejti mind e birtokot,

265 S ettől tiltott el, aki alkotott.

Tudsz mint az Isten, azt ha élvezed,

Ettől örök ifjú marad kecsed.

ÉVA

Mégis kegyetlen a mi alkotónk!

ÁDÁM

De hátha megcsalsz?

(A dics kissé kitisztul.)

ÉGI KAR

Jaj neked, világ,

270 Az ős tagadás kisért.

AZ ÚR SZAVA

Ember, vigyázz!

ÁDÁM

Mi hang ez ismét?

LUCIFER

A szél gallyakat ráz.

Segítsetek

Ti elemek,

Az embert nektek

275 Szerezni meg. –

(Széltroham, a dics elborul.)

E két fa az enyém!

ÁDÁM

Ki vagy tehát te?

Hisz olyannak tűnsz fel, mint mi vagyunk.

LUCIFER

Nézd ott a sast, mely felhők közt kovályg,
Nézd e vakondot, földet túrva lenn,
280 Mindkettőt más-más láthatár övedzi.
A szellemország látköröd-kivül van,
És ember az, mi legmagasb neked.
Az ebnek is eb legfőbb ideálja
S megtisztel, hogyha társaul fogad.
285 De éppen úgy, miként te őt lenézed,
És állsz felette végzete gyanánt,
Áldást vagy átkot szórva istenül rá,
Épp úgy tekintünk rátok mí alá,
A szellemország büszke részesei.

ÁDÁM

290 S azoknak volnál hát te egyike?

LUCIFER

Igen, erők közt a leghatalmasb,
Ki ottan álltam az Úr trónja mellett,
S legszebb dicséből osztályom kijárt.

ÁDÁM

Mért nem maradtál hát a fényes égben,
295 E porvilágra mért jövél közénk?

LUCIFER

Megúntam ott a második helyet,
Az egyhangú, szabályos életet,
Éretlen gyermek-hangu égi kart,
Mely mindég dicsér, rossznak mit se tart.
300 Küzdést kívánok, diszharmóniát,
Mely új erőt szül, új világot ad,
Hol a lélek magában nagy lehet,
Hová, ki bátor, az velem jöhet.

ÁDÁM

Megmondta Isten, hogy büntetni fog,
305 Ha más utat választunk, mint kitűzött.

ÉVA

Miért büntetne? – Hisz, ha az utat
Kitűzte, mellyen hogy menjünk, kívánja,
Egyúttal ollyanná is alkotott,
Hogy vétkes hajlam másfelé ne vonjon.
310 Vagy mért állított mély örvény fölé,
Szédelgő fejjel, kárhozatra szánva. –
Ha meg a bűn szintén tervében áll,
Mint a vihar verőfényes napok közt,
Ki mondja azt vétkesbnek, mert zajong,
315 Mint ezt, mivel éltetve melegít?

LUCIFER

Lám, megjelent az első bölcsező!
Nagy sor jövend utánad, szép hugom,
Mely milljó úton ezt vitatja újra;
A tébolydába téved sok közülök,
320 Sok visszaretten, révbe egy sem ér.
Hát hagyjatok fel az okoskodással,
Minden dolognak oly sok színe van,
Hogy aki mindazt végigészleli,
Kevesbet tud, mint első pillanatra,
325 S határozatra jöni rá nem ér.
A tett halála az okoskodás. –

ÉVA

Én hát szakítok egyet a gyümölcsből.

ÁDÁM

Megátkozá az Úr.
(*Lucifer kacag.*)

De csak szakíts.
Jöjön reánk, minek ránk jöni kell,

Üres kézzel taszítván a magányba,
Elhagytam én is. Önmagam levék
Enistenemmé, és amit kivívok,
Méltán enyém. Erőm ez, s büszkeségem.

LUCIFER

(Félre.)

365 Hiú báb, mostan fittyet hánysz az égnek,
Meglátjuk szíved, villámok ha égnek.

ÉVA

Nekem meg büszkeségem az csupán,
Hogy a világnak anyja én leszek.

LUCIFER

(Félre.)

370 Dicső eszmény, mit a nő szíve hord,
Megörökíteni a bűnös nyomort.

ÁDÁM

Mit is köszönjek néki? puszta létem?
Hisz ez a lét, ha érdemes leszen
Terhére, csak fáradságom gyümölcse.
A kéjet, amit egy ital viz ád,
375 Szomjam hevével kell kiérdemelnem,
A csók mézének ára ott vagyon –
Amely nyomán jár – a lehangolásban.
De hogyha a hálának csatja mind
Le is hullt rólam, bár szabad levék
380 Alkotni sorsom és újból lerontni,
Tapogatózva, amit tervezék –
Ahhoz segélyed sem kellett talán,
Meggírta volna azt saját erőm.
S te nem mentél meg a súlyos bilincstől,
385 Mellyel testem por földéhez csatol.
Érzem, bár nem tudom nevét, mi az,
Talán egy hajszál – annál szégyenebb, –

Mi korlátozza büszke lelkemet.

Nézd, ugranám, és testem visszahull,
390 Szemem, fülem lemond szolgálatáról,
Ha a távolnak kémlem titkait;
S ha képzetem magasb körökbe von,
Az éhség kényszerít, hunyászodottan
Leszállni ismét a tiprott anyaghoz.

LUCIFER

395 Ezen kötél erősb, mint én vagyok.

ÁDÁM

Ah, úgy te gyöngé szellem vagy igen,
Ha e láthatlan pókháló, e semmi,
Mit százezer lény észre sem veszen,
S hálója közt szabadság érzetével
400 Fickándozik, mit csak néhány kivált
Magasb szellem sejt, még dacol veled.

LUCIFER

S csakis ez az, mi velem bír dacolni,
Mert szellem, mint én. Vagy tán azt hiszed,
Hogy, mert elrejtve munkál s zajtalan,
405 Nem is erős? – Ne hidd, homályban ül,
Mi egy világot rendít és teremt,
Mert látásától megszédülne a fej.
Csak ember műve csillog és zörög,
Melynek határa egy arasznyi lét.

ÁDÁM

410 Hagyd megtekintnem hát e működést
– Egy percre csak, keblem, tudod, erős –,
Mely rám befolyhat, aki enmagamban
Olyan különvált és egész vagyok.

LUCIFER

„Vagyok” – bolond szó. Voltál és leszesz.
415 Örök levés s enyészet minden élet.

De nézz körül és láss szellem-szemekkel. –

ÁDÁM

(Amit a következőkben mond, mind láthatóvá is lesz.)

Mi áradat buzog fel így körülöm

Magasba törve szakadatlanul

Hol kétfelé vál, s a földcsarkokig

420 Vihar gyanánt rohan.

LUCIFER

Az a melegség,

Mely életet visz a jegek honába.

ÁDÁM

Hát e két lángfolyam, mely zúgva fut

Mellettem el, hogy félek, elsodor,

És mégis érzem éltető hatását:

425 Mi az, mi az? elkábulok belé.

LUCIFER

Ez a delej.

ÁDÁM

Alattam ing a föld.

Amit szilárdnak és alaktalannak

Tartottam eddig, forrongó anyag lón,

Ellentállhatlan, melly alak után tör,

430 Életre küzd. Amarra mint jegec,

Emerre mint rügy. Óh, e zúr között

Hová lesz énem zárt egyénisége,

Mivé leszesz testem, melyben szilárd

Eszköz gyanánt oly dörén megbizám

435 Nagy terveimben és nagy vágyaimban.

Te elkényeztetett gyermek, ki bajt

S gyönyört szeresz számomra egyiránt,

Néhány marok porrá súlyedsz-e csak,

Míg többi lényed víz és tünde lég,

440 Mely még imént piroslott és örült,

S legott voltammal a felhőbe gőzölt.

Minden szavam, agyamban minden eszme

Lényemnek egy-egy részét költi el,

Elégek! – és a vészhozó tüzet

445 Talán rejtélyes szellem szítogatja,

Hogy melegedjék hamvadásomon. –

El e látással, mert megőrülök.

Ily harcban állni száz elem között

Az elhagyottság kínos érzetével,

450 Mi szörnyü, szörnyü! – Óh, miért lökém el

Magamtól azt a gondviseletet,

Mit ösztönöm sejtett, de nem becsült,

S tudásom óhajt – óh, de hasztalan.

ÉVA

Úgy-é, úgy-é, hasonlót érzek én is.

455 Ha majd te harcolsz a fenevadakkal,

Vagy én lankadva kertünk ápolom,

Körültekintek a széles világon,

És égen-földön nem lesz egy rokon,

Nem egy barát, ki biztasson vagy óvjon.

460 Nem így volt ám ez egykor, szebb időben.

LUCIFER

(Gúnyosan.)

Hiszen, ha oly kicsinyes lelketek,

Hogy fáztok ápoló gond s kéz ne'kül,

S alárendeltség oly szükségetek:

Idézek én fel Istent számotokra,

465 Ki nyájasabb lesz, mint a zord öreg:

E földnek szellemét, ismérem őt

Az égi karból, szép szerény fiú. –

Jelenjél meg szellem,

Látod, nem bírsz velem,

470 Az ősi tagadás

Hív, hisz nem merne más.

(A földből lángok csapnak föl, tömör fekete felhő képződik szivárvánnyal, iszonyúan mennydörögve.)

LUCIFER

(Hátralépve.)

Ki vagy te, rém – nem téged hívtalak,
A föld nemtője gyöngé és szelíd.

A FÖLD SZELLEMÉNEK SZAVA

Mit gyöngéül látál az égi karban,
475 Az önkörében végtelen, erős. –
Im, itt vagyok, mert a szellem szavának
Engednem kelle, ámde megjegyezd,
Hogy fölzaklatni s kormányozni más.
Ha felveszem saját képem, leroskadsz,
480 S eme két féreg itt megsemmisül.

LUCIFER

Mondd hát, hogyan fér büszke közeledbe
Az ember, hogyha istenül fogad?

A FÖLD SZELLEMÉNEK SZAVA

Elrészletezve vízben, fellegekben,
Ligetben, mindenütt, hová benéz
485 Erős vágyakkal és emelt kebellet.
(Eltűnik.)

(A ligetet, forrást tünde játszi nimfák népesítik.)

ÉVA

Ah, nézd e kedves testvér-arcokat,
Nézd, nézd, mi bájosan köszöntenek,
Nincs többé elhagyottság, rengeteg,
A boldogság szállott közénk velek.
490 Ők adnak bűnkben biztató szavat,
A kételkedésben jó tanácsokat.

LUCIFER

Nem is kérhettek jobb helyütt tanácsot –

Kik, amint kértek, már határozatok –

Mint épp e kedves tünde alakoktól,

495 Kik úgy felelnek, mint kérdések szól:

A tiszta szívre mosolyogva néznek,
Ijesztő rémül a kétségbesónek;
Ők kísérendnek végig száz alakban,
Százféleképpen átalváltozottan,

500 A fürkésző bölcsésznek üde árnya
S örökifjú sziveknek ideálja.

ÁDÁM

Mit ér, mit ér e játék csillogása,

Előttem mely foly, nem hatok belé. –

S nekem csak egy rejtéllyel több jutott. –

505 Ne hitegess, Lucifer, ne tovább,

Hagyj tudnom mindent, úgy, mint megfogadtad.

LUCIFER

(Félre.)

Keserves lesz még egykor e tudásod,

S tudatlanságért fogsz epedni vissza.

(Fent.)

De türelem. Tudod, hogy a gyönyör

510 Percét is harccal kell kiérdemelned;

Sok iskolát kell még addig kijárnod,

Sokat csalódnod, míg mindent megértesz.

ÁDÁM

Könnyű neked beszélni türelemről,

Előtted egy öröklét van kítárva,

515 De én az élet fájából nem ettem,

Arasznyi lét, mi sietésre int.

LUCIFER

Minden, mi él, az egyenlő soká él,

A százados fa s egynapos rovar.

Eszmél, örül, szeret és elbukik,

520 Midőn napszámát s vágyait betölté.
Nem az idő halad: *mi* változunk,
Egy század, egy nap szinte egyre megy.
Ne félj, betöltöd célodat te is,
Csak azt ne hidd, hogy e sártestbe van
525 Szorítva az ember egyénisége.
Látád a hangyát és a méherajt:
Ezer munkás jár dőrén össze-vissza
Vakon cselekszik, téved, elbukik,
De az egész, mint állandó egyén,
530 Együttleges szellemben él, cselekszik,
Kitűzött tervét bizton létesíti,
Mig eljön a vég, s az egész eláll. –
Portested is széthulland így, igaz,
De száz alakban újlag felélsz,
535 És nem kell újra semmit kezdened:
Ha vétkezél, fiadban bűnhődöl,
Köszvényedet öbenne folytatod,
Amit tapasztalsz, érzesz és tanulsz,
Évmilliókra lesz tulajdonod.

ÁDÁM

540 Ez visszapillantása az öregnek.
De ifju keblem forró vágya más:
Jövőmbé vetni egy tekintetet.
Hadd lássam, mért küzdök, mit szenvedek.

ÉVA

Hadd lássam én is, e sok újulásban
545 Nem lankad-é el, nem veszít-e bájam.

LUCIFER

Legyen. Bübájat szállítok reátok,
És a jövőnek végeig beláttok
Tünékeny álm képei alatt;
De hogyha látjátok, mi dőre a cél,
550 Mi súlyos a harc, melybe útatok tér;

Hogy csüggedés ne érjen emiatt,
És a csatától meg ne fussatok:
Egére egy kicsiny sugárt adok,
Mely biztatand, hogy csalfa tünemény
555 Egész látás – s e sugár a remény. –

(Ezalatt Ádámot és Évát a kalibába vezeti, kik ott elszunnyadnak.)

NEGYEDIK SZÍN

(Egyiptomban. Elöl nyílt csarnok. Ádám mint fáraó, fiatalon, trónon ülve. Lucifer mint minisztere; tiszteletteljes távolban fényes kíséret. A háttérben rabszolgák egy gúla építésén dolgoznak, korbáccsal rendet tartó felügyelők alatt. Tiszta nap.)

LUCIFER

Felséges úr! aggódva kérni néped,
Mely elvérezni boldog lenne érted,
Vajon mi az, mi a nagy fáraót
Nem hagyja trónja vánkosán pihenni?
560 Mért áldozod fel a nap kéjeit,
Az éjnek édes álomképeit,
És nem bizod gondját nagy terveidnek
A rabszolgára, akit az megillet,
Midőn már úgyis a széles világon
565 Minden dicsőség, úralom tiéd
S a kéj, mit ember elviselni bír. –
Száz tartomány bő kincse mond urának,
Neked nyit kelyhet illatos virága,
S édes gyümölcsöt csak neked növel.
570 Ezer hölgy keble sóhajtoz feléd:
A szőke szépség, lankadó szemével,
Finom, gyöngéd, mint játszi tünemény,
A barna lányka, lihegő ajakkal,
Égő szemében örült szenvedéllyel –
575 Mind a tiéid. Sorsuk egy szeszélyed,
Mind érzi, hogy betölté hivatását,
Ha néhány perced fűszerezni tudta.

ÁDÁM

Mindennek nincsen szűmre ingere.
Mint kénytelen adó jó, nem csatázok
580 Érette, nem köszönhetem magamnak.

De itt e művel, mellyet alkotok,
Azt tartom, hogy megleltem az utat,
Mely a valódi nagysághoz vezet.
Művészetét a természet csodálja
585 S évezredekre hirdeti nevem.
Nincs földindulás, nincs vész, mely ledöntse:
Erősebb lett az ember, mint az Isten.

LUCIFER

S óh, fáraó, mégis boldog vagy-é
E képzeletben? tedd kezéd szivedre.

ÁDÁM

590 Nem én. Űrt érzek, mondhatatlan Űrt.
De mindegy, hisz nem boldogságot esdtem,
Dicsőséget csak, s az megnyílt előttem.
Csak a tömeg ne sejtse kínomat –
Ha sajnálhatna, nem imádna többé.

LUCIFER

595 Hát hogyha egykor átlátod magad,
Hogy a dicsőség percnyi dőre játék?

ÁDÁM

Az nem lehet.

LUCIFER

S ha mégis?

ÁDÁM

Halni térnék,
Megátkozván utánam a világot.

LUCIFER

Nem fogsz meghalni, bár átlátod egyszer,
600 Sőt újra kezdesz, régi sikerreddel.
*(A dolgozó rabszolgák közül egyet a felügyelők annyira vernek,
hogy ez jajveszékelve és üldözötten egész a nyílt csarnokba fut, s
a trón előtt összerogy.)*

A RABSZOLGA

Uram, segíts!

(A munkások közül Éva, mint a rabszolga neje, kibontakozik, s fájdalmas sikoltással férjére borul.)

ÉVA

Hiába kéred azt,

Ki kínjainknak nem volt részese,

Nem ért, nem ért! – Halk a jajnak szava,

S a trón magas. Mért nem hívsz engemet,

605 Ki eltakarlak, s testemmel fogok fel

Minden csapást.

ÁDÁM

(A betóduló felügyelőkhez, kik a rabszolgát s nejét ki akarják hurcolni.)

Hagyjátok ott. El innét.

(A felügyelők el.)

Mi ismeretlen érzés száll szivembe,

Ki e nő, és mi büve-bája van,

Mellyel, mint láncsal, a nagy fáraót

610 Lerántja porban fetrengő magához? –

(Felkél.)

LUCIFER

Ez ismét a szálaknak egyike,

Melyekkel gúnyul vett körül urad,

Eszedbe hozni hernyó voltodat,

Ha önhitedben lepkeként csapongsz.

615 E vékony szál, láttad már, milly erős,

Kisiklik ujjainkból, és azért

Nem téphetem szét.

ÁDÁM

(Lejőve a trón lépcsőin.)

Azt ne is műveld.

Amilyen sértő, éppoly kellemes.

LUCIFER

De illetlen, hogy egy bölcs és király

620 Alatta nyögjön.

ÁDÁM

Mit tegyek hát?

LUCIFER

(Gúnyyal.)

Nincsen más hátra, mint hogy a tudás

Tagadja létét e rejtett fonálnak:

S kacagja durván az erő s anyag.

ÁDÁM

Én nem birom kacagni, sem tagadni.

ÉVA

625 Ah, kedvesem, véred csorogva foly,

Megállítom; fáj, ügyebár, nagyon?

A RABSZOLGA

Az élet fáj csak, már nem fáj soká.

ÉVA

Nem úgy, nem úgy, mért éltél volna eddig,

Ha most halnál meg, amint föllelél.

A RABSZOLGA

630 Mért él a pór? – a gúlához követ

Hord az erősnek, s állítván utódot

Jármába, meghal. – Milliók egy miatt.

ÁDÁM

Ah, Lucifer, mi rettentő beszéd ez!

LUCIFER

A haldokló hagymázos örülése.

ÁDÁM

635 Mít is beszélt?

LUCIFER

Nagy fáraó, mi bánt?

No, mondhatom, hogy nagyszerű dolog:
Egy rabszolgával a földön kevesb van.

ÉVA

Neked silány szám, nekem egy világ,
Óh, jaj, ki fog majd engemet szeretni? –

A RABSZOLGA

640 Én többé nem. – Felejts el, nő, örökre.
(*Meghal.*)

ÁDÁM

Majd foglak én. El innen a halottal.

(*A hullát felveszik.*)

Fel, hölgyem, e trón pamlagán helyed:

A bájnak éppen úgy fejedlme vagy,

Mint az erőnek én – meg kelle lelnünk

645 Egymást akárhol.

ÉVA

Óh, nagy fáraó,

Tudom, parancsod a pór végzete,

Nem is szabódom, csak kevés időt

Engedj magamnak, azután parancsolj.

ÁDÁM

Ne többször e szót. Óh, hát bírodalmam

650 Sohsem megy-é túl a parancs szaván?

ÉVA

Elég, ha egyelőre a parancs

Nem illet fájva – óh, ne irigyeld

Ez első percben könnyem a halottól. –

Mi szép halott, óh, Istenem, mi szép!

(*Ráborul.*)

ÁDÁM

655 Szép és halott; mi ellentétel ez:
Törekvésünkre gúny e nyugalom,
Vagy hívságukra száználmas mosoly.

LUCIFER

Szökött rabszolga, ki veled dacol,
Mondván: erősebb lettem láncaidnál.

ÁDÁM

660 A holtak béke, az élők üdv.
Amaz könyved nem érzi, mosolyod
Nélkülözöm kín.

(*A halottat kiviszik, Ádám Évát a trónra vezeti.*)

Oldalomra, nő!

Ah, milyen édes kebleden pihenni.

(*Jajveszékelés a munkások közt; Éva összeressen.*)

Mi lelt, szerelmem?

ÉVA

Óh, nem hallod-e

665 A nép jaját?

ÁDÁM

Először vettem észre.

Nem szép zene, igaz: de ne ügyelj rá,

Csókolj meg, és feledd el a világot.

Te meg némissd el azt a jajgatást.

LUCIFER

Azt nem birom, ez már a nép joga,

670 Együtt öröklé az igával azt.

(*Ismét jajszó. Éva felsikolt, Ádám fölemelkedik.*)

ÁDÁM

Hölgyem, te szenvedsz, s nem tudom, miként

Segítsek rajta. Szíveden keresztül

A jajszó, mint villám, fejembe csap
S úgy érzem, a világ kiált segélyt.

ÉVA

675 Óh, fáraó, zúzz el, de megbocsáss,
Ha a nép jaja nem hágy megnyugodni,
Ládd, jól tudom, hogy szolgálód vagyok,
Hogy éltem célja tégedet mulatni,
Felejték mindent, kívülem mi van:
680 Nyomort, nagyságot, ábrándot, halottat,
Hogy mosolyom üdv, ajkam láng legyen;
De hogyha a nép, e milljókarú lény,
Korbácsolt háttal jajgat odakint:
Mint fájó testnek kiseded porcikája,
685 Én, én, a népnek elszakadt leánya,
Szivemben érzem szintén mind e kint.

ÁDÁM

És én veled. – A milljók egy miatt –
Mondá a holt is. –

ÉVA

Óh, nagy fáraó!
Komor levél, és én vagyok oka,
690 Űzz el magadtól, vagy taníts, miként kell
Siketté lennem.

ÁDÁM

Jobb mester valál te,
Mert megtanítál a jajt hallanom. –
Ne halljam többé. – Ím, legyen szabad
A szolganép. Mit is ér a dicsőség,
695 Mit egy személyben ér utól az ember
Milljók vesztével és milljók jajával,
Kikben szintén az az ember lehel;
Milljószor érzem a kint, egyszer a kéjt.

LUCIFER

Ah, fáraó, rajongsz; hisz a tömeg
700 A végzet arra ítelt állata,
Mely minden rendnek malmán húzni fog,
Mert arra van teremtve. Már ma mentsd fel:
Amit te eldobsz, ő meg nem nyeri,
És új urat keres holnap magának.
705 Vagy azt hiszed, hogy ülhetnél nyakán,
Ha a gazdának szükségét nem érzi?
Ha kebelében öntudat lakik?

ÁDÁM

Miért jajgat hát, mintha fájna néki
A szolgaság?

LUCIFER

Fáj, bár nem tudja, mi.
710 Mert minden ember uralomra vágy,
Ez érzet az, s nem a testvériség,
Mi a szabadság zászlajához úzi
A nagy tömeget – ámbár öntudattá
Nem ébred benne, és csak sejtelemkint
715 Zaklatja minden olyasért, mi új,
S mi tagadása a már meglevőnek;
Abban remélvén testesülve látni
A boldogságról képzett álmait.
Pedig mély tenger a nép: bármi napfény
720 Sem hatja át tömét; sötét leend az,
Csak a hullám ragyog, mit színe fölvet,
És mely hullám esetleg épp te vagy.

ÁDÁM

S mért éppen én?

LUCIFER

Vagy más, veled rokon,
Kiben tudattá vált a népi ösztön,

725 S ki a szabadság bámult bajnokául
Fényes helyedre tolakodni mer.
Míg a tömeg, nem nyerve semmit is,
Nevet cserél, a gazda megmarad.

ÁDÁM

Mi végtelen körút okoskodásod,
730 Melyből menekvés nincsen is talán.

LUCIFER

Vagyon menekvés. Adj ezen néhány
Kivált egyénnek láncot és gyűrűt,
Adj más játékszert, s mondd: im, a tömeg
Fölébe tollak, ez teszen nemesbbé –
735 És elhiszik, és a népet lenézővén
Elszívelik, hogy őket is lenézd.

ÁDÁM

Ne kísérts ily csábító álokokkal.
El a szolgálkkal! légyen mind szabad.
Hirdesd ki nekik, ámde jól siess,
740 Hogy, míg megbánom, késő is legyen már.

LUCIFER

(Félre.)

Előre csak önhitten útadon,
Hidd, hogy te mégy, ha a sors árja von.
(Kimegy.)

ÁDÁM

E mű meg álljon bévégtetlenül,
Intő rom annak, aki nagyra tör,
745 Erőnk s gyöngénknek nagy kérdőjele.
(Kint nagy örömszaj, a munkások eloszolnak. Lucifer visszatér.)
Örülj pór, a nagyság hogy meghajolt
Előtted. Csak ne hidd, hogy kényszerítve.

ÉVA

Vigasztalódjál, óh, én kedvesem,

Úgyis mit ér az a rideg dicsőség,
750 Hideg kigyóként, mely közénkbe csúsz.

ÁDÁM

De nagy, de nagy.

ÉVA

El véle; látod, a jaj
Elnémult, üdvünket meg nem szakasztja,
Mi vágyad más, ha keblemen pihensz?

ÁDÁM

Óh, nő, mi szűk, mi gyarló látköröd.
755 S a büszke férfit épp ez vonzza hozzád –
Csak gyöngeség, mit az erő szerethet.
Mint a védő szülő gyámoltalan
Voltát karolja leghöbben fiának.

ÉVA

Ah, fáraó, tán már untatlak is
760 E hasztalan, e balga fecsegéssel?
Hiába, ha okosabb nem vagyok.

ÁDÁM

Ne is kívánd, hogy légy, én kedvesem.
Eszem elég van nekem önmagamnak,
Erő s nagyságért nem kebledre hajlok,
765 Sem a tudásért, mindezt könyveimben
Sokkal jobban föllelhetem. Te csak
Beszélj, beszélj, hogy halljam hangodat,
Rezgése szűmön végigárjadjozzon.
Akármit mondasz, mindegy; óh, ki kérdi
770 Mit énekel a kis madár, azért
Édes sejtéssel halljuk hangjait.
Te csak virág légy, drága csecsebecs,
Haszontalan, de szép, s ez érdeme.
(Luciferhez.)

775 És mégis egy vágy ver föl mámoromból,
Talán bolond vágy – – óh, de teljesítsd –
Hagyj vetnem egy merész pillantatot
Előre, egy pár ezredév utánra,
Mi lesz hiremből?

LUCIFER

Amíg csókolódtok,
Nem érzed-é a lanyha szelletet,
780 Mely arcodat legyinti s elröpi?
Vékonyka porréteg marad, hol elszáll,
Egy évben e por csak néhány vonalnyi,
Egy századévben már néhány könyök,
Pár ezredév gúláidat elássa,
785 Homoktorlaszba temeti neved,
Kéjkerdeidben a sakál üvölt,
A puztán koldus, szolganép tanyáz.
(Amit Lucifer mond, láthatóvá is lesz.)
S mindezt nem a mennyrázó fergeteg,
Nem bömbölő földindulás cselekszi,
790 Csak gyöngé szellő, mely körünyelg.

ÁDÁM

Rettentő kép.

LUCIFER

(Gúnyyal.)

Ne félj, csak szellemed vesz,
De tested megmarad, mint múmia,
Kíváncsisága iskolás fiúknak,
Torz arculattal, melyről elmosódott
795 Az írás, szolga volt-e, vagy parancsolt.
*(Egy múmia felé rúg, mely ezalatt a trón előtt tünt fel, s lassan le-
gördül annak lépcsőin.)*

ÁDÁM

(Felugorva.)

Pokolbeli káprázat, el veled,

Hiú törekvés, dőre nagyravágy –
Fülembé cseng még: milliók egy miatt.
E millióknak kell érvényt szereznem.
800 Szabad államban – másutt nem lehet.
Enyészzen az egyén, ha él a köz,
Mely egyesekből nagy egészt csinál.

ÉVA

S elhagysz-e engem is, szerelmedet? –

ÁDÁM

El, téged, a trónt, mindent elhagyok.
805 Vezess, vezess, új célra, Lucifer,
Ugyis sok szép időt vesztettem el
Ez ál-uton.
(Indul, kardot vonva.)

ÉVA

Királyom! tört reménnyel
Ha megjössz, szíved e szűn menhelyet lel.

ÁDÁM

Igen, igen; sejtem, hogy téged is
810 Tisztult alakban fel foglak találni.
S akkor nem fogsz ölelni már parancsból,
De mint egyenlő – kéjnek érzetével.
(El.)

LUCIFER

Ne oly vágatva, még jókor beéred,
Talán előbb, a célt, hogysem reméled,
815 És sími fogsz majd, látva, hogy mi dőre,
816 Mig én kacaglak. – Menjünk hát, előre.

ÖTÖDIK SZÍN

(Athénében. A köztér, közepén szónokszékkel. Az előtéren oldalvást nyílt templomcsarnok istenszobrokkal, virágfüzérékkel, oltárral. Éva mint Lucia, Miltiádész hadvezér neje, fiával, Kimónnal, több szolgátólól kísérve, kik áldozati tárgyakat visznek, jó a templom csarnoka felé. A téren rongyos nép ácsorog. Ragyogó reg.)

ÉVA

Csak erre, erre, kedves kis fiam.
Nézd, arra ment el gyors hajón atyád,
Csatázni messze hon határain.

820 Egy durva nép él ott, mely vakmerőn
Fenyegeté szabadságát honunknak.
Imádkozzunk, imádkozzunk, fiam,
Hogy az ég védje e hon igazát,
S vezesse közzénk hős atyádat épen.

KIMÓN

825 Ugyan mért ment atyám oly messze földre,
Hogy védje ezt a rongyos, gyáva népet,
Ha szép nejét meg bú emészti honn?

ÉVA

Óh, jaj, ne ítélj jó apád felett,
Istennek átka ül oly gyermekem.

830 Csak a szerelmes nőnek van joga
Kesergni férje nagy lépésein,
Miket ha nem tesz, megszegyenlené.
Atyád úgy tett, mint kell a férfiúnak.

KIMÓN

Félsz hát, anyám, hogy gyenge, megverik?

ÉVA

835 Nem, nem, fiam, atyád hős, győzni fog,

Csak egy van, amitől őt félthetem,
Hogy önmagát nem győzi meg.

KIMÓN

Hogyan?

ÉVA

Van a léleknek egy erős szava
A nagyravágy. A rabszolgában alszik,
840 Vagy szűk körében bünné aljasul.

De vérevel táplálván a szabadság,
Naggyá növeszti, mint polgárerényt.
Ez költ életre minden szép s nagyot,
De hogyha túl erős, anyjára tör,

845 S küzd véle, míg elvérzik egyikök. –
Ha e szó benne túlerőre jutna,
Ha megcsalhatná ezt a szent hazát,
Megátkoznám. Imádkozzunk, fiam.

(A templom csarnokába mennek, ezalatt a térre mindig többen gyülekeznek.)

ELSŐ A NÉPBŐL

Nem hall az ember semmi izgató

850 Hírt, mintha sergünk ellent sem találna.

MÁSODIK A NÉPBŐL

És itthon is oly álmos minden ember,
Tán senki sem kohol már terveket,
Mint hajdanán, miknek kivitelére
A felséges nép torka kellene.

855 Ma reggel óta járom e helyet,
S szavazatomra nem akad vevő.

ELSŐ A NÉPBŐL

Unalmas élet, mit van tenni már?

HARMADIK A NÉPBŐL

Nem ártana egy gyöngye kis zavar.

(Éva ezalatt az oltár tüzeit meggyújtotta, kezeit megmosá s a hozandó áldozatra elkészült. Szolgáloi himnusz kezdenek, mely szakaszonkint a következő jelenetbe vegyül. A tér megtelt polgárokkal, néppel, két demagóg a szószékért küzd.)

ELSŐ DEMAGÓG

Odább! ez a hely itten az enyém.

860 Veszélyben a hon, hogyha nem beszélék.
(A nép helyeslést üvölt.)

MÁSODIK DEMAGÓG

Akkor vesz el, ha szólsz. Bérenc, le innét!
(A nép kacag és tapsol.)

ELSŐ DEMAGÓG

Te nem vagy bérenc, mert ki sem veszen meg.

Polgárok! fájva emelek szavat,
Mert a nemes szívnek fáj, a nagyot
865 Porig alázni; s egy nagy férfiút
Kell vonnom bíróséketek elé
A dísz-szekérről.

MÁSODIK DEMAGÓG

Jól kezded, gonosz!
No, csak virágozd fel az állatot,
Mit áldozatra szántál.

ELSŐ DEMAGÓG

Félre innen!

A NÉPBŐL

870 Mit is hallgatjuk azt a gúnyolót.
(Rángatják a második demagógot.)

ELSŐ DEMAGÓG

De bármint fáj szivem, mégis beszélék,
Mert téged, óh, dicső, fejedelmi nép,
Még hadvezérednél is többre nézlek.

MÁSODIK DEMAGÓG

Ez árus lelkű, éhenholt csoportot,
875 Mely eb gyanánt a hulladékra les
Gazdái asztaláról? – Óh, te gyáva,
Ízlésedet nem irigyelhetem.

A NÉPBŐL

Le véle, ő is áruló, le véle!

(Még inkább bántalmazták. Éva két galambot s tömjént áldoz az oltáron.)

ÉVA

Szent Aphrodíte! óh, fogadd, fogadd el
880 Ez áldozat füstét, hallgasd imámat:
Nem zöld babért kérek férjem fejére,
Családi enyhet csak bajnok szivére.

(Az áldozat füstében Erósz mosolyogva megjelenik, a Khariszok körülállják s rózsákat hintenek rá. Ahítatba merült csoportozat.)

A SZOLGÁLÓK

Hallgasd meg őt!

ERÓSZ

Óh, nő, a tiszta szív
Áldása rajtad! –

A KHARISZOK

És a Khariszok

885 Oltalma véled! –

A SZOLGÁLÓK

Hála, Aphrodíte!

ELSŐ DEMAGÓG

Halld hát a vádat, nép! nagy Miltiádész
Eladta a hont.

MÁSODIK DEMAGÓG

Óh, hazudsz, hazudsz!

Hallgassatok, vagy késő bánalomnak
Ér szégyene.

ELSŐ A NÉPBŐL

Le onnan, szemtelen!
(Egészen a tömegbe sodorják.)

ELSŐ DEMAGÓG

890 Ifjúságod virága van kezében,
Lemnoszt be bírta venni egy csapással,
S most vesztég áll Phárosznál. Megfizették.

HARMADIK A NÉPBŐL

Halál fejére.

ELSŐ POLGÁR

Nos, kiáltsatok,
Vagy bérletemből hurcolkodjatok ki.
(Az áldozatnak vége, az istenségek eltűntek.)

ÉVA

(Felemelkedve.)
895 Minő zaj az kint? nézzük meg, fiam.

KIMÓN

Egy árulót ítélnék el, anyám.

ÉVA

(A csarnok lépcsőzetére lépve.)
Szivem mindig szorul, ha éhező nép
Ítéletét látom nagyok felett.
Ha sárba hull a fényes, kárörömmel
900 Szemléli a pór, gúnnyal illeti,
Mint hogyha önmocskát is igazolná.

MÁSODIK A NÉPBŐL

Uram, rekedt vagyok, s kiáltani
Szeretnék.

MÁSODIK POLGÁR

Itt van, kend meg torkodat.

MÁSODIK A NÉPBŐL

Aztán mit mondjak?

MÁSODIK POLGÁR

Mondj halált fejére.

A NÉPBŐL

905 Halál! halál! –

ÉVA

Kiről is van tehát szó?

MÁSODIK DEMAGÓG

(Hozzája lépve.)

Ki másról, mint ki egy fejvel nagyobb,
Mint polgártársi, s azt nem tűrhetik.

ÉVA

Miltiádészről? – Óh, nagy istenek!
S te is, vén Kriszposz, kit rabszolgaságból
910 Mentett ki férjem, most halált kiáltasz?

KRISZPOSZ

Engedj meg, asszonyom, kettőnk közül
Csak egyik élhet. Három gyermekemmel
Tart, aki így szavaztat.

ÉVA

Jaj neked,
Ha sorsod, Kriszposz, így lealjasít!
915 Bár megbocsájtok, hogyha éhezél.
De hát te, Therszitész? s ti mind, ti mind,
Kik a jólétben nyugton szunnyadoztok,
Mert a kapuktól ellenségteket
Férjem veré el. – Óh, hálátlanok! –

THERSZITÉS

920 Ah, asszonyom! keservesen esik bár,
De mit tegyünk, ez a néphangulat:
Ki kockáztatja minden birtokát,
Dacolva a felgerjedett habokkal!

ELSŐ DEMAGÓG

Kimondom hát a nép ítéletét.
(Lucifer mint harcos, rémült arccal, szaladva jő.)

LUCIFER

925 Vészt hirdetek! Az ellen a kapuknál!

ELSŐ DEMAGÓG

Az nem lehet, győzelmes hadvezérünk
Nincs-é előttük?

LUCIFER

Éppen ő az ellen.

Megtudta, mit forraltok ellene,
Felkelt szívében a méltó harag,
930 S míg szóltok, tűzzel-vassal itt terem.

MÁSODIK DEMAGÓG

Ti hoztátok mindezt ránk, árulók.

A NÉPBŐL

Üssük le őket. – Éljen a vezér! –
Jaj nekünk, fusson, aki merre tud. –
Mindennek vége. –

ELSŐ DEMAGÓG

Nincs. Hódolni néki

935 Elébe a kapukhoz!

ÉVA

Istenek!
Az ítélet fájt, melly által nekem

Elvesztél férjem, óh, de keserűbb,
Hogy igazoltad azt – bár visszanyerlek. –

ELSŐ A NÉPBŐL

Fogjátok el nejét; ha városunknak
940 Bántása lesz, haljon meg gyermekestül.

ÉVA

Meghalnék érted, férjem, szívesen,
Csak a hon átka gyermekem ne érné. –

KIMÓN

Engem ne félts, anyám, jőj, jőj velem,
Megóv e szentély minden bántalomtól.
(Felmennek az üldöző csoport elől a csarnokba, két nimfa rózsaláncot bocsát le mögöttük a nép előtt, mely azonnal visszalép. Kívülről harsonák hangzanak, a nép jajveszékelve szétszalad. – A nimfák eltűnnek.)

LUCIFER

(Kacagva kezét dörzsöli.)

945 Szép tréfa volt. Mi jó az értelemnek
Kacagni ott, hol szívek megrepednek.
(A templom felé fordulva.)

Csak e mindig megifjuló, örökké
Szépnek látása ne zavarja folyvást.
Úgy fázom idegenszerű körében,

950 Mely a meztelent is szemérmessé,
A bünt nemessé és a végzetet
Magasztossá teszi rózsáival
S az egyszerűség csókos ajkival. –
Mért késik oly soká az én világom,

955 A torzalak, a kétes rémület,
Hogy elriassza e káprázatot,
Mely küzdelmekben a már-már bukó
Embert mindannyiszor fölkelte újra. –
De majd meglátjuk, hogyha a halál

960 Borzalma eljő hozzánk nemsokára,
Unalmas árnyjátékoknak vajon
Nem lesz-e akkor itt végső határa.
(A nép közé vegyül.)

(Ádám mint Miltiádész, fegyveres csapat élén vezetetik megsebesülten. Előtte könyörögve a nép és a demagógok.)

A NÉPBŐL

Éljen vezérünk. Könyörülj, nagy ember.

ÁDÁM

Mi vétkeitek hát, amiért könyörgtök?

965 S a gyöngétől mit kérhet az erős? –
De nőm nem jó elém, se gyermekem;
Tán csak nem érte őket bántalom! – –

ÉVA

Ah, Miltiádész, mért is jössz, ha nőd
Sem bír örülni jöttödön. – Fiam,

970 Anyád leroskad, tartsd fel, tartsd fel... Ah,
Még jó nevet se hágy reád atyád! –

ÁDÁM

Mi ez? nem értem. A nép esdekel,
Nőm átkoz, és e mell vérzik hazámért. –

ÉVA

De jobban vérzik a hon és szívem.

975 Vagy mért jövéél, mondd, hadseregnek élén. –

ÁDÁM

Nem illet-é rangomban ily kiséret?
Eljöttem, mert e súlyos seb nem enged
Továbbra is tisztennem megfelelni.
Eljöttem, hogy küldőimnek kezébe,

980 A felséges népnek kezébe téve
Hatalmamát, beszámoljak neki.
Im, elbocsátlak, bajnok társaim,

Kérdemlétek a háztűz nyugalmát.
S most én is e kardot, Athéne Pallasz,

985 Szentelve tűzöm oltárod fölé.
(Felvezeteti magát a csarnok lépcsőin. Fegyveresei eloszolnak.)

ÉVA

(Férje nyakába borulva.)

Ah, Miltiádész, hol van boldogabb nő,
Mint a te nőd, nemes nagy férfiú!
Nézd, nézd fiad, milyen hasonlatos
Hozzád, mi nagy, mi szép!

ÁDÁM

Ti kedvesek!

KIMÓN

990 Jól tudtam én, hogy amit tesz atyám,
Az jól van téve. –

ÉVA

Óh, ne szégyeníts meg,
Ezt a hitvesnek kelle tudni jobban.

ÁDÁM

Fiam! Atyád kardját mutasd be te.

KIMÓN

(A kardot felakasztva.)

Óvd, istenasszony, ezt a drága kardot,

995 Mig egykor érte hozzád eljövök.

ÉVA

E kettős áldozathoz az anya
Hadd szórja a tömjént. Pallasz, tekints le.
(Tömjént áldoz.)

ELSŐ DEMAGÓG

(A szószéken.)

Nem volt-e igazam, hogy áruló?

Hogy Dáriusz megvette? tettetés csak
1000 A seb, nem kíván ellene csatázni.

A NÉPBŐL
Halál reá.

ÁDÁM
Mi zaj az odakint?

ÉVA
Ah, Miltiádész, rettentő beszéd az:
Árulóknak mond újra a tömeg.

ÁDÁM
Nevetséges vád; engem, árulóknak,
1005 Ki Marathónnál győztem?

ÉVA
Óh, hogy úgy van.
Gonosz világ az, mellyet itt lelél.

ELSŐ DEMAGÓG
Mit késtek őt elfogni?
(*Nép tolong a templom csarnoka elé, köztük Lucifer.*)

ÉVA
Miltiádész!
E szentélyben biztos vagy, meg ne mozdulj. –
Miért is oszlatád szét a hadat?

1010 E bünbarlangot mért nem gyújtatád fel?
Csak láncot érdemel e csőcselék,
Mely érzi, hogy te születél urául,
Ki nemesebb vagy, mint ők összevéve,
S megöl, megöl, hogy lábadoz ne essék. –

ELSŐ DEMAGÓG
1015 Halljátok-e, egy áruló neje
Miként beszél? –

ÉVA
Az a nőnek joga,
Hogy férjét védje, még ha bűnös is,
Hát még ha olyan tiszta, mint uram!
És ellensége olyan korcs, miként ti. –

ELSŐ DEMAGÓG
1020 Mért hagyja a felséges nép magát
Így becsmérelni.

ELSŐ A NÉPBŐL
Hátha igazat mond.

ELSŐ POLGÁR
Ki vélök tart, gyanús. Kiáltsatok
Rongy lelkek, vagy dögöljete meg éhen.

A NÉPBŐL
Halál reá. –

ÁDÁM
Takard el e fiút.
1025 Ne lássa vérem, – el, nő, e kebelről.
A villám, melly a szirtre csap, ne érjen.
Csak én haljak meg – vagy miért is éljek,
Midőn látom, mi dóre a szabadság,
Melyért egy élten küszködém keresztül.

ELSŐ DEMAGÓG
1030 Mit tétováztok még.

A NÉPBŐL
Halál reá!

ÁDÁM
E gyáva népet meg nem átkozom,
Az nem hibás, annak természete,
Hogy a nyomor szolgává bélyegezze,
S a szolgaság, vérengző eszközévé

1035 Súlyessze néhány dölyfös pártütőnek.
Csak egyedül én voltam a bolond,
Hivén, hogy ilyen népek kell szabadság.

LUCIFER

(Félre.)

Elmondta a sírverset önmagadra,
S utánad illőt sok nagy síroromra. –

ÁDÁM

1040 Vezessetek le. Nem veszem igénybe
Tovább e szentélyt.
(Levezeteti magát a lépcsőn, Évát gyöngéden szolgálói karjába téve.)

Ím – készen vagyok. –

MÁSODIK DEMAGÓG

Védjed magad, még nincsen veszve semmi.

ÁDÁM

Nagyon gyötörne a seb, hogyha szólnék
Védelmemül.

MÁSODIK DEMAGÓG

Tedd meg, hisz ez a nép

1045 Csak az imént porban csuszott előtted.

ÁDÁM

Ah, épp azért minden haszontalan,
Önszégejét meg nem bocsátja a nép.

LUCIFER

Kijózanodtál-é hát?

ÁDÁM

Óh, nagyon.

LUCIFER

1050 Átláttad-é, hogy a bódult tömegnek
Nemesb ura voltál, mint ő neked?

ÁDÁM

Lehet, de mind a kettő kárhozat;
Más név alatt a végzet ugyanaz.
Hiú törekvés azzal küzdeni,
Nem is fogok. – Aztán miért, miért is

1055 Vágynék magasra bármi hő kebel.

Éljen magának, és keresse a kéjt,
Mellyel betölti az arasznyi létet,
S tántorgjon ittasan Hádész felé. –

Vezess új útra, Lucifer, vezess,

1060 S kacagva nézem más erényeit,

Más kínjait, csak élvezet kívánva.

Te meg, nő, aki – úgy rémlik szívemnek –

Egykor lugost varázsolál nekem

A sivatagba, hogy ha még fiamból

1065 Polgárt nevelnél tisztos anyaként:

Bolond vagy, méltán gúnyol a leány,

Ki festett arccal a bordélyban ül

Bortól felgerjedt, csókvágyó ajakkal.

Örülj, mulass, tagadd meg az erényt. –

1070 Vérpadra mostan, büntetésemül.

Nem mintha aljast bírtam volna tenni,

De mert nagy eszme lelkesíteni bírt.

*(Ezalatt egy tőkét hoznak a lépcsők elé, mellette Lucifer áll bárd-
dal. Ádám lehajtja a fejét.)*

ELSŐ DEMAGÓG

Végezzétek ki. Éljen a haza!

LUCIFER

(Félsúgva.)

Szép búcsu, nemde? – Nos, vitéz uram,

1075 Nem borzogat most furcsán egy kevésbé

A torzképű halál rideg szele? –

ÉVA

Ah, Pallasz! meg nem hallgatád imámat. –

(A templomból a halál nemtője, mint szelíd tekintetű ifjú, lefordított fáklyával s koszorúval Ádámhoz lép.)

ÁDÁM

Pallasz meghallgatott. – Az ég veled,
Megnyugvás szállt szivembe, Lúciám.

LUCIFER

1080 Átok reád, hiú ábrándvilág,
Megint elrontád legszebb percemet. –

ÉVA

Átok reád, te közlelkű rideg nép,
A boldogságot durván illetéd,
S üde virága menten porba hullt.
1085 Pedig nem olyan édes a szabadság
1086 Neked, amilyen fájdalmas nekem volt. –

HATODIK SZÍN

(Rómában. Nyílt csarnok istenszobrokkal, díszedényekkel, melyekben illatok égnek, kilátással az Appenninek felé. – Középen terített asztal három lecticával. Ádám mint Sergiolus, Lucifer mint Miló, Catulus, mind megannyi kéjenc, Éva mint Júlia, Hippia és Chuvia kéjhölgyek ledéren öltözve dőzsölnek. Egy emelvényen gladiátorok harca foly, rabszolgák állnak parancsra készen, fuvolások zenélnek. Alkony, később éj.)

CATULUS

Nézd, Sergiolus, mily serény, ügyes
Ez a piros szalagú gladiátor,
Mernék fogadni, hogy amazt legyőzi.

ÁDÁM

1090 Nem, Herculesre!

CATULUS

Ah, mit, Herculesre,
Ki hinne még közöttünk istenekben?
Mondd Júliára, jobban elhiszem.

ÁDÁM

Legyen.

LUCIFER

Erős alapra esküszöl:
Álistent tévén, álisten helyébe.
1095 De mondd, hogy értsük mégis azt az esküt,
Szépségét értsük-é, szerelmed-e,
Avagy tán éppen hűségét irántad? –

CATULUS

A báj muló, s ha még nem volna is,
Unott lesz holnap, ami elragad ma,
1100 S kevesb kecsű nő csábít tőle el
Az újdonság bűbajos ingerével.

68

ÁDÁM

Hűségit értém. Vagy ki pazarol
Hölgyére többet nálam?

HIPPIA

Óh, bohó!

Hát bírod-é öt vég nélkül ölelni?

- 1105 S ha bírnád is, te, aki telhetetlen
Gyönyörre vágysz s haszontalan csapongsz,
Mert a kéjnek csak egy-egy elszakadt
Részét bírod egy-egy nőben találni,
Míg a szépség s kéj eszményképe mindig
1110 Elérhetlen varázsként leng előtted,
Hogyan tudod, hogy szintén egy szeszélye,
Egy ábrándkép nem csábitandja-é el?
Egy gladiátor roncsolt izmai – –

ÁDÁM

Igaz, igaz, ne többet, Hippia.

- 1115 Miért is vonz az a kéj Tantalusként,
Ha Herculesnek ereje hiányzik,
Ha Proteusként nem változhatunk,
S egy megvetett rab, kínos hét után
Oly órát élvez, millyet hasztalan
1120 Ohajt ura. – Vagy a gyönyör csak egy
Ital viz-é hát a meglankadottnak,
S annak halál, ki habjaiba dül?

LUCIFER

Ah, mily dicső erkölcsi tanfolyam
Szép lányok keblén, füzéres pohárnál. –
1125 De hát fogadástok? –

ÁDÁM

Ha veszteném,

Úgy Júlia tiéd. –

CATULUS

S ha nyersz?

ÁDÁM

Lovad

Enyém. –

CATULUS

Négy hétre visszaveheted,
Vagy bétaszítom ángolnás tavamba. –

LUCIFER

Nézd, Júlia, e szép kövér halat:

- 1130 Egyél, hiszen majd hizlalsz másikat.

ÉVA

S nem dözsöl-é rút fereg rajtad is?
Örüljön, aki él, vagy hogyha nem
Tud is örülni, legalább kacagjon.
(*Iszik.*)

ÁDÁM

(*A gladiátorhoz.*)

Jól tartsd magad, hé! –

CATULUS

Rajta csak, vitézül.

(*Catulus gladiátora elesik, s életéért esdve, ujjait föl emeli. Ádám a kegyelmi jelt akarja adni, de Catulus lefogja kezét, s összeszorítva markát, hüvelykét a gladiátor felé tartja.*)

- 1135 Recipe ferrum! – Gyáva korcs. Elég
Rabszolgám van még, nem vagyok fukar.
Ki sajnálná e kis felzaklató
Jelenetet, szép hölgyek, töletek,
Midőn a csók oly sokkal édesebb,
1140 Forróbb a vágy, ha egy kis vér ömölt.
(*A gladiátort ezalatt ellenfele kivégezte.*)

ÁDÁM

A ló enyém, jőj Júliám, ölelj meg.
Vigyék ki azt a hullát. – Táncosok!
Csináljatok most már komédiát,
Ebből elég volt mára.

(A hullát kiviszik, az emelvényt táncosok foglalják el.)

CATULUS

Cluvia!

1145 Jőj hát te is, nem nézhetem soká,
Ha más ölelkezik.

LUCIFER

S mi, Hippia,
Követjük-é szintén példájukat?
De nyald meg ajkad, nincs-e rajta méreg,
No úgy, most már mulathatunk, galambom.

ÁDÁM

1150 Mit is dobog szived olyannyira,
Nem nyughatom fölötte, Júlia.
(Suttognak.)

LUCIFER

Halld, e bolond még a szívről beszél! –

CATULUS

Ládd, kedves, én nem bántom a tiédet,
Tehetsz vele akármit, csak ne tudjam,
1155 Ha csókod forró s mindig kész nekem.

CLUVIA

Nagylelkű kedves! ím, javadra e bort.
(Iszik.)

CATULUS

Jól van, jól, Cluvia, de lágy karod,
Puhácska kebled tőlem el ne vond,
Füzérem is lesiklott, ládd, fejemről. –

(A táncosnőkhöz.)

1160 Ah, ez remek fordulat táncotokban,
Mi buja tűz, kellemmel egyesülve!

CLUVIA

Szemed befogom, ím, ha ott leled
Azt, amiért én is versenyt futok,
S csak egy jó szót sem bírok érdemelni. –
(Luciferre mutatva.)

1165 Ezen savanyu arcot nézzed inkább –
Miért is ennek az a szép leány,
Ha már különb hasznát se tudja venni,
Mint hogy szunyadni hagyja, míg maga
Gúnyos mosollyal és hideg szemekkel
1170 Kisér száz édes, bárha dőre dolgot,
Mi a társalgás illatát teszi. –

CATULUS

Valóban, egy ily arc egész körök
Költészetére fagylepelt borít.
Ki ellenáll a perc igézetének,
1175 S nem hagyja lelkét ártól elragadni,
Nem is jó ember, s bár maradna otthon. –

HIPPIA

Valóban szinte félek, hogy szegényben
Már megfogant a fekete halál,
Mely a várost pusztítja. –

ÁDÁM

El vele,

1180 E gyászos képpel. Pajzán dalt nekünk,
Ki tudja a legszebbet köztetek.

HIPPIA

(Énekel.)

Borral, szerelemmel
Eltelni sohsem kell;

1185 Minden pohárnak
Más a zamatja.
S a mámor, az édes mámor,
Mint horpadt sírokat a nap,
Létünk megaranyozza.

1190 Borral, szerelemmel
Eltelni sohsem kell,
Minden leánynak
Más a varázsa.

MIND

1195 S a mámor, az édes mámor,
Mint horpadt sírokat a nap,
Létünk megaranyozza.

CATULUS

Jól van biz az, nos, Cluvia, te mit tudsz?

CLUVIA

(Énekel.)

1200 Bolond világ volt hajdanában:
Lukréciát az özvegy ágyban
Hogy megkereste szép gavallér,
Nem lángol ajka, több kéjt nem kér,
Tárt szível nem fut bordélyházba,
Hideg vasat merít magába. –
Örülünk, okosabb világ van,
Örülünk, hogy mi élünk abban. –

1205 Bolond világ volt hajdanában:
Brutus nem ült szép villájában,
Kardot fogott s harcolni méne,
Mint hitvány zsoldos, s még mivégre?

1210 A rongyos nép jóléte végett,
S tar földön érte el is vérzett.

MIND

Örülünk, okosabb világ van,
Örülünk, hogy mi élünk abban. –

CLUVIA

1215 Bolond világ volt hajdanában,
Rém járt fel a hősek agyában,
Szentnek hívék, mit kacagunk ma,
S egy-két ily örült, ha akadna,
Cirkuszainkban éppen elkel,
Nekünk látvány, a vadnak étel.

MIND

1220 Örülünk, okosabb világ van,
Örülünk, hogy mi élünk abban.

LUCIFER

Ah, Cluvia, leverted Hippiát.
Szeretnék e dalnak költője lenni.

ÁDÁM

1225 S te nem danolsz, mit búsongsz, Júlia?
Körülünk minden vígad és nevet.
Nem jólesik pihened keblemen? –

ÉVA

1230 Ah, jól, nagyon. De nézd el, Sergiolus,
A boldogság midőn elkomolyít.
Azt tartom, mely kacag, nem is valódi.
Legédesebb percünkbe is vegyül
Egy cseppje a mondhatlan fájdalomnak,
Talán sejtjük, hogy az ily perc – virág,
S így hervatag.

ÁDÁM

Ah, én is érzek illyest.

ÉVA

S kívált, ha még dalt hallok és zenét,

Nem hallgatom a szűkkorlátu szót,
1235 De a hang árja ringat, mint hajó,
S úgy érzem, mintha álomban feküdném:
A rezge hangon messze múltba szállnék,
Hol napsugáros pálmafák alatt
Ártatlan voltam, játszi, gyermeteg,
1240 Nagy és nemes volt lelkem hívatása.
Bocsáss meg, örült álomnak varázsa
Mindez. – Csókollak ismét – ébredék.

ÁDÁM

El a zenével, tánccal, émelyít
Ez örökös édesség tengere,
1245 Keserület kívánna már szívem.
Boromba ürmöt és fulánkot a
Piros ajakra, vést fejem fölé.
(A táncosok elmennek, jajgatás hallik kívülről.)
Mi jajszó ez, mely úgy velőbe hat?

LUCIFER

Néhány örültet most feszítenek fel,
1250 Testvériségről, jogrul álmodókat.

CATULUS

Úgy kell nekik, miért nem ültek otthon,
Élvezve és feledve a világot,
Miért vitatták mások dolgait.

LUCIFER

Koldús a dúst testvéreül kívánja,
1255 Cseréld meg őket, és ő von keresztre.

CATULUS

Hagyd hát kacagnunk a nyomort, hatalmat,
Dögvészt, mi a várost tizedeli,
Az isteneknek minden végzetét.
(Új jajszó.)

ÁDÁM

(Magában.)

Úgy érzem, mintha álomban feküdném,
1260 A rezge hangon messze múltba szálllok,
Hol nagy s nemes volt lelkem hívatása. –
Nem így monád-e, Júlia?

ÉVA

Igen.

(Ezalatt besötétült. A csarnok előtt temetési menet vonul el tibiákkal, fáklyákkal és jajveszékő nőekkel. Az egész társaság egy ideig merev hallgatásba süllyed.)

LUCIFER

(Felkacagva.)

Mint látom, itt a jókedv elborult.
Bor nincs-e már, vagy elfogyott az élc,
1265 Hogy a savanyu úr is megsokallja?
Talán bizon valaki fél közöttünk,
Vagy éppen megtért.

ÁDÁM

(Feléje sújtva poharát.)

Vessz, ha azt hiszed.

LUCIFER

No, majd hívok új vendéget közénk.
Talán megifjult kedv is tér be véle.
1270 Hej! hozzátok be, szolgák, ízibe,
Ki fáklyafénnyel erre útazik.
Csak megkínáljuk egy pohár itallal. – –
(A halottat nyílt koporsóban behozzák, s az asztalra helyezik. Kísérete a háttérben marad. Lucifer ráköszönt.)
Igyál pajtás, holnap nekem, ma néked!

HIPPIA

Talán inkább csókot kívánsz?

LUCIFER

Öleld meg,

1275 És lopd ki szájából az obulust.

HIPPIA

Ha tégedet csókollak, őt miért ne?

(A halottat megcsókolja. Péter apostol a kíséret közül kilép.)

PÉTER APOSTOL

Megállj, a döghalált szivod magadba.

(Mindnyájan visszaborzadva, helyeiken felemelkednek.)

MIND

A döghalál – rettentő – félre innen.

PÉTER APOSTOL

Te nyomorú faj! – gyáva nemzedék,

1280 Míg a szerencse mosolyog feletted,

Mint napsugárban a légy, szemtelen,

Istent, erényt, gúnyolva taposó.

De hogyha a vész ajtódon kopog,

Ha Istennek hatalmas ujja érint,

1285 Gyáván hunyász, rútul kétségbe eső.

Nem érzed-é, hogy az ég büntetése

Nehezkedik rád. Nézz csak, nézz körül,

A város pusztul, durva idegen nép

Tiporja el arany vetésidet,

1290 Szétbomlik a rend, senki nem parancsol

S szót nem fogad. A rablás, gyilkolás

Emelt fővel jár a békés lakok közt,

Utána a halvány gond, rémület

S égből, földről se részvét, sem segély.

1295 Nem bírod, úgy-e, kéjek mámorával

Elandalítani azt a szózatot,

Mely a kebelnek mélyét felveri

S jobb cél felé hiába ösztönöz.

Kielégítést, úgyebár, nem érzesz,

1300 Csak undort ébreszt szűdben a gyönyör,

S aggódva nézsz körül, ajkad rebeg:

Hiába mind, a régi istenekben

Nincs már hited, kövekké dermedeztek.

(Az istenszobrok szétporlanak.)

Elporlanak, s új istent nem találsz,

1305 Mely a salakból újra fölemelne. –

Nézz csak körül, mi pusztít városodban

Hatalmasabban, mint a döghalál,

Ezren kelnek fel a lágy pamlagokról,

Hogy Thébaisznak puszta téreit

1310 Vad anachorétákkal népesítsék,

Ottan keresve tompult érzetöknek

Mi még izgassa, ami még emelje. –

El fogsz pusztulni, korcsult nemzedék,

E nagy világ most tisztuló színéről.

HIPPIA

(Az asztal előtt összeroskadva.)

1315 Óh, jaj nekem, mi szörnyű fájdalom,

Hideg veríték, orcusnak tüze –

A dögvész, óh, a dögvész – elveszek.

Nem gyámolít ki sem közületek,

Kik annyi élvet osztátok velem?

LUCIFER

1320 Ma néked, holnap nekem, édesem. –

HIPPIA

Hát öljetek meg, átkom ver különben.

PÉTER APOSTOL

(Hozzálépve.)

Ne átkozódjál lányom, sőt, bocsáss meg –

Majd gyámolítlak én és a nagy Isten,

A szent szeretet örök Istene.

1325 Emelkedjél fel hozzá, im, e vízzel

Lelked kitisztul menten a salaktól,
S hozzá siet.
(Megkereszteli az asztalról vett edényből.)

HIPPIA

Atyám – megkönnyülék.

(Meghal.)

CATULUS

(Indul.)

Én még ma Thébaiszba utazom.
Elundorodtam a bűnös világtól.

CLUVIA

1330 Megállj, Catulus, én is elkísérlek.
(Kimennek.)

ÁDÁM

(Elgondolkodva, az előtérre lép, Éva követi.)

S te itt vagy, Júlia, mondd, mit keressz itt,
Hol a halál az örömet kiölte.

ÉVA

S nem ott van-é helyem, ahol te vagy?

Ah, Sergiolus! vajh mi sok nemes

1335 Érzést találtál volna e kebelben,
Hol csak mulékony kéj után kutattál. –

ÁDÁM

És önmagamban is. Mi kár, hogy úgy van!

Elveszni nyomorultan, kisszerűen,

S szenvedni addig. Óh, ha él az Isten,

(Letérdel, s kezét égnek emeli.)

1340 Ha gondja van ránk, és hatalma rajtunk,
Új népet hozzon s új eszmét a világra,
Amazt, a korcsba jobb vért önteni,
Ezt, a nemesbnek hogy köre legyen
Magasra törni. Érzem, elkopott mind,

1345 Mi a miénk volt – s újat létrehozni
Erőnk kevés. Hallgass meg, Istenem.
(Az égen glóriában a kereszt feltűnik. A hegyek megőrl égő városok pírja látszik. A csúcsokról félvad csapatok szállnak alá. Távolról áhítatos himnusz hallik.)

LUCIFER

(Magában.)

E látvány kissé borzogatja hátam,
De nem emberrel kell-e küzdenem?
Mit én nem bírok, ő teszi helyettem.

1350 Hasonló tréfát már gyakorta láttam.
A glória ha lassan elveszett,
Még megmarad a vérengző kereszt.

PÉTER APOSTOL

Az Úr meghallgatott. – Tekints körül,

Az elkorcsult föld újra kezd születni.

1355 E medvebőrös barbár harcfiak,
Kik üszköt vetnek fényes városokra,
Kiknek lova múlt századok vetését
Tiporja el s istállót elhagyott
Templomfalak közt lél, új vért hozand

1360 Az elsilányult, megfogyott erekbe.
S kik a cirkuszban himnuszt énekelnek,
Míg a bőszi tigris keblöket kitepi,
Új eszmét hoznak, a testvériséget,
És az egyénnek felszabadulását,

1365 Melyek meg fogják rázni a világot. –

ÁDÁM

Ah, érzem, érzem, mást is kér a lélek,

Mint dagadó párnákon renyhe kéjek;

A szív vérenek lassu elfolyása

Olyan kéj, melynek vajh, mi lenne mása?

PÉTER APOSTOL

1370 Legyen hát célod: Istennek dicsőség,
Magadnak munka. Az egyén szabad
Érvényre hozni mind, mi benne van.
Csak egy parancs kötvén le: szeretet.

ÁDÁM

Fel hát csatázni, fel hát lelkesülni
1375 Az új tanért. Alkotni új világot,
Melynek virága a lovag-erény lesz,
Költészete az oltár oldalán
A felmagasztalt női ideál.
(Péterre támaszkodva, indul.)

LUCIFER

Ah, a lehetlen lelkesít fel, Ádám!
1380 A férfiúhoz méltó ez s dicső ám.
Istennek tetszik, mert az ég felé hajt,
1382 S ördögnek kedves, mert kétségbe ejt majd.
(Utánamegy.)

HETEDIK SZÍN

(Konstantinápolyban. Piac néhány ügyelgő polgárral. – Középen a Pátriárka palotája, jobbra apácázárda, balra liget. Ádám mint Tankréd, erődús férfikorban más lovagokkal, Ázsiából visszatérő keresztes hadak élén, lengő zászlók s dobszó mellett jó, Lucifer mint fegyvernöke. Estve, később éj.)

ELSŐ POLGÁR

Im, itt jön ismét egy barbár csapat.
Fussunk, zárjunk be ajtót és kaput,
1385 Nehogy rabolni jöjjen kedvök újra.

MÁSODIK POLGÁR

El hölgyeinkkel; e vad csöcselék
Isméri a szerájok kéjeit.

ELSŐ POLGÁR

És hölgyeink is a győző jogát.

ÁDÁM

Megálljatok, mit futtok így elöttünk;
1390 Vagy nem látjátok ezt a szent jelet,
Testvérileg mely egy célhoz csatol? –
Hitünk világát vittük Ázsiának,
Szeretetek tanát, hogy elvadult
Milliói, mellyek közt szent bölcseje
1395 Ringott üdvünknek, érezzék malasztját.
S tiköztetek nem volna szeretet?

ELSŐ POLGÁR

Hallottunk már mi sokszor ily beszédet,
S legott házunkra az üszök repült.
(Elszélednek.)

ÁDÁM

(A lovagokhoz.)
Imé, látjátok, ez átkos gyümölcse,

1400 Ha aljas tervvel annyi martalóc
Kezében a szent zászlót lengeti,
S gyáván hizelgve a népszenvédelynek,
Hivatlanul tolakszik fel vezérül. –
Lovag barátim! míg a szennytelen
1405 Becsület, Isten szent dicsérete,
A nő védelme és a hősiség
Lesz kardjainkon, mink vagyunk hivatva
E ronda démont féken tartani
S vezetni, hogy vágyának ellenére
1410 Nagyt s nemest műveljen szüntelen.

LUCIFER

Szépen szólsz, Tankréd, ámde majd, ha a nép
El nem hiendi többé, hogy vezér vagy – –

ÁDÁM

Hol a szellem van, ott a győzelem.
Lesújtom. –

LUCIFER

És ha szellem nála is lesz?

1415 Leszállsz-e hozzá?

ÁDÁM

Mért leszállani?

Hát nem nemesb, ha ötet emelem fel. –
Lemondni a küzdés nehéz helyéről
Társak híjában épp olyan kicsinyes,
Mint szűkkeblűség társt be nem fogadni.

1420 Irigyelvén részét a pályabérben. –

LUCIFER

Lám, lám, mivé silányult a nagy eszme,
Melyért a cirkusz vértanúi haltak. –
Ez az egyénnek felszabadítása? – –
Csodálatos fajú testvériség. –

ÁDÁM

1425 Ne gúnyolj. – Óh, ne hidd, hogy a dicsó tant
Fel nem fogom. Éltemnek vágya az. –
Tehet, s tegyen, kiben szent szikra van,
Ki felküzd hozzánk, szívesen fogadjuk,
Egy kardcsapás rendünkbe emeli.

1430 De őriznünk kell a rend kincseit
A még forrongó zúrnek ellenében.
Bár jőne már, bár jőne az idő,
Megváltásunk csak akkor fog betelni,
Midőn ledül a gát, mert tiszta minden. –

1435 De ilyen napnak jöttét kétleném,
Ha az, ki a nagy művet indítá,
Nem önmaga lett volna a nagy Isten. – –
Barátim, láttátok, hogyan fogadtak.
Árván a zajgó város népe közt.

1440 Nincs hátra más, mint ott azon ligetben
Táborba szállni, mint azt megszokók
Már a pogány közt. Míg majd jobbra fordul.
Induljatok, követni foglak én is,
Minden lovag felel népségeért.
(A keresztes had tábort üt.)

LUCIFER

1445 Mi kár, hogy szép eszméid újlag
Csak olyan hírhedett almát teremnek,
Mely künt piros, de béle por.

ÁDÁM

Megállj.

Hát nem hiszesz már semmi nemesebbe’?

LUCIFER

Ha hinnék is, mit ér, fajod ha nem hisz.
1450 Ez a lovagrend, melyet állítasz
Fárosz gyanánt tenger hullámi közt,
Egykor kialszik, félig összedül,

S vészesb szirtté lesz a merész utasra,
Mint bármelyik más, mely sosem világlott. –
1455 Minden, mi él és áldást hintve hat,
Idővel meghal, szelleme kiszáll,
A test tuléli ronda dög gyanánt,
Mely gyilkoló miazmákat lehel
Az új világban, mely körülé fejlik. –
1460 Ládd, így maradnak ránk a múlt idők
Nagyságai.

ÁDÁM

Míg rendünk összedül,
Tán szent tanai a tömegbe hatnak,
És akkor nincs veszély.

LUCIFER

A szent tanok. – –

Ah, épp a szent tan mindig átkotok,
1465 Ha véletlen reá bukkantatok:
Mert addig csúritek, hegyezitek,
Hasogatjátok, élesítitek,
Mig örültség vagy békó lesz belőle.
Egzakt fogalmat nem bírván az elme,
1470 Ti mégis mindig ezt keresitek
Önátkotokra, büszke emberek.
Vagy nézd e kardot, hajszállal nagyobb,
Kisebb lehet, s lényben nem változott,
Ezt folytathatnók véges-végtelen,
1475 S hol az egzakt pont, mely határt tegyen?
Bár érzésed rögtön reátalál,
A változás nagyban midőn beáll. –
De mit törekszem – fárszt a beszéd,
Tekints magad csak kissé szerteszt.
(*Néhány polgár ismét megjelen.*)

ÁDÁM

1480 Barátim! népem fáradt, menhelyet kér.

Tán a kereszténység fővárosában
Nem kér hiába.

HARMADIK POLGÁR

Kérdés, nem vagy-é
Eretnekségben rosszabb a pogánynál.

NEGYEDIK POLGÁR

1485 Mondd, mit hiszesz, a Homousiont,
Vagy Homoiusiont?

ÁDÁM

Ezt nem értem. –

LUCIFER

Ne valld be, ez most itt a fő dolog.

NEGYEDIK POLGÁR

Lám, kétkedik, ez is hamishitű.

TÖBBEN

El tölük, el, zárkózzunk házainkba. –
Átok reá, ki nékiek fedélt nyújt.
(*Elszélednek.*)

(*A pátriárka fejedelmi pompában és kísérettel jő palotájából, egy csapat barát követi láncravert eretnekeket kísérve, végre katonák s nép.*)

ÁDÁM

1490 Elámulok! – De mondd, mi fejdelem
Közelg amott, oly dölyfösen, kihívón? –

LUCIFER

A főpap az, apostolok utóda.

ÁDÁM

1495 S e meztelábas ronda csöcselék,
Mely a bilincselte népet kárörömmel,
Hazudt alázat színével kíséri?

LUCIFER

Keresztény-cinikus, barátsereg.

ÁDÁM

Nem láttam illyest ősi hegyeim közt.

LUCIFER

Majd látsz utóbb; a poklosság, tudod,
Lassan terjed. De vigyázz, meg ne sértsd
1500 Ez abszolút erényü s épp azért
Engesztelhetlen népet.

ÁDÁM

Ah, minő

Erény lehetne ily fajnak sajátja.

LUCIFER

Erényök a sanyargás, a lemondás,
Mit mestered kezdett meg a kereszten.

ÁDÁM

1505 Az egy világot váltta meg ezáltal,
De e gyávák csak Istent káromolnak,
Mint lázadók, megvetve kegyeit.
Ki szűnyog ellen oly fegyvert ragad,
Mit medve ellen vinni hősiség,
1510 Bolond.

LUCIFER

De hátha ők a szűnyogot
Medvének nézik. – Nincs-e rá joguk?
Nincs-é joguk hős voltuk érzetében
Pokolra üzni minden élvezőt? –

ÁDÁM

Látok, miként Tamás, és nem hiszek. –
1515 Szemébe nézek e káprázatoknak. –
(*A pátriárka elé lép.*)
Atyám! a szent sír harcosi vagyunk,

S a fáradalmas útból megpihenni
E város népe még be sem fogad. –
Ki oly hatalmas vagy, segíts ügyünkön.

PÁTRIÁRKA

1520 Fiam, csekély dolgokra most nem érek,
Az Isten dicsé, a nép üdve hív,
Eretnekek fölött kellén itélnem,
Kik mérget szórva dudvaként tenyésznek,
S tűzzel-vassal bár irtjuk, szüntelen
1525 Ujult erővel küldi a pokol ránk. –
De hogyha a kereszt vitézi vagytok,
Minek kerestek messze szerecsent,
Itt a veszélyesb ellen. Fel tehát,
Fel falvaikra, irtsátok ki őket,
1530 Pusztítsatok nőt, aggot, gyermeket.

ÁDÁM

Az ártatlant, atyám, csak nem kívánod. –

PÁTRIÁRKA

Ártatlan a kigyó is, míg kicsiny,
Vagy hogyha már kihullt méregfoga,
S kiméled-é?

ÁDÁM

Valóban szörnyü bűn

1535 Lehet, mi ily haragra gyűjthatá
Egyházát a szeretetnek.

PÁTRIÁRKA

Fiam!

Nem az szeret, ki a testnek hizelg,
De aki a lelket vezérli vissza,
Ha kell, kard élén vagy lángon keresztül
1540 Ahoz, ki mondá: Nem békét, de harcot
Hozok a földre. – E gonosz hitűek
A szentháromság rejtélyes tanában

A homoiusiont hirdetik,
Míg az egyház a homousiont
1545 Alapítá meg a hit cikkeül.

BARÁTOK
Halál reájuk, már a máglya ég. –

ÁDÁM
Adjátok fel, barátim, azt az *i-t*,
Szebb áldozat lesz életmegvetések
A szent sirért vivandó hős csatában. –

EGY AGG ERETNEK
1550 Sátán, ne kísérts, mink igaz hitünkért
Ott vérezünk, hol Isten rendelé.

EGYIK BARÁT
Hah, szemtelen, igaz hittel dicsekszel?

AZ AGG ERETNEK
Nincs-é velünk a rimini zsinat
S más számtalan?

A BARÁT
Rosz útra tévedett.
1555 De Nicaeában s más igaz hívő
Zsinatban úgye mellettünk ítéltek?

AZ AGG ERETNEK
A pártosok. – Mi szemtelen kísérlet
Még versenyezni vélünk. Vagy, felelj,
Hol van csak egy egyházatyátok is,
1560 Mint Árius és a két Euséb? –

A BARÁT
Hát bírtok-é egy Athanásiust?

AZ AGG ERETNEK
Hol vértanúitok?

A BARÁT
Több, mint tinektek.

AZ AGG ERETNEK
Szép vértanúk, kiket káprázatával
Az ördög csalt el, kárhozott halálra. –
1565 Mondom, ti vagytok a nagy Babilon,
Az a kéjhölgy, kiről Szent János írt,
Mely el fog veszni a világ színéről. –

A BARÁT
A hétfejű sárkány, az Antikrisztus
Vagytok ti, kikről Szent János beszél,
1570 Gazok, csalárdok, ördög cimborái.

AZ AGG ERETNEK
Rablók, kigyók, paráznák, torkosok...

PÁTRIÁRKA
El vélök, el, máris soká időzünk,
Isten dicsére, a máglyára őket!

AZ AGG ERETNEK
Isten dicsére, jól mondád, gonosz,
1575 Isten dicsére hull az áldozat. –
Erősek vagytok, tesztek kény szerint,
De jó-e a tett, ítél majd az ég. –
Számlálva immár bűnóráitok,
Vérünkéből új csatárok születendnek,
1580 Az eszme él, s a láng, mely fellobog,
Világot késő századokra vet. –
Jerünk, barátim, a dicső halálba. –

AZ ERETNEKEK
(*Karban énekelnek.*)
1. Én erős Istenem, én erős Istenem, miért hagytál el
engemet, és miért távoztál el az én megtartásomtól
1585 és az én jajgatásaimnak beszédétől?

2. Én Istenem, kiáltok mind napestig, de nem hallgatsz meg, éjjel is nincs nekem veszteglésem.
3. Te pedig szent vagy – – (XXXII. zsolt.)

A BARÁTOK

(Karbon közbevágónak.)

1. Perelj, Uram, az énelem perlőkkel, és harcolj a velem harcolókkal.
1590
2. Ragadj fegyvert és paizst, és kelj fel az én segítségemre.
3. És vedd fel dárdádát és rekeszd meg az én háborgatóim eleinek utát. (XXXV. zsolt.)
(Ezalatt a pátriárka s a menet elvonul. Néhány barát traktátusokkal a keresztesek közé vegyül.)

LUCIFER

- 1595 Mit állsz oly szótlan, mondd, mit borzadasz?
Tragédiának nézed? nézd legott
Komédiának, s mulattatni fog. –

ÁDÁM

- Óh, jaj, ne tréfálj! – hát egy *i* miatt is
Mehetni illy elszántan a halálba? –
1600 Mi akkor a magasztos, nagyszerű? –

LUCIFER

- Az, ami másnak tán kacagtató.
Egy szál választja csak e két fogalmat,
Egy hang a szívben ítélt csak közöttük,
S ez a rejtélyes bíró a rokonszenv,
1605 Mely istenit vagy gúnyával megöl. –

ÁDÁM

- Mért is tűnt csak szemembe mind e bűn!
E kisszerű harc büszke tudományban,
E gyilkos méreg mesterül kivonva
A legfényesb, legüditőbb virágból. –
1610 E szép virágot egykor ismerém,

Üldött hitünknek zsendülő korában:
Ki az a bűnös, aki tönkretette?

LUCIFER

- A bűnös önmaga a győzelem,
Mely szerteszór, száz érdeket növel.
1615 A vész, mely összehoz, mártírt teremt,
Erőt ad; ott van az eretnekekkel. –

ÁDÁM

- Valóban, elhajítnám kardomat,
És visszamennék éjszaki honomba,
Hol még az ős erdők árnyékiban
1620 A férfibecs, a tiszta egyszerűség
Dacol e síma kornak mérgivel,
Ha titkos szó nem súgná szüntelen,
Hogy e kort nekem kell újjáteremtni.

LUCIFER

- Hiú törekvés. Mert egyént sosem
1625 Hozandsz érvényre a kor ellenében:
A kor folyam, mely visz vagy elmerít,
Uszója, nem vezére, az egyén. –
Kiket nagyoknak mond a krónika,
Mindaz, ki hat, megérté századát,
1630 De nem szülé az új fogalmakat.
Nem a kakas szavára kezd viradni,
De a kakas kiált, merthogy virad. –
Amott azok, kik békóban sietnek
Mártírhalálra, gúnytól környezetten,
1635 Látnak csak egy embernyomot előre,
Köztük dereng fel az új gondolat;
S azért meghalnak, mit utódaik
Az utcaléggel gondtalan szivandnak. –
De hagyjuk ezt, nézz kissé táborodba,
1640 Mit járnak ott azon piszkos barátok,
Mi vásárt ütnek, mit szónoklanak,

Őrült taglejtés vad kíséretében. –
Hallgassuk őket.

EGY BARÁT

(A tolakodó keresztetek közt.)

Bajnokok, vegyétek!

Vegyétek a vezeklésnek tanát

1645 Kalauzul minden kétségekben,

Ez megtanít, a gyilkos, a parázna,

A templomrabló, a hamis tanú

Hány évig fog szenvedni a pokolban.

És megtanít, egy évi büntetést

1650 Hogy a gazdag megválthat húsz s néhány,

Míg a szegény három solidival.

S ki már fizetni éppen képtelen,

Néhány ezer korbácsütéssel is. –

Vegyétek e becses könyvet, vegyétek. –

A KERESZTESEK

1655 Ide vele. – Nekünk is, szent atyám! –

ÁDÁM

Hah, rossz árús, és még rosszabb vevők.

Vonj kardot, és verd szét e ronda vásárt!

LUCIFER

(Zavarban.)

Bocsáss meg, e barát rég cimborám.

S nem is utálok én az ily világot,

1660 Az Úr dicse ha szinte felkapott is,

Felkaptam én is egyúttal vele.

Csak te maradtál egy kissé alatt.

*(Éva mint Izóra s Heléne, annak komornája sikoltva rohannak Ádámhoz, néhány keresztetől üldözve, kik azonban ízibe eloson-
nak.)*

ÉVA

(Összerogyva.)

Ments meg te, bajnok.

ÁDÁM

(Felkarolva.)

Eszmélj, óh, nemes hölgy,

Itt biztosan vagy. Vesd fel szép szemed.

1665 Minő igéző! – Vajh mi érhető?

HELÉNE

Élvezni voltunk a természetet

Kertünk árnyékos sűrűségi közt,

Gondatlan ülve az üde gyepen,

A csattogányt hallgattuk és kísértük;

1670 Midőn csillogni látunk két szemet

Vad szenvedéllyel a bokor megől.

Ijedve kezdünk futni, míg utánunk

Lihegve és dörögve négy keresztet

Majd-majd beért, midőn hozzád jutánk.

ÁDÁM

1675 Nem is tudom, kívánjam-é, hogy ébredj;

Hát hogyha elhagysz, álomkép gyanánt?

Hogy is lehet test így átszellemlülve,

Ilyen nemes és illy imádatos –

LUCIFER

Átszellemlült test! – Óh, a sors valóban

1680 Nem büntethetné jobban a szerelmest

Őrülségéért, mint beteljesítvén

Mindazt, amit csak kedvesére halmoz. –

ÁDÁM

Úgy rémlik, egykor már ismertelek,

Hogy együtt álltunk Isten zsámolyánál.

LUCIFER

1685 Mindenre kérlek, azt sose feledd,

94

Szerelmed amilyen mulattató
Kettesben, olly izetlen harmadiknak.

ÁDÁM

Felnéz, – mosolyg, óh, hála néked, ég!

ÉVA

Lovag, megmentél, hogy köszönjem azt meg?

ÁDÁM

1690 Nem gazdag díj-e a szó ajkadon?

LUCIFER

(*Helénéhez.*)

Elég sovány díj, s illyet sem nyerek? –

HELÉNE

S mi hálával tartoznám én neked?

LUCIFER

Hát azt hiszed, hogy a nemes lovag
Megmente téged is? Minő hiúság.

1695 Ha a lovag megmenti a kisasszonyt,
Komornáját a fegyvernök bizonnal.

HELÉNE

S mit nyertem volna? Vagy hálás leszek,
És ott vagyok, mintha elér a vész:
Vagy háladatlan, így is kárhozott. –

1700 Pedig nem volt rút a négy üldöző.

ÁDÁM

Óh, hölgy, hová vezesselek, parancsolj.

ÉVA

Előttünk áll a zárda ajtaja.

ÁDÁM

A zárda, mondod? Óh, de ajtaja
Nem zárja tőlem a reményt el, úgy-e?

1705 Adj nekem egy jelt, tűznöm e kereszthez,

Hogy míg amaz tisztemben küzdni hív,
Legszebb álomnak hozza vissza képét,
S ne únjak várni hosszú éveken,
Melyek végéről pályabérem int. –

ÉVA

1710 Im, e szalag. –

ÁDÁM

Ez éjsötét szalag? –

Óh, hölgy! reményt, reményt, ne bánatot.

ÉVA

Enyém ez a jel, mást nem adhatok.
A zárdafal közt nem tenyész remény.

ÁDÁM

De szerelem sem. És ahol te vagy,

1715 Hogyan ne volna szerelem, leány!
Mezed mutatja, nem vagy még apáca.

ÉVA

Ne is gyötörj tovább kérdéseiddel,
Pedig gyötörsz, ha búdat nőni látom. –

LUCIFER

És el fog zárni e fal téged is?

HELÉNE

1720 El ám, de kulcsa nincs tengerbe vetve.

LUCIFER

Nagy kár – beh szép elégiát faragnék
E bús esetről. –

HELÉNE

Csalfa, menj előlem!

LUCIFER

S miért? hát nem nagy eszme az, midőn
Tengerfenékre szállok kulcsodért?

HELÉNE
1725 Ah, ezt nem is kívánom.
LUCIFER
Már megyek. –
A mélynek szörnye fen reám agyart.
HELÉNE
Jöjj vissza, jöjj, megöl a félelem –
Inkább a kulcs majd ablakomba' lesz. –
ÁDÁM
Hadd tudjam hát neved meg legalább,
1730 Imámba, tudjam meg, hogy mit csatoljak,
Áldást kérvén rád, hogyha végzeted
Gyászáat megosztani már nem engeded.
ÉVA
Nevem Izóra. S a tiéd, lovag?
Imádság jobban illet zárdaszűzet.
ÁDÁM
1735 Tankréd vagyok.
ÉVA
Tankréd, Isten veled.
ÁDÁM
Izóra, óh, ne hagyj el ily sietve,
Megátkozom különben a nevet,
Melyet bucsúzva mondottál először, –
Rövid volt e perc, még álomnak is,
1740 Hogy folytatom, ha ily rejtély maradsz,
S nem bírom sorsod drága fonálával
Kihímzeni? –
ÉVA
Halljad hát sorsomat.
Atyám is a szent sír vitéze volt.
Midőn egy éjt meglepte a vad ellen,

1745 Üvöltve, tűzzel-vassal, táborát.
Menekvéséhez már nem volt remény,
És szent fogadást tőn Szűz Máriának,
Hogy engemet, ki még gyermek valék,
Ha visszatérhet, néki felajánl.
1750 Ő visszatért, én szent ostyát vevék
Ez ígéretre.
ÁDÁM
Óh, te szent anya!
Te testesített tiszta szeretet,
Nem fordulál-e el megbántva ily
Szentségtelen ígértől, minő
1755 Erényeidre nyom bűnbélyeget,
Átokká téve az égnek malasztját. – –
HELÉNE
S te nem kívánod tudni sorsomat?
LUCIFER
Azt már tudom: szerettél, megcsalódtál,
Szerettél újra, s akkor már te csaltál.
1760 Ismét szerettél, – hőödöt meguntad;
S üres szived most új lakóra vár. –
HELÉNE
Ez különös! Az ördög van veled tán?
De oly szerénynek mégse hittelek,
Hogy szívemet üresnek hidd jelenleg.
LUCIFER
(Ádámhoz.)
1765 Uram, siess. Te nem bírsz elbucsúzni,
S én nem bírom gátolni győzedelmem.
ÁDÁM
Izóra! minden szód fulánk szivemben.
Egy csókkal mérgét, óh, hölgy, édesítsd meg.

ÉVA

Lovag, mit kívánsz, – hallád eskümet.

ÁDÁM

1770 De az nincs tiltva tán, hogy én szeresselek.

ÉVA

Te boldog vagy, de hogy feledlek én?
Tankréd, megyek már, vagy kifogy erőm.
Isten veled – meglátlak ott az égben.

ÁDÁM

Isten veled. – E nap emléke vélem. –
(Éva a zárdába lép.)

HELÉNE

1775 (Félre.)

Ah, gyáva te – hát mindent én tegyek?

(Fent.)

Ablakba' lesz majd, nem tengerben a kulcs.
(Évát követi.)

ÁDÁM

(Feleszmélve.)

Most hát jerünk. –

LUCIFER

Már késő – vége van. –

Ládd, ilyen örült fajzat a tiéd,

Majd állati vágyának eszközeül

1780 Tekinti a nőt, és durvult kezekkel

Letörli a költészet hímporát

Arcáru, önmagát rabolva meg

Szerelme legkecsesb virágítól; –

Majd istenül oltárra helyezi,

1785 És vérzik érte és küzd hasztalan,

Míg terméketlen hervad csókja el. –

Mért nem tekinti és becsüli nőül,

Nőhivatása megjelölt körében.

(Ezalatt egészen besötétült, a hold felkél. Izóra és Heléne az ablakon.)

ÉVA

Mi vágyva néze rám, mint reszketett,

1790 Ah, e hős férfi reszketett előttem,

De nőerényem és a hit parancsol –

Itt szenvedek ki, mint szent áldozat.

HELÉNE

Csodálatos, minő örült nemünk!

Ha az előítélettel szakít,

1795 Vadállatul rohan a kéj után,

A méltóságot arcáról letépi

És megvetetten sárban ténfereg.

Ha nem szakít, önárnnyától remeg,

Fonnyadni hagyja meddő bájait,

1800 Mástól s magától elrabolva a kéjt. –

Miért nem jár középén. Vagy mit árt

Egy kis kaland, egy kis gyöngéd viszony

Illemmel olykor, meg nem foghatom.

Hiszen a nő se szellem csak merőben.

ÉVA

1805 Heléne, nézz ki, itten áll-e még?

Hogyan ment volna olyan könnyen el.

Csak egyszer halljam még meg szózatát.

ÁDÁM

(Luciferhez.)

Tekints körül, nem áll-e ablakánál,

Nem küldne-é egy pillantást utánam?

1810 Csak egyszer lássam még sugár alakját –

Izóra! óh, ne bánd, hogy itt vagyok még.

ÉVA

Mindkettőnkért jobb lenne itt nem állnod.

Az elszakadt szív könnyen összeforr,

S megint csak fáj, ha újra elszakasztjuk. –

ÁDÁM

1815 Nem félsz-e így a csendes éjbe nézni,
Mely, mint nagy szív, szerelemtől dobog.
Szeretni hol csak nekünk nem szabad?
Nem félsz-e, hogy varázsa elragad? – –

ÉVA

1820 Él bennem is mindez, mint tünde álom,
Mely tán az égből kísért e világra;
A lég hullámin szép dal áradoz,
Mosolygni látok nemtők ezreit
Testvéri csókkal minden lomb mögül,
De hozzánk többé, Tankréd, nem beszélnek. –

ÁDÁM

1825 S miért, miért! e rossz fal gátol-é? –
Ki annyi sarcot vívtam a pogánytól,
Nem bírom-é áthágni ezt a sáncot? –

LUCIFER

Nem ám, mert védi a kor szelleme,
Erősebb, mint te.

ÁDÁM

Hah, ki mondja azt!
(A háttérben egy máglya világa gyúl ki.)

AZ ERETNEKEK

(Karban távolról.)

1830 21. Mentsd meg az én lelkeket a fegyvertől és
az én egyetlen egyemet az ebnek kezéből.
22. Szabadíts meg engemet az oroszlánnak
szájából és az unicornisoknak szarvaik ellen
hallgass meg engemet.
1835 23. Hirdetem a te nevedet az én atyámfiainak;
a gyülekezetnek közepette dicsérlek tégedet.

ÉVA

Irgalmazz, Isten, bűnös lelkeiknek! –

ÁDÁM

(Visszaborzadva.)

Mi rettentő dal.

LUCIFER

Nászénektek az.

ÁDÁM

1840 Mindegy, legyen, én meg nem rettenek.
Dacolni érted mindennel fogok.

A BARÁTOK

(Karban távolról.)

26. – – öltöztessenek fel gyalázatossággal és
szidalommal, kik felfuvalkodnak ellenem.
27. Vigadjanak és örüljenek, kik akarják az én
igazságomat; és mondják azt mindenkor: Magasz-
taltassék az Úr, ki akar békességet az ő szolgájának.
1845 *(A fentebbi karének kezdetével Ádám, ki a zárda ajtajához lé-
pett volt, ismét megállt, a tornyon egy kuvik kiált, a légben bo-
szorkányok szállnak, s az ajtó előtt egy csontváz kél a földből, s
fenyegetve áll Ádám előtt.)*

ÉVA

(Az ablakot becsapva.)

Isten segíts!

A CSONTVÁZ

El e szentelt küszöbről.

ÁDÁM

Ki vagy te, rém!

A CSONTVÁZ

Én az vagyok, ki ott lesz
Minden csókodban, minden ölelésben. –

BOSZORKÁNYOK

(Kacagva.)

1850 Édes vetés, fanyar gyümölcs,
Galambfíval kigyókat költ.

Izóra, hívunk!

ÁDÁM

Millyen alakok!

Ti változátok-é el, vagy magam?

Ismertelek, midőn mosolygatók.

Mi itt valóság és mi itten álom?

1855 Varázsotokra ellankad karom. –

LUCIFER

Véletlenül mi kedves társaságba

Juték. Mi régtől várom e szerencsét,

Ez illedelmes szép boszorkahad,

Mely a meztelen nimfát mindazáltal

1860 Orcátlanságban messze túlhaladja,

Ez a vén bajtárs, a rémes halál,

Mely torzképezve a rideg erényt,

Megúttatja azt a föld fiával.

Mind üdvözöllek. Kár, hogy rá nem érek

1865 Közöttetek az éjet elfecsegni. –

(A jelenések eltűnnek.)

Tankréd, fel, Tankréd! kedvesed becsapta

Az ablakot; mit állunk itt az éjben?

A szél hideg, köszvény leszen jutalmad.

Heléne meg mindjárt jó, s mit teszek?

1870 Szerelmeskedni nem fog tán az ördög,

Nevetségessé lenne mindörökre,

S akkor hatalmát elvinné maga. –

Csodálatos, az ember hő kebelével

Eseng epedve szerelem után,

1875 S csak kint arat. Az ördög jégkebelével

Alig bír tőle szabadulni jókor.

ÁDÁM

Vezess, vezess új létre, Lucifer!

Csatára szálltam szent eszmék után,

S találtam átkot hitvány felfogásban,

1880 Isten dicsére embert áldozának,

S az ember korcs volt, eszmémet betöltni.

Nemesbbé vágytam tenni élveink,

S bűn bélyegét süték az élvezetre,

Lovagerényt állíték, s ez döfött

1885 Szivembe tört. El innét, új világba,

Eléggé megmutattam, hogy mit érek,

Ki vívni tudtam és lemondni tudtam,

Szégyen ne'kül elhagyhatom helyem. –

Ne lelkesítsen többé semmi is,

1890 Mozogjon a világ, amint akar,

Kerekeit többé nem igazítom,

Egykedvűen nézvén botlásait.

Kifáradtam – pihenni akarok. –

LUCIFER

Pihenj tehát. De én alig hiszem,

1895 Hogy szellemed, e nyugtalan erő,

1896 Pihenni hagyjon. Ádám, jőj utánam.

NYOLCADIK SZÍN

(Prágában. A császári palota kertje. Jobbra lugos, balra csillagász-torony, előtte tágas erkély Kepler íróasztalával, székkal, csillagász-eszközökkel. Lucifer mint Kepler famulusa az erkélyen. A kertben udvaroncok s hölgyek csoportokban sétálnak, közöttük Éva is mint Borbála, Kepler neje. – Rudolf császár Ádámmal mint Keplerrel beszédbe mélyedve áll. A háttérben egy eretnek máglyája ég. Estve, később éj. Két udvaronc az előtéren elmenve.)

ELSŐ UDVARONC

Ki az megint, ki ottan fűtözik,
Eretnek vagy boszorkány?

MÁSODIK UDVARONC

Nem tudom.

1900 Nincs már divatban, hogy még érdekeljen,
Csak söpredék gyűl a máglyák köré.
S nem őrvöng az sem már öröm miatt,
Csak hallgatag néz és morog magában.

ELSŐ UDVARONC

1905 Ah, így fajulnak el a jó idők. –
(Elhaladnak.)

LUCIFER

1910 Ily hűvös estve a tűz jólesik,
Bizon-bizon már jó régen melenget.
De félek, hogy kialszik nemsokára.
Nem férfias határozattól eloltva,
Nem új nézetnek engedvén helyet,
De e közömbös korban nem leend,
Ki új hasábot vetne a parázsra,
S én fázhatom. – Minden nagy gondolatnak,

Hiába, ily kicsinyes a bukása. – –
(El a toronyba.)
(Rudolf és Ádám az előtérrre lépve.)

RUDOLF

1915 Állítsd fel, Kepler, horoszkópomat,
Rosz álman volt az éjjel, rettegek,
Mi konjunktúrákban van csillagom.
Baljóslatú jel tűnt fel udvarában
Már múltkor is, ott a kigyó fejénél.

ÁDÁM

1920 Meglesz, uram, amint parancsolod.

RUDOLF

Ha majd e klimaktérikus napok
Elmúltak, a nagy müt is újrakezdjük,
Mely a minap sikertelen maradt.
Átnéztem újra Hermes Trismegistust,
1925 Synesiust, Albertust, Paracelsust,
Salamon kulcsát és más műveket,
Míg rátaláltam az ejtett hibára.
Amint izzasztók a vénhedt királyt,
Feltűnt a holló s a veres oroszlány,
1930 Utánuk a kettes merkur kifejlett
A két planéta egyesült hatásán,
S leszállt az ércek bölcselése.
De elhibáztuk a nedves tüzet,
Szár az vizet, s azért nem létesült
1935 A szent menyegző, a dicső eredmény,
Mely ifjúságot önt az agg erébe,
Nemességet visz át a szürke ércbe.

ÁDÁM

Értem, felséges úr.

RUDOLF

Egy szóra még.

Rossz hír kering az udvarban felőled,
1940 Hogy új tanoknak híveül szegődtél,
Rostálod a szentegyház téteit;
Sőt most, midőn anyád mint rút boszorkány
Legsúlyosb vád alatt börtönben ül,
Méltó gyanúba jössz te is, midőn
1945 Olyan nyakasan s ernyedetlenül
Igyekszel őt kiszabadítani.

ÁDÁM

Felséges úr! hiszen fia vagyok.

RUDOLF

A szentegyház, fiam, igazb anyád.
Hagyd a világot, jól van az, miként van,
1950 Ne kívánd kontárul javítani. –
Nem halmozalak-é kegyekkel el,
Atyád, tudod jól, korcsmáros vala
S nemességed kétség fölül helyeztem,
Pedig bizony elég bajomba telt.
1955 Fölemelélek trónomhoz, s csak így
Jutál Müller Borbála szép kezéhez.
Azért, ismétlem, légy, fiam, vigyázó.
(El.)

(Ádám gondolatokba merülve erkélyének lépcsőinél megáll. Két udvaronc az előtérbe érve.)

HARMADIK UDVARONC

Nézd, mint mereng ismét a csillagász.

NEGYEDIK UDVARONC

A féltés bántja szüntelen szegényt,
1960 Hiába, nem tud új körébe szokni,
Kirí belőle mindig a paraszt.

HARMADIK UDVARONC

Nem fogja fel, hogy az igaz lovag,

Bár istenség gyanánt imádja a nőt,
Vérét odadni volna érte kész,
1965 Ha rágalom érintené erényét; –
Ő hódolásban mellékcélt gyanít.

ÉVA

(Más csoporttal a két udvaronchoz csatlakozik, s nevetve legyezőjével a második udvaronc vállára ver.)

Ah, menj, lovag – az istenért, kegyelmezz,
Tréfaídon halálra kell nevetnem. –
Nézd, itt e két úr mily szörnyű komoly. –

1970 Talán megszállott már titeket is
Az újításnak átkos szelleme?
Úgy el szememből! Nem szenvedhetem
E fajt, mely olly epés, bús felfogással
Megírgyelte ezt a csillogó
1975 Nyugodt világot tőlünk s újat eszmél.

HARMADIK UDVARONC

Minket nem illet e vád, drága hölgy,
Ki vágyna illyen körben változásra.

ELSŐ UDVARONC

De, hogyha nem csalódom, ottan áll
Egy férfi, arcán e sötét jelek.

ÉVA

1980 Férjem szegény? – az istenért, urak,
Kiméljétek meg őt az ily gyanútól
Elöttem, kit hozzá szent kötelék
Csatol. – Hisz ő beteg – nagyon beteg.

MÁSODIK UDVARONC

Betegje tán e sűgárzó szemeknek?

HARMADIK UDVARONC

1985 Valóban, amit senki nem merészel,
Ő sértne-é meg féltékeny gyanúval? –

Óh, bár lehetne lovagod gyanánt
Szemébe kesztyűt dobnom a merésznek.
(Ezalatt Ádámmhoz érnek.)

1990 Ah, mester! épp jó, hogy találkozunk,
Jószágaimra kívánnék utazni,
Időjóslást szeretnék!

ELSŐ UDVARONC

Én pedig
Fiamnak vágnám csillagát kitudni.
Éjfél után, múlt éjjel jött világra.

ÁDÁM

Reggel mindkettő készen vár, urak.

NEGYEDIK UDVARONC

1995 A társaság oszol, menjünk mi is.

HARMADIK UDVARONC

Lépcsője itt van – jó éjt, asszonyom.
(Súgva.)
Egy óra múlva.

ÉVA

(Súgva.)

Jobbra, a lugosban.

(Fent.)

Jó éjt, urak. – Jőj, kedves Jánosom.
*(Mind elmennek. Ádám és Éva az erkélyre. Ádám zsöllyeszékbe
dül. Éva előtte áll. Mindinkább besötétedik.)*

ÉVA

János, nekem szükségem volna pénzre.

ÁDÁM

2000 Egy fillérem sincs, mind elhordtad immár.

ÉVA

Örök szükségemet tűrjek-e tehát?

Az udvarhölgyek pávaként ragyognak,
Szintügy szégyellek köztük megjelenni.
Valóban, hogyha egy-egy udvaronc
2005 Felém hajolva, mosolyogva mond,
Hogy a királyné köztük én vagyok,
Szégyenkezem miattad, aki a
Királynét így állítod udvarába.

ÁDÁM

Nem fáradok-e éjet és napot,
2010 Elárulom tudásomat miattad,
Mégfertőzöm, midőn haszontalan
Időjóslást, horoszkópot csinálok,
Eltitkolom, mit lelkem felfogott,
És hirdetem, mit jól tudok, hamis.
2015 Pirulnom kell, mert rosszabbá levék,
Mint a szibillák, kik hívének abban,
Amit jósoltak, míg én nem hiszek.
De megteszem, hogy leljem kedvedet.
Hová teszem, mit bündijul kapok?
2020 Hisz nekem nem kell semmi a világon,
Csak az éj és tündöklő csillaga,
Csak a szférák titkos harmóniája
Tiéd a többi. – Ámde ládd, ha a
Császár pénztára többnyire üres
2025 Sok kérelemre rendetlen fizetnek.
Tiéd lesz most is, mit reggel kapok,
S te hálátlan vagy, ládd, ez fáj nekem.

ÉVA

(Sírva.)

Szememre hányod, hogy mit áldozasz,
S nem áldozék-e én is eleget,
2030 Miattad? én, nemes háznak leánya,
Midőn kétséges rangodhoz csatoltam
Jövömet, és nem általam jutál-e

Jobb társaságba? Hálátlan, tagadd el. –

ÁDÁM

Kétséges rang-e hát szellem, tudás?
2035 Homályos származás-e a sugár,
Amelly az égből homlokomra szállt?
Hol van nemesség, más ezen kívül?
Amit ti úgy neveztek, porlatag
Hanyatló báb, mit lelke elhagyott,
2040 De az enyém örökifjú, erős. –
Óh, nő, ha te meg bírnál érteni,
Ha volna lelked oly rokon velem,
Minőnek első csókoknál hívém,
Te büszke lennél bennem, s nem keresnéd
2045 Kívül a boldogságot körömmön,
Nem hordanál mindent, mi benned édes,
Világ elé s mindent, mi keserű,
Nem tartanál fel házi tűzhelyednek. –
Óh, nő, mi végtelen szerettelek.
2050 Szeretlek most is, ah, de keserűen
Fulánkos a méz, mely szívembe szállt.
Fáj látnom, mily nemessé lenne szűd,
Ha nő lehetnél; a sors semmivé tett,
Mely a nőt báb-istenként tartja még,
2055 Mint istenül tartotta a lovagkor,
De akkor hittek benne, nagy idő volt,
Most senki sem hisz, törpe az idő,
S a báb-istenség csak vétket takar. –
Elválnék tőled, szívemet kitépném,
2060 Ha fájna is, tán nyugodtabb lehetnék,
S te is nélkülem boldogabb lehetnél;
De ott van újra a már meglevő rend:
Az a tekintély – egyházunk szava;
S együtt kell túrnunk, míg a sír felold.
(Fejét kezébe hajtja, Éva meghatva simogatja.)

ÉVA

2065 No, Jánosom, oly gyászosan ne vedd,
Ha mondok is egyet-mást néha-néha,
Nem akaralak buba ejteni.
De ládd, az udvar oly csodálatos,
És hölgyei oly büszkék, gúnyosak,
2070 Mit kezdjek én dacolni ellenök?
Nincs már közöttünk, ügyebár, harag,
Jó éjt – reggelre ne feledd a pénzt.
(Lemegy a lépcsőn a kertbe.)

ÁDÁM

Minő csodás kevercse rossz s nemesnek
A nő, méregből s mézből összeszűrve.
2075 Mégis miért vonz? mert a jó sajátja,
Míg bűne a koré, mely szülte őt.
Hej, famulus!
(Lucifer jő lámpával, s az asztalra teszi.)

LUCIFER

Parancsolsz, mesterem?

ÁDÁM

Időjóslatra és nativitásra
Vagyon szükségem, készíts íziben.

LUCIFER

2080 Természetes, csillámlót, fényeset;
Ki venne pénzeért rideg valót.

ÁDÁM

De ne olyant, mely szinte képtelen.

LUCIFER

Olyat nem is bírnék tán feltalálni,
Min megbotránkoznának a szülők,
2085 Nem messiás-é minden újszülött,
Fénylő csillag, mely feltűnt a családnak,

S csak későbbben fejlik szokott pimasszá.

(Ír.)

(Éva ezalatt a lugoshoz ért, a harmadik udvaronc elébe lép.)

HARMADIK UDVARONC

Mi rég epesztesz itten, óh, kegyetlen.

ÉVA

Talán neked nagy már az áldozat

2090 Az éj hűvös szelét kiállani,

Míg én egy jó, nemes férjet csalog meg,

Az ég átkát, világ itéletét

Vonom magamra éretted, lovag?

UDVARONC

Ah, az ég átka, a világitélet

2095 Nem hat titkába e sötét lugosnak.

ÁDÁM

(Merengve.)

Kivántam kort, mely nem küzd semmiért,

Hol a társas rend megszokott nyomát,

E megszentelt előítéletet

Nem bántja senki, hol nyugodhatom,

2100 És egykedvű mosollyal hagyhatom

Hegedni hosszú harcaim sebét. –

Megjött a kor, s mit ér, ha e kebelben

A lélek él – e kínos szent örökség,

Mit az egekből nyert a dőre ember –,

2105 Mely tenni vágyik, mely nem hágy nyugodni,

S csatára kél a renyhe élvezettel. –

Hej, famulus! hozz bort, úgy reszketek,

Fagyos világ ez, kell, hogy feltüzeljem.

E törpe korban így kell lelkesülni

2110 És elszakadni mocskoló porától. –

(Lucifer bort hoz, a szín végéig iddogál.)

Óh, tárd ki, tárd ki, végtelen nagy ég,

Rejtélyes és szent könyvedet előttem;

Törvényidet ha már-már ellesém,

Felejem a kort és mindent körültem.

2115 Te örökös vagy, míg az mind mulandó,

Te felmagasztalsz, míg amaz lesújt. –

UDVARONC

Borbála, óh, ha az enyém lehetnél!

Ha Isten elszólná férjedet,

Hogy az eget jobban fel bírja fogni,

2120 Miért éltében mindig fáradott.

ÉVA

Hallgass, lovag, úgy sajnálnám szegényt,

Hogy könnyeim közt csók nem jutna néked.

UDVARONC

Te tréfát üzesz.

ÉVA

Sőt, valót beszélek.

UDVARONC

Ki érti ezt a rejtélyes kedélyt?

2125 Borbála! hisz te így nem is szeretsz.

Vagy mondd, ha volnék számüzött, szegény,

Mit volnál képes tenni hívedért? –

ÉVA

Valóban, azt mostan nem tudhatom.

ÁDÁM

Óh, jö-e kor, mely e rideg közönyt

2130 Leolvasztandja, s mely új tetterővel

Szemébe néz az elavult lomoknak,

Biróul lép fel, büntet és emel,

(Felkél, és tántorogva az erkély szélére lép.)

Nem retten vissza a nagy eszközöktől,

Nem fél a rejtett szót kimondani,

2135 Mely majd hatalmas görgeteg gyanánt
Haladni fog a végzetes uton,
S lezúzza tán azt is, ki őt kimondta.
(A Marseillaise dallama hallik.)
Óh, hallom, hallom a jövő dalát,
Magleltem a szót, azt a nagy talizmánt,
2140 Mely a vén földet ifjává teszi:

KILENCEDIK SZÍN

(A nézőhely hirtelen Párizs Grève-piacává változik. Az erkély egy guillotín emelvényévé, az íróasztal nyaktilóvá, mely mellett Lucifer mint bakó áll. Ádám mint Danton az emelvény széléről zajgó néptömegnek szónokol. – Dobszó mellett igen rongyos újonchad jelenik meg, és az állványnál sorakozik. Fényes nap.)

ÁDÁM

(Folytatva.)

Egyenlőség, testvériség, szabadság! –

NÉPTÖMEG

Halál reá, ki el nem ismeri!

ÁDÁM

Azt mondom én is. – Két szó menti meg
A mindenünnen megtámadt nagy eszmét,

2145 A jók számára mondjuk egyikét:

„Veszélyben a hon” és ők ébrednek.

A másikat a bűnre mennydörögjük,

E szó: „reszkessetek!” – s megsemmisülnek. –

Felkeltek a királyok ellenünk,

2150 S eléjük dobtuk fejdelmünk fejét,

Felkeltek a papok, s villámukat

Kicsavarók kezökből, visszatéve

Trónjára az észet, e rég üldözöttet.

De a másik szózat sem hangzik el,

2155 Mit a jobbakhöz intézett honunk.

Tizenegy hadsereg küzd a határon,

S mi hő ifjúság tódul szüntelen

Az elhullott hősök helyét kitöltni.

Ki mondja, hogy vérengző örület

2160 A nemzetet meg fogja tizedelni?

Ha forr az érc, a rossz salak kihull,

De a nemesb rész tisztán megmarad.
És hogyha mindjárt vérengzők vagyunk is,
Tekintsenek bár szörnyeteg gyanánt,
2165 Nem gondolok nevemmel, légyen átkos,
Csak a haza legyen nagy és szabad. –

ÚJONCOK

Fegyvert nekünk, csak fegyvert és vezért!

ÁDÁM

Helyes, helyes! Ti csak fegyvert kívántok,
Míg annyi tárgyban szenvedtek hiányt,
2170 Ruhátok foszlik, lábatok mezetlen,
Hanem szuronnyal mind kiszerezitek,
Mert győzni fogtok. A nép győzhetetlen.
Most hull a vére egy tábornokunknak,
Ki katonáink élén meg hagyá
2175 Magát veretni.

NÉPTÖMEG

Óh, az áruló! –

ÁDÁM

Helyesen mondod. Nincs más kincse a
Népnek, mint a vér, mellyet oly pazar
Nagylelkűséggel áldoz a hazának. –
S ki egy népnek szent kincsével parancsol,
2180 Nem bírván meghódítani a világot,
Az áruló. –
(Az újoncok közül egy tiszt kilép.)

A TISZT

Tégy engemet helyébe,
Polgár, s letörlöm a gyalázatot.

ÁDÁM

Dicséretes, barátom, önbizalmad,
De biztosítást, hogy szavadnak állsz,
2185 Előbb a harcok színhelyén szerezz.

A TISZT

A biztosíték lelkemben lakik,
Aztán imé! van nékem is fejem,
Mely többet ér tán, mint az a lehullott.

ÁDÁM

S ki a kezes, hogy elhozod, ha kérem.

A TISZT

2190 S kell-é kezes jobb, mint magam vagyok,
Ki életem nem nézem semmibe?

ÁDÁM

Az ifjuság nem úgy gondolkodik.

A TISZT

Polgár, még egyszer felszólítalak. –

ÁDÁM

Türelem még, a cél el nem marad.

A TISZT

2195 Nem bízol bennem, látom, hát tanulj
Felőlem jobban vélekedni, polgár. –
(Főbe lövi magát.)

ÁDÁM

Kár érte, egy ellenséges golyót
Megérdemelt. Vigyétek el, barátim. –
Viszontlátásig, győzelem után.
(Az újonchad elléptet.)

2200 Óh, bár oszthatnám én is sorsotok. –
De nékem harc jutott csak, nem dicsőség,
Nem ellenség, mely által esni is dicsz,
De mely rejtekből orvul leskedik
Fondorlatával rám s a szent hazára. –

NÉPTÖMEG

2205 Mutasd meg ujjal, és halál reá!

ÁDÁM

Akit mutatni bírok, az meg is halt.

NÉPTÖMEG

Hát a gyanúsak? – Hisz aki gyanús,
Már bűnös is, megbélyegezte a
Népérzület, ez a nem tévedő jós. –

2210 Halál, halál az arisztokratákra! –
Jerünk, jerünk a börtönüregbe,
Tegyünk törvényt, a nép törvénye szent.
(A néptömeg indul a börtönökbe.)

ÁDÁM

Nem ott van a vész, a retesz erős,
A bűzhödt lég, mely elmét, izmot öl,
2215 Szövetségestek úgyis, hagyjuk őket.
Az árulás emelt fővel kacag,
S tört élesít a Konvent padjain.

NÉPTÖMEG

Fel a Konventre hát, nincs még eléggé
Átválogatva. – A Konventre később,
2220 Gyakorlatul előbb a börtönökbe. –
Addig szedd össze minden áruló
Nevét, Danton.

*(A néptömeg fenyegetve el. Ezalatt néhány sans-culotte egy ifjú
márkit és Évát mint ennek testvérét hurcolja az állvány elé.)*

EGY SANS-CULOTTE

Imé, itten hozunk

Ismét két ifju arisztokratát,
E büszke arc, finom fehér ruha

2225 Világosan mutatja bűnöket!

ÁDÁM

Milyen nemes pár. Jöjtek fel, ifjak.

A SANS-CULOTTE

Mi meg jerünk bajtársaink után,
Hol munka vár ránk, s vész az árulókra.

*(A sans-culotte-ok elmennek a többi néppel, az ifjak az állványra
lépnek. Az állvány körül csak néhány ór marad.)*

ÁDÁM

Nem értem, mily rokonszenv vonz felétek,
2230 De önveszélyemmel megmentelek.

A MÁRKI

Nem, Danton, hogyha bűnösök vagyunk,
Elárulod a hont, ha el nem ítélisz;
Ha nem vagyunk, nem kell hiú kegyelmed.

ÁDÁM

Ki vagy te, hogy Dantonnal így beszélsz? –

A MÁRKI

2235 Márki vagyok. –

ÁDÁM

Megállj – vagy nem tudod,
Hogy „polgáron” kívül nincs cím egyéb?

A MÁRKI

Nem hallottam, hogy eltörlé királyom
A címeiket.

ÁDÁM

Szerencsétlen, ne folytasd,
E guillotíne is szinte hallgatózik. –
2240 Lépj sergeinkbe, s pályád nyitva áll.

A MÁRKI

Nincs engedélyem, polgár, a királytól,
Hogy idegen seregbe léphetek.

ÁDÁM

Úgy meg fogsz halni.

A MÁRKI

Eggyel több leend

Családomból, ki meghalt a királyért.

ÁDÁM

2245 Miért rohansz ily vakmerőn halálba?

A MÁRKI

S azt véled-é, hogy e nemes előjog

Csak titeket illet, népemberek? –

ÁDÁM

Dacolsz velem, jó, hát én is fogok.

Ki lesz erősb? megmentlek ellenedre,

2250 S e jellemért egy higgadtabb jövő,

Melyben kihamvadt a pártszenvedély,

Hálát fog adni nékem. – Nemzetörök!

Lakomra véle. Tí feleltek érte.

(Nehány fegyveres nemzetőr a márkit elkíséri.)

ÉVA

Bátyám, erős légy!

A MÁRKI

Húgom! óvjon Isten. –

(El.)

ÉVA

2255 Itt is van egy fő, nem rosszabb Rolandnál.

ÁDÁM

Ne ily kemény szót e gyöngéd ajakról.

ÉVA

A vérpádon gyöngédebb szó nem illik.

ÁDÁM

Az én világom e szörnyű emelvény.

Midőn ráléptél, véled egy darab

2260 Menyország szállt le, s szentélyébe zár.

ÉVA

Az áldozatra szentelt állatot

Sem gúnyolák útjában a papok.

ÁDÁM

Az áldozat, hidd el, magam vagyok.

S ha írigyelve nézik is hatalmam,

2265 Örömtelen, megvetve életet

Meg a halált, nézem királyi székem,

Melyről mellőlem hullnak el naponkint,

S várom, mikor jő már reám a sor. –

E vér közt úgy gyötör az egyedüllét,

2270 A sejtelem, mi jó lehet szeretni. –

Óh, nő, csak egy napig tanítanál

Ez égi tudományra – második nap

Nyugodtan hajtnám bárd alá fejem. –

ÉVA

S e rémvilágban még szeretni vágysz,

2275 Nem rettent-é a lelkiösmeret? –

ÁDÁM

A lelkiösmeret a közvilág

Előjoga; kit a végzés vezet,

Az rá nem ér körültekinteni. –

Hol hallád a viharról, hogy megállt,

2280 Ha gyöngé rózsza hajlong útain? –

S aztán ki lenne vakmerő eléggé,

Itélni a közélet emberéről?

Ki látja a szálat, mely színpadán

Egy Catilínát, egy Brutust vezet?

2285 Vagy azt hiszik, kiről a hír beszél,

Megszűnt egyúttal ember lenni, és

Oly földfeletti lénné változott,

Kit a lenézett apró száz viszony,
 Mindennapos gond mitsem érdekel. –
 2290 Óh, jaj, ne hidd – a trónon is ver a szív,
 S Caesárnak, hogyha volt szerelmese,
 Ez őt talán csupán úgy ismeré,
 Mint jó fiút, s nem volt sejtelve sem,
 Hogy retteg tőle s megrendül a föld. –
 2295 S ha így van ez, mondd, mondd, mért nem szeretnél?
 Nem nő vagy-é, s én nemde férfiú?
 Mondják, hogy a szív gyűlöl vagy szeret,
 Amint magával hozza e világra:
 Én érzem, e szív hogy rokon tiédde,
 2300 S te ezt a szót, hölgy, meg nem értenéd? –

ÉVA
 S ha meg? Mi haszna. Más Isten vezet,
 Mint akit én szivemben hordozok.
 Nem érthetjük meg így egymást soha. –

ÁDÁM
 Hagyd el tehát avult eszményidet,
 2305 Mit áldozol száműzött isteneknek?
 A nőt ugyis oly oltár illeti
 Csupán, mely mindig ifju – és ez a szív.

ÉVA
 Az elhagyott oltárnak is lehet
 Mártírja. Óh, Danton, magasztosabb
 2310 Kegyelettel megóvni a romot,
 Mint üdvözölni a felkelt hatalmat;
 S e hívatas nőt legjobban megillet.

ÁDÁM
 Nem látott ember még érzelgeni,
 S ha látna most, ellenség, jóbarát,
 2315 Hogy az, kit a sors korbácsolt tova,
 Vihar gyanánt tisztítani a világot,

Mostan megáll a vérpadon, szeretni
 Egy kisleánynál, és köny ég szemében:
 Megjóslaná, hogy Danton elbukik,
 2320 Kacagna, és nem félne senki többé. –
 S mégis könyörgök egy reménysugárt. –

ÉVA
 Ha síron túl kibékélt szellemed
 Levetkezi a kor véres porát,
 Talán –

ÁDÁM
 Ne mondd, ne mondd, leány, tovább,
 2325 Én azt a túlvilágot nem hiszem,
 Reménytelen csatázok végzetemmel. –

(A néptömeg véres fegyverekkel, lándzsákon néhány véres főt hurcolva, vadul visszatér. Nehánya az állványra hat.)

NÉPTÖMEG
 Igazságot tevének. – Mi büszke faj volt.

EGY SANS-CULOTTE
(Gyűrűt adva Dantonnak.)
 Imé, e gyűrű a hon zsámolyára.
 Kezembe nyomta az egyik cudar,
 2330 Midőn nyakának tartám késemet.
 Azt tartja e faj, hogy rablók vagyunk. –
 Hát még te élsz? – kövesd testvéridet. –

(Évát leszúrja, ki az állvány hátrészén lebukik.)

ÁDÁM
(Szemét elfödve.)
 Jaj, vége hát. – Óh, sors, ki bír veled?

NÉPTÖMEG
 Most a Konventbe. Polgártárs, vezess. –
 2335 Kiszedted-é az árulók nevét? –

(A nép letakarodik az állványról. Éva mint rongyos, felgerjedt pór nő kibontakozik a sokaságból, és egyik kezében törrel, másikban egy véres fejjel Dantonhoz rohan.)

ÉVA

Danton! tekints ez összeesküvőre,
Téged kívánt megölni, én ölém meg.

ÁDÁM

Ha e helyet jobban megállta volna,
Roszul tevél; ha nem, tetted helyes. –

ÉVA

2340 Tettem helyes, s jutalmamat kívánom:
Tölts vélem egy éjet, nagy férfiú.

ÁDÁM

Minő rokonszenv kelhet ily kebelben?
Mi gyöngéd érzés a nőtigrisé?

ÉVA

2345 Valóban, polgár, úgy látszik, te is
Kékvér arisztokrataul szegődtél,
Vagy hagymázban szólsz ily regényesen. –
Te férfi vagy, én ifju s nő vagyok,
Bámúlatom hozzád vezet, nagy ember.

ÁDÁM

(Félre.)

Végigborzongat; elfordul szemem.

2350 Nem bírom e szörnyű káprázatot.

Minő csodás hasonlat! – Aki az
Angyalt ismérte, s látta azután,
Hogy elbukott, az látott tán hasonlót.

Azon vonások, termet és beszéd,

2355 Minden, csak egy kicsinyke semmiség,
Amit leírni sem lehet, hiányzik,
S minő egészen más lön az egész! –

Azt nem bírhattam, védte glóriája,
Ettől pokolnak gőze undorít el. –

ÉVA

2360 Mit is beszélsz magadban?

ÁDÁM

Számolom,

Asszony, hogy nincsen annyi éjszakám,
Ahány áruló van még a hazában.

NÉPTÖMEG

Fel a Konventre, csak nevezd meg őket.

*(Ezalatt Robespierre, Saint-Just s más konvent-tagok új néptö-
meggel jönnek, s egy rögtönzött emelvényre állnak.)*

SAINT-JUST

Hogyan nevezné, ő főcinkosuk. –
(A nép zúg.)

ÁDÁM

2365 Vádolni mersz, Saint-Just, nem ismered,
Minő erős vagyok? –

SAINT-JUST

Voltál előbb,

A népben. Ámde a nép bölcs, megismert,
S a Konvent végzését megszentesi.

ÁDÁM

Nem ismerek birót magam felett

2370 Mást, mint a nép, s a nép, tudom, barátom.
(Ismét zúgás a nép között.)

SAINT-JUST

Barátod az, ki a hon ellene.

A felséges nép majd ítél fölötted,
Előtte vádollar, honáruló:
Csempészetért az állami javakban,

2375 Rokonszenvért az arisztokratákkal,
Vágyódásért a zsarnok úralomra.

ÁDÁM

Saint-Just, vigyázz, lemennydörög szavam.
Vádad hamis. –

ROBESPIERRE

Ne hagyjátok beszélni,
Tudjátok, nyelve síma, mint kigyó.
2380 Fogjátok el, szabadságunk nevében. –

NÉPTÖMEG

Ne halljuk őt, ne halljuk, vesszen el.
(Körülveszik s elfogják.)

ÁDÁM

Ne halljatok hát, ámde én se halljam
A hitvány vádat. Nem győzzük meg egymást
Beszéddel. Sőt tettel sem győztetek le.
2385 Robespierre, megelőztél csupán,
Ez az egész, ne kérkedjél vele.
Magam teszem le a fegyvert – elég volt. –
De ím, ezennel felszólítalak,
Hogy három hó alatt kövess ez úton. –
2390 Bakó, ügyes légy – órjást vesztesz el.

(Fejét a nyaktiló alá hajtja.)

TIZEDIK SZÍN

(Az egész hirtelen olyanná változik vissza, mint a nyolcadik színben volt. Ádám ismét mint Kepler, íróasztalára hajtott fővel látszik, Lucifer mint famulus mellette áll s vállára üt. A reg szürkül.)

LUCIFER

Ezúttal a nyakazás elmarad. –

ÁDÁM

(Felemelkedve.)

Óh, hol vagyok, hol vannak álmaim?

LUCIFER

Elszálltak a mámorral, mesterem.

ÁDÁM

E hitvány korban, megvénült kebelnek
2395 Csak a mámor terem-e hát nagyot?
Mi nagyszerű kép tárult fel szememnek!
Vak, aki Isten szikráját nem érti,
Ha vérrel és sárral volt is befelve.
Mi óriás volt bűne és erénye,
2400 És mind a kettő mily bámúlatos.
Mert az erő nyomá rá bélyegét. –
Óh, mért ébredtem? hogy körültekintve,
Jobban megértsem e kor törpeségét,
Mosolygó arc alá rejtett bűnével,
2405 S a megszokás hazug erényivel. –

LUCIFER

Ismérem én az ily lehangolást,
Mely a mámornak reggelén köszön be.

ÉVA

(A lugosból kilépve.)

El tőlem, el – nem csalt tehát gyanúm,
Fel mersz szólítani férjem gyilkosául.

2410 Ily ocsmány tette képesnek hiszed,
Kit szíved ideáljaul hazudsz.

AZ UDVARONC

Az istenért, nyugodtan, kedvesem,
Ha észrevesznek, még botrányt okozsz.

ÁDÁM

S az a két nő is álom volt-e csak?
2415 De mit beszélek, egy nő, két alakban,
Változva sorsom zajgó végzetével,
Mint a hab, mely most fénylik, most sötét.

ÉVA

Ah, úgy, a botrány nálad földolog,
Mit érdekelne a bűn, rejtekében,
2420 Te megrovást nem szenvedő lovag! –
Óh, jaj, ti addig gúnyoljátok a nőt,
Míg szűz erénye ősi hagyományát
Előítéletként ledobja, s akkor
Kicsínyelő mosollyal nézitek
2425 Önbűnötöknek aljas eszközéül. –
El tőlem, el, ne lássalak ezentúl.

AZ UDVARONC

Ez ismét túlzás. Gúnytárgyul leszünk
Ily ünnepélyes színben nézve e
Hétköznapi ügyet. – Mi látjuk egymást
2430 Ezentúl is, mosolygva és enyelgve,
S arról, mi történt, szót sem ejtve többé.
Jó reggelt, asszonyom. –
(El.)

ÉVA

A nyomorult! –
Im, itt vagyok, bűnömmel s könnyeimmel.
(El.)

ÁDÁM

Tehát csak álom volt, és vége van.
2435 De nem mindennek. Az eszmék erősbek
A rossz anyagnál. Ezt ledöntheti
Erőszak, az örökre élni fog.
S fejlődni látom szent eszméimet,
Tisztulva mindig, méltóságosan,
2440 Míg, lassan bár, betöltik a világot.

LUCIFER

A nap halad, mester, vár a tanóra,
Az ifjuság már nyugtalan gyülekszik,
Bölcsességéből elleshetni egy szót.

(A csillagász-toronyra alkalmazott csengetőn csenget.)

ÁDÁM

Ne gúnyolj, óh, ne gúnyolj a tudással,
2445 Pirulnom kell, ha dicsérnek ezért.

LUCIFER

Nem oktatsz-é oly sok jeles fiút?

ÁDÁM

Nem oktatom, csak idomítom őket,
Szavak szerint, miket nem értenek,
De értelmök sincs, ezt vagy azt csinálni.
2450 Az oktalan bámúl, és azt hiszi,
E szép szavakkal szellemet idézünk,
Pedig fogás csak az egész, takarni
A szemfényvesztés mesterségeit.
(Egy tanítvány gyors léptekkel jő s az erkélyre megy.)

TANÍTVÁNY

Kegyes voltál magadhoz hívni, mester,
2455 Igérvén, hogy tudvágyamat betöltöd,
S mélyebben engedsz a dolgokba nézmem,
Mint másra célszerűnek tartod azt.

ÁDÁM

Igaz, igaz, szorgalmad oly kitűnő,
Hogy ez előnyre méltán tart jogot.

TANÍTVÁNY

2460 Im, itt vagyok, lelkem vágytól remeg,
Belátni a természet műhelyébe.
Felfogni mindent és élvezni jobban,
Uralkodván felsőbbbség érzetével
Anyag- s szellemvilágban egyaránt.

ÁDÁM

2465 Sokat kívánsz. Paránya a világnak,
Hogy lássad át a nagyszerű egészet? –
Uralmat kérsz, élvezet kérsz és tudást.
Ha súlyától nem dülne össze kebled,
S mindezt elérnéd, Istenné leendnél. –
2470 Kevesbet óhajts, s tán elérheted.

TANÍTVÁNY

Bármely titkát fejtsd hát meg a tudásnak,
Nagy férfiú, én csak nyerek veled,
Mert érzem, semmit fel nem fogok.

ÁDÁM

Jól van tehát, látom, te érdemes vagy,
2475 S a legrejtettebb szentélyig beviszlek,
Lásd a valót, mint én látom magam.
De nem les-é avatlan hallgató, mert
Az az igazság rettentő, halálos,
Ha nép közé megy a mai világban.
2480 Majd jó idő, óh, bár itt lenne már,
Midőn utcákon fogják azt beszélni,
De akkor a nép sem lesz kiskorú. –
Most adj kezet, hogy el nem árulod,
Amit megértesz. – Így – halljad tehát. –

TANÍTVÁNY

2485 Mint reszketek vágytól és félelemtől –

ÁDÁM

Mit is mondtál előbb, fiam, nekem?

TANÍTVÁNY

Hogy lényegében semmit nem fogok fel.

ÁDÁM

(Vigyázattal.)

No, látod, én sem – s hidd el, senki más.

A bölcselet csupán költészete

2490 Azoknak, mikről még nincsen fogalmunk. –

S egyéb tanok közt ez legjámborabb még.

Mert csak magában múlat csendesen,

Agyrémekkel hímezett világa közt.

De számtalan egyéb oly társa van,

2495 Mely fontos arccal rajzol a porondban,

Egyik vonalt örvénynek mondogatja,

Szentélynek a kört, hogy már-már kacagsz

A vígjátékon, amidőn belátod,

Mi rettentő komoly csiny az egész.

2500 Mert míg szorult kebelled és remegve

Kerüli minden a porrajzokat,

Itt-ott kelepce áll, s a vakmerőt,

Ki általlépi, véresen megejti.

Ily dőreség áll, látod, szüntelen

2505 Utunkba, szentséges kegyeletül

Védő a már megalakult hatalmat. –

TANÍTVÁNY

Ah, értelek, értelek, s így lesz-é örökre?

ÁDÁM

Egykor nevetni fognak az egészen.

Az államférfit, kit nagyinak neveztünk,

2510 Az ortodoxot, akit bámulánk –

Komédiásnak nézi az utókor,
Ha a valódi nagyság lép helyébe,
Az egyszerű és a természetes,
Mely ott ugrat csupán, ahol gödör van,
2515 Ottan hagy útat, ahol nyílt a tér.
S a tant, mely most örültséghez vezet
Szövevényes voltával, akkoron
Bár nem tanulja senki, minden érti.

TANÍTVÁNY

Ez a nyelv hát az a megérthető,
2520 Melyen beszéltek az apostolok. –
De hogyha minden más merő lom is,
Ne vedd el a művészetben hitem.
S azt bétanulni mégiscsak szabály kell.

ÁDÁM

A művészetnek is legfőbb tökélye,
2525 Ha úgy elbú, hogy észre nem veszik.

TANÍTVÁNY

Hát a rideg valónál álljak-é meg?
Eszményesítés ad művünkbe lelket.

ÁDÁM

Igaz, igaz, az önt rá szellemet,
A természettel, mely egyenjogúvá
2530 Teszi s teremtett lényé érleli,
Mi anélkül csupán halott csinálmány.
Attól ne tarts, hogy míg eszményesítség,
Kifogsz az élő nagy természetten.
De a szabályt, a mintát hagyd pihenni.
2535 Kiben erő van és Isten lakik,
Az szónokolni fog, vés vagy dalol,
Ha lelke fáj, szivrázóan zokog,
Mosolyg, ha a kéj mámorát alussza.
S bár új utat tör, bizton célra ér. –
2540 Művéből fog készíteni új szabályt,

Nyügül talán, de szárnyakul soha
Egy törpe fajnak az absztrakció. –

TANÍTVÁNY

Óh, mit tegyek hát, mester, mondd nekem.
Ki annyi éjt szenteltem a tudásnak,
2545 Csak a butával lettem-é egyenlő,
És mind e munka elveszett hiába? –

ÁDÁM

El nem veszett, mert épp ez ad jogot,
Most már megvetni minden csábjait.
Ki még nem nézett a vésznek szemébe,
2550 Ha hátrál, gyáva. A próbált vitéz
Bátran mellőzi a kötekedőt,
Bátorságához nem férhet gyanú. –
Fogd hát e sárgult pergamenteket,
E fóliánsokat, miken penész ül,
2555 Dobd tűzre mind. Ezek feledtetik
Saját lábunkon a járást velünk,
És megkimélnék a gondolkodástól.
Ezek viszik múlt századok hibáit
Előítéletül az új világba.
2560 A tűzre vélők! és ki a szabadba.
Miért tanulnád mindig, hogy mi a dal,
Minő az erdő, míg az élet elfoly,
Örömtelen poros szobafalak közt.
Hosszúnak nézed-é az életet,
2565 Hogy sírodig teóriát tanulsz?
Együtt mondunk bucsút az iskolának,
Téged vezessen rózsás ifjuságod
Örömhözó napsúgar- és dalokhoz;
Engem vezess te, kétes szellemőr,
2570 Az új világba, mely fejlődni fog,
Ha egy nagy ember eszméit megérti,
S szabad szót ad a rejlő gondolatnak,
2573 Ledült romoknak átkozott porán. –

TIZENEGYEDIK SZÍN

(Londonban. A Tower és a Temze közt vásár. Tarka sokaság hullámszik, zajong. Ádám mint élemedett férfiú Luciferrel a Tower egyik bástyáján áll. Estve felé.)

KAR

(A zsibongó sokaság morajából egyéolvadva, s halk zenétől kísérve.)

2575 Zúg az élet tengerárja,
Mindenik hab új világ,
Mit szánod, ha elmerül ez,
Mit félsz, az ha feljebb hág? –
Majd attól félsz, az egyént hogy
Elnyelendi a tömeg,
2580 Majd, hogy a kiváló egyes
A milljót semmíti meg.
Rettegsz a költészetért ma,
Holnap a tudás miatt,
S szűk rendszernek mértékébe
2585 Zárod a hullámokat,
S bármint küzdesz, bármint fáradsz,
Nem merítsz mást, mint vizet,
A méltóságos tenger zúg,
Zajg tovább is és nevet.
2590 Hagyd zajongni, majd az élet
Korlátozza önmagát.
Nem vesz el harcában semmi,
Mindig új s mindig a régi.
Halld csak ígésző dalát.

ÁDÁM

2595 Ez az, ez az, miért mindég epedtem,
Pályám mindedig tömkeleg vala,
Az élet áll most teljesen előttem,
Mi szép, mi buzdító versenydala.

LUCIFER

Szép a magasból, mint a templomének,
2600 Bármily rekedt hang, jajszó és sohaj
Dallamba olvad össze, míg fölér. –
Így hallja azt az Isten is, azért
Hiszi, hogy jól csinálta e világot.
De odalent másképpen hallanók,
2605 Hol közbeszól a szív verése is.

ÁDÁM

Te, kétkedő gúny, hát nem szebb világ ez,
Mint mindaz, amin eddig átgötyörtél?
Ledültek a mohos korlátfalak,
Eltűntek a rémes kísértetek,
2610 Miket a múlt megszentelt glóriával
Hagy a jövőre, kízó átokul.
Szabad versenyter nyílt meg a kebelnek,
Rabszolgákkal gulát ma nem emelnek. –

LUCIFER

Egyiptomban sem hallott volna fel
2615 Ilyen magasra a rabok nyögése,
S mi istenik enélkül művei!
Vagy Athenében nem cselekszik-é
A felséges nép méltón, nagyszerűen,
Feláldozván nagy s kedves emberét,
2620 Mivel a hon forog máskint veszélyben,
Ha ily magasról nézzük, s nem zavarnak
Nőkönnyek és egyéb hitvány fogalmak.

ÁDÁM

Hallgass, hallgass, te, örökös szofista.

LUCIFER

De bárha áll is, a jaj hogy kihalt,
2625 Helyette minden úgy el van lapulva. –
Hol a magas, mi vonz? a mély, mi rettent?

Hol életünknek édes tarkasága?
Többé nem tenger küzdő fényes árja,
Sima mocsár csak, békával tele. –

ÁDÁM

2630 Kárpótól a közjólét érzete.

LUCIFER

Ugy ítélsz, ládd, te is nagy polcodon
Az életről, mely lábadnál mozog,
Mint a múltakról a história.

2635 Nem hallja a jajszót, rekedt beszédet;
Mit feljegyezz, a múltnak csak dala.

ÁDÁM

Ah, már a sátán is romantizál,
Vagy doktrinér lesz; vívmány ez s amaz.

LUCIFER

(A Towerre mutatván.)

Az nem csoda, midőn az ősidők
Kisértetén állunk, egy új világ közt.

ÁDÁM

2640 E korhadt álláspont se kell nekem,
Az új világba elszántan leszálok,
S nem félek, a költészetet, nagy eszmét
Hullámi közt, hogy újra ne találjam. –

2645 Lehet, hogy többé nem nyilatkozik
Eget megrázó ős titáni harcban,
De annál ígézőbb, áldásosabb
Világot alkotand szerény körében.

LUCIFER

Haszontalan aggódás is leendne
Azt féltened. Míg létez az anyag,

2650 Mindaddig áll az én hatalmam is,
Tagadásul, mely véle harcban áll.

S mig emberszív van, míg eszmél az agy,
S fenálló rend a vágnak gátat ír,
Szintén fog élni a szellemvilágban

2655 Tagadásul költészet és nagy eszme.
De mondd, mi alakot vegyünk magunkra,
Midőn leszállunk a zajgó tömegbe,
Mert így csak e helyen birunk megállni,
Hol múlt idők ábrándja leng körül.

ÁDÁM

2660 Akárminőt. Hisz nincsen már kiváló,
Hála a sorsnak. Hogy tudjuk, mit érez:
Le kell szállnunk a nép nagy rétegéhez.

(Mindketten lemennek a Tower belsejébe, s csakhamar munkásokul öltözve kilépnek annak kapuján, a sokadalomba vegyülvén. – Egy bábjátékos bódéja mellett áll, melyen majom ül veres kabátban, láncon.)

A BÁBJÁTÉKOS

Csak erre, erre, kedves jó urak,
Mindjárt kezdődik az előadás.

2665 Mulatságos komédia nagyon,
Szemlélni, mint szedé rá a kigyó
Az első nőt, ki már kíváncsi volt,
S mint vitte ez csávába akkor is már
A férfiút. – Láthattok fúrge majmot,

2670 Mi méltósággal játssza emberét,
Láthattok medvét táncmester gyanánt.
Csak erre, erre, kedves jó urak! –
(Tolongás a bódé körül.)

LUCIFER

Ah, Ádám! itten minket emlegetnek,
Csak szép dolog, kinek olyan szerep

2675 Jutott, hogy még hat ezredév után is
Mulat felette a vig ifjuság. –

ÁDÁM

El az izetlen tréfától. – Tovább.

LUCIFER

Izetlen tréfa? nézd csak, mint mulatnak,
Kik még imént sunnyadtak a padokban,
2680 Hallgatva Népost – e piros fiúk.
S ki mondja meg, kinek van igaza,
Azoknak-é, kik az életbe lépnek
Az ébredő erő önérzetével,
Vagy aki, korhadt aggyal már, kilép. –
2685 Vajon tetszőbb-e egy Shakespeare neked,
Mint nékik e torzképü összevissza?

ÁDÁM

A *torz* az éppen, mit nem tűrhetek.

LUCIFER

Rajtad tapadt még a görög világból.
Ládd, én fia vagy apja, hogyha tetszik
2690 – Mert szellemek közt ez nem nagy különbség –,
Az új iránynak, a romantikának,
Én éppen a torzban gyönyörködöm.
Az emberarcra egy majomvonás;
A nagyszerű után egy sárdobás;
2695 Ficamlott érzés, tisztos szőrruha;
Kéjhölgytül a szemérem szózata;
Tömjénezése hitványnak, kicsinynek;
Szerelmi élvre átka egy kiéltnek:
Feledtetik, hogy országom veszett,
2700 Mert új alakban újraéledek. –

A BÁBJÁTÉKOS

(Ádám vállára ütve.)

Mit foglaljátok ezt a jó helyet,
Te, jómadár, csak az mulattat ingyen,
Ki életunt, s felkötteti magát.
(Ádám és Lucifer félreállnak. Egy kisleány ibolyát árulva jő.)

A KISLEÁNY

Kis ibolyák, első követei

2705 A jó tavasznak. Vásároljanak!
E kis virág az árvának kenyerért,
És a szegénynek is szép éket ad. –

EGY ANYA

(Ibolyát vásárolva.)

Adj, adj nekem, holt gyermekem kezébe.

EGY LEÁNY

(Szintén vásárolva.)

Sötét hajamnak lesz legszebbik éke.

A KISLEÁNY

2710 Kis ibolyák! – Vegyenek, uraim!
(Elhalad.)

EGY ÉKSZERÁRUS

(Bódéjában.)

Hogy e gaz mindig versenyez velünk,
S ki nem bírjuk szorítani a divatból. –
Pedig szép nyakra drága gyöngy való csak,
Melyért az is már, aki fölhozá,
2715 Kétségbeejtő elszántsággal a
Tenger mélyének szörnyeit kísérti. –
(Két polgárlány együtt jő.)

ELSŐ POLGÁRLÁNY

Mi sok szép kelme, mennyi drága ékszer!

MÁSODIK POLGÁRLÁNY

Vásárfiát ha volna, aki venne.

ELSŐ POLGÁRLÁNY

A máj férfi illyesmit csupán
2720 Gyalázatos mellékcélokra tenne.

MÁSODIK POLGÁRLÁNY

Még úgy se, nincs többé ízlése már

Elrontá sok ledér hölgy s káviár.

ELSŐ POLGÁRLÁNY

Azért oly elbizott, hogy nem veszen fel.

MÁSODIK POLGÁRLÁNY

Vagy oly szerény, hogy többé már nem is mer.

(Elhaladnak.)

(Leveles szín alatt italt mérnek, az asztal körül dőzsölő munkások. Hátrább zene és tánc. Katonák, polgárok s mindenféle nép mulat és ácsorog.)

KORCSMÁROS

(Vendégei közt.)

2725 Urak, vigan, a tegnap elveszett,
A holnapot nem érzük el soha,
Isten táplálja a madarakat,
S minden hiúság, mond a Biblia.

LUCIFER

Tetszik nekem e filozófia.

2730 Üljünk le itt e szép árnyas padon,
S nézzük, mi olcsón és mi jól mulat
Savanyu borral s rossz zenével a nép.

ELSŐ MUNKÁS

(Az asztalnál.)

A gépek, mondom, ördög művei:
Szánktól ragadják a kenyeret el.

MÁSODIK MUNKÁS

2735 Csak az ital maradjon, elfeledjük.

ELSŐ MUNKÁS

A dús meg – ördög, vérünk szija ki.
Most jöne csak! hadd küldeném pokolba.
Több példa kéne, mint a múltkori.

HARMADIK MUNKÁS

Mit nyernél véle. Már ma függni fog.

2740 Sorsunk meg, mint előbb, csak úgy forog.

MÁSODIK MUNKÁS

Bolond beszédek, jöjön hát az a dús,

Nem vétek néki, mellém ültetem,

Lássuk, ki az úr, és ki tud mulatni.

A KORCSMÁROS

(Ádámhoz.)

Uram, mivel szolgáljak?

ÁDÁM

Semmivel.

A KORCSMÁROS

2745 El hát padomról, semmiháziak.

Azt vélitek tán, a pénzt csak lopom,

Vagy gyermekem s nőm koldusbotra termett.

ÁDÁM

(Fölkelve.)

Így mersz beszélni?

LUCIFER

Hagyd el a pimaszt.

ÁDÁM

Jerünk tehát, mit is nézzük tovább,

2750 Hogyan silányul állattá az ember.

LUCIFER

Ah, íme, itt van, mit régtől kerestem,

Itt vígadunk kedéllyel, fesztelen.

Ez a dőbörgés és e vad kacaj,

E bacchanális tűz felgerjedése,

2755 Mely minden arcra rózsa-árt idéz,

Mint dőre képzet a nyomor fölé,

Hát nem dicsó ez?

ÁDÁM

Engem undorít.

(Ezalatt a táncolókhöz értek. Két koldus civódva jő.)

ELSŐ KOLDUS

E hely sajátom, itt van engedélyem.

MÁSODIK KOLDUS

2760 Könyörülj rajtam, másként meghalok,
Már két hete, hogy nem dolgozhatom.

ELSŐ KOLDUS

Igaz koldus sem vagy hát eszerint,
Kontár sehonnai, rendőrt hívok. –
(A második koldus elsompolyog. Az első helyet foglal.)
Krisztusnak öt sebére, alamizsnát
A szenvedőnek, édes uraim! –

(Egy katona egy mesterlegény kezéből elveszi táncosnőjét.)

KATONA

2765 Paraszt, odébb! – vagy azt hiszed talán,
Hogy még te is valami vagy.

MESTERLEGÉNY

Megérzed,
Ha nem hiszed.

MÁSODIK MESTERLEGÉNY

Ne bánts. Térj ki előle:
A hatalom s dicsőség mind övé.

ELSŐ MESTERLEGÉNY

2770 No hát, lenézéssel miért tetézi,
Ha már ugyis nadályként szívja vérünk?

EGY KÉJHÖLGY

(Danolva.)
Sárkányoktól is kivívták
Egykoron az aranyalmát –

Almák még most is teremnek,

A sárkányok rég kivesztek:

2775 Bamba, aki nézi, nézi,
És letépni nem merészli. –
(Egy ifjúhoz simul.)

LUCIFER

(A mulatók nézésébe merülve.)

Ez a kacérság tetszik, ládd, nekem,
Mutassa a dús, hogy mi kincse van.
Vasas ládában, mellyen a fukar

2780 Ül, úgy lehet fővény, mint színarany. –
Mi megható féltése e kamasznak!
Hogy őrzi lánya egy tekintetét,
Isméri a jelen percnak becsét,
Bár tudja jól – de hát mi gondja arra –,
2785 Hogy a jövőben másnak dől karára.

ÁDÁM

(Egyik zenészhez.)

Miért bánsz így a művészettel, ember!
Mondd, tetszik-é, amit húzasz, magadnak?

A ZENÉSZ

Dehogy tetszik, dehogy! Sőt végtelen kín
Ezt húzni napról napra, s nézve nézni,

2790 Miként mulatnak kurjongatva rajta.
E vad hang elhat álmaimba is.
De mit tegyek, élnem kell, s nem tudok mást.

LUCIFER

(Még mindig a szemléletbe merülve.)

Ah, ilyen gondos filozófiát
Ki tenne fel a röpke ifjuságról. –

2795 E lányka tudja, hogy nem az utolsó,
Melyet most élvez, a perc életében,
S amíg ölelget, új viszonyt keres

Máris szeme. – Ah, drága gyermekek;
Mi örömem telik most bennetek,
2800 Hogy oly mosolygva munkáltok nekem!
Áldásom a bűn és nyomor legyen.

MÁSODIK MESTERLEGÉNY

(Danolva.)

Aki munkás hét után
Tiszta szívvel, dal között
Csókot és bort elköszönt,
2805 Kacagja az ördögöt. –

*(Templomi zene néhány végakkordja hallik, Éva mint polgárlány,
imakönyvvel s bokkrétával kezében anyjával jó a templomból.)*

EGY ÁRUS

Csak erre, erre, drága szép kisasszony!
Olcsóbban senki nem szolgálhat önnek.

MÁSIK ÁRUS

Ne higgyen néki, rossz mértéke van,
S árúja régi. – Erre, szép kisasszony!

ÁDÁM

2810 Ah, Lucifer! ládd, ily hitvány helyen
Tartasz le, míg az üdv, megtestesülten,
Majd észrevétlen leng tőlem tova.

LUCIFER

Ilyesmi már éppen nem új dolog. –

ÁDÁM

A templomból jó, óh, mi szép, mi szép!

LUCIFER

2815 Láttatni volt ott, s látni is talán.

ÁDÁM

E gúny hideg, ne érintsd őt vele.
Az ájtatosság ül még ajkain.

LUCIFER

Látom, megtérsz, sőt pietista léssz.

ÁDÁM

Rosz élc, mert keblem bárminő rideg,
2820 Az nékem baj; de a leánykebelben
Kivánom az előítéletet,
E szent poézist, múlt idők zenéjét,
Érintetlen zománcát a virágnak. –

LUCIFER

De mellyik hát, mutasd, az a darab menny –
2825 Mert azt az ördögtől sem várhatod,
Ízlésedet hogy mindig felkutassa,
Elég, ha aztán birtokába juttat.

ÁDÁM

Lehet-e más, mint e hölgy? –

LUCIFER

Így beszél

A zsolna is, ha férget fog magának,
2830 Féltékenyen körülnéz, s azt hiszi,
Hogy a világon ez legjobb falat,
Míg a galamb undorral néz reá.
Az ember is üdvét csak önmaga
Találja fel – sokszor tán éppen ott,
2835 Hol másik társa poklot alkotott.

ÁDÁM

Minő méltóság, millyen szűz-erény;
Megközelíteni szinte nem merem.

LUCIFER

Bátran csak, nem vagy a nőknél ujong,
S ha jól megnézzük, ő is eladó lesz.

ÁDÁM

2840 Hallgass!

LUCIFER

Hisz tán drágább a többinél.
(Egy ifjú ezalatt szerényen Évához lép s egy mézeskalács-szívet nyújt neki.)

AZ IFJÚ

Kisasszony, kérem, e vásárfiát
Fogadja el kezemből szívesen.

ÉVA

Artúr, ön jó, megemlékszik felőlem.

ANYA

Rég nem láttuk már; mért nem látogat meg?
(Halkan beszélgetnek, Ádám izgatottan nézi, míg az ifjú távozik.)

ÁDÁM

2845 Ez éretlen fiú bírná-e hát,
Mit férfiszívem hasztalan ohajt –
Mi meghittén szól véle, mint mosolyg –
Még int utána – óh, mi kín, mi kín! –
Meg kell szólítnom. –
(Évához közelít.)

ANYA

Artúr szülei
2850 Vagyonosak, igaz, de nem tudom,
Mi szemmel nézik a viszonyt veled.
Azért egészen vágytársát se mellőzd,
Ki ma is e csokorral meglepett.

ÁDÁM

Engedjék, hölgyeim, hogy elkísérjem,
2855 Nehogy baj érje e tolakodásban.

ÉVA

Mi szemtelenség!

ANYA

El, tolakodó!
Tán azt hiszi, hogy olyan e leány,
Kinek akárki mondhat szépeket? –

ÁDÁM

S hát mondhat-é mást? – Sokszor álmodám így
2860 A hölgytökélynek legszebb ideálját.

ANYA

Álmodhatik, amit tetszik magának;
De akinek e lányka báji nyílnak,
Az ily gézenguz ember nem lehet. –
(Ádám zavartan áll, egy cigányasszony Évához lép.)

CIGÁNYASSZONY

Ah, drágalátos hölgy, világ csodája,
2865 Mutassa csak piciny fehér kezét,
Hadd mondjam el, a sors ezer malasztja
Miként hímzendi boldog életét.
(Kezébe nézve.)
Szép mátká várja – ah, közel nagyon –,
Szép gyermekek, egészség és vagyon.
(Pénzt kap.)

LUCIFER

(Ádámra mutatva.)
2870 Hugom! társam sorsáról is beszélj. –

CIGÁNYASSZONY

Nem látom tisztán, éhség vagy kötél. –

ÁDÁM

(Évához.)
Ne útasítson így el ön magától,
Ah, érzem, e szív nékem van teremtvé. –

ÉVA

Anyám, ne engedd hát –

ANYA
Rendőrt kiáltok,
2875 Ha nem tágul.
ÉVA
Ne bántsod – eszére tér tán,
S tulajdonképp nem is tett semmi rosszat.
(*Elhaladnak.*)
ÁDÁM
Óh, szent költészet, eltűnél-e hát
E prózai világból már egészen?
LUCIFER
Dehogy tűnt! hát az a mézeskalács,
2880 Virágcsokor, az a tánc, gallylugos,
Mi volt egyéb? csak oly finnyás ne légy,
És ábrándozni van még tárgy elég.
ÁDÁM
Mit ér, ha a nyervágy, haszonlesés,
Olálkodik köztük, s önzéstelen
2885 Emelkedettség nincsen már sehol.
LUCIFER
Az is akad az iskolás padok közt,
Hol még az élet nem gazdálkodott.
Épp itt jó néhány ilyen cimborá. –
(*Néhány tanuló jó sétálva.*)
ELSŐ TANULÓ
Vigan, fiúk, mögöttünk a penész,
2890 Ma élvezünk valami derekast.
MÁSODIK TANULÓ
Ki a szabadba, a várost utálok,
Korlátolt rendét, e kalmár világot.
HARMADIK TANULÓ
Valakivel próbáljunk összetűzni,

Ez izgató és férfias multság.
ELSŐ TANULÓ
2895 Ragadjuk el e zsoldosok öléből
Lánykáikat, s mindjárt lesz háború is;
Aztán szabadba sietünk velök,
Néhány pohár sör és zenére van pénz,
S estélig győzelmünk emlékével
2900 Piros pofák közt hercegek leszünk.
NEGYEDIK TANULÓ
Dicső, dicső, bosszantni a filisztert.
ELSŐ TANULÓ
Összebbfűzvéen frigyünknek láncait –
S mulatni, ahogy most tőlünk telik,
Mig egykor a hazáért lelkesedve,
2905 Nemesebb küzdött foglaj majd erélyünk.
(*Elhaladnak.*)
ÁDÁM
Kedves látvány ez e lapos világban,
Szebb kor csiráját sejtí benne szűm.
LUCIFER
Meglátod, a csira mivé fesel,
Lerázva majd a tantermek porát.
2910 E két gyáros, ki itt felénk közelg,
Ifjontan az volt, mik most e fiúk.
(*Két gyáros beszélgetve jó.*)
ELSŐ GYÁROS
Hiába, a versenyt nem állhatom,
Mindenki az olcsóbb után eseng,
Árum jóságát kell megvesztegetnem.
MÁSODIK GYÁROS
2915 A munka bérét kell csökkenteni.

ELSŐ GYÁROS

Azt nem lehet, most is lázonganak,
Hogy meg nem bírnak élni, a kutyák,
S van is tán a panaszban egy kicsi,
De hát ki mondja, hogy nősüljenek,
2920 Ki mondja, hogy hat gyermekök legyen.

MÁSODIK GYÁROS

Erősebben kell hát befogni őket,
Dolgozzanak fél éjjel gyárainkban,
Elég pihenni a másik fele,
Kinek álmodni úgysem célszerű.
(*Elmennek.*)

ÁDÁM

2925 El vélek. – Mért is hagytad látnom őket. –
De mondd, hová is lett az a leány? –
Most, Lucifer, mutasd hatalmadat,
Segíts, hogy meghallgasson.

LUCIFER

Lucifer se
Fecsérli erejét ily semmiségre.

ÁDÁM

2930 Mi néked semmi, nekem egy világ.

LUCIFER

Nyerd el tehát. – Csak korlátozni bírd
Érzésidet, hazugságtól ne félj,
Felelj, mint kérdlek, s karjaidba dül.
(*Hangosan, hogy a mögöttük hallgatózó cigányasszony meghall-
ja.*)

2935 Most látja már, mylord, mi kellemetlen,
Álarc alatt a nép közé vegyülni,
Minduntalan új bánatomra botlunk.
Ha sejtené e nép, hogy négy hajónk

Még már ma révbe szálland Indiából,
Másképp fogadna.

ÁDÁM

Az valószínű.

CIGÁNYASSZONY

(*Félre.*)

2940 E felfödözés szép sommát megér.
(*Ádámhoz.*)
Egy szóra kérem – ön elrejtett,
Én megbüntettem a jövőveléssel,
Mert énelőttem nem létez titok,
Ki a sátánnal régen cimborálok.

LUCIFER

(*Félre.*)

2945 No, még az kéne csak, te vén szipirtyó.

CIGÁNYASSZONY

Önnek hajói már ma itt leendnek,
De, ami ennél még örvedetesb,
Egy szép leányka epedez önért.

ÁDÁM

S hogy nyerhetem meg?

CIGÁNYASSZONY

Hisz már-már öné.

ÁDÁM

2950 Elútasított.

CIGÁNYASSZONY

Épp azért öné lesz.
Meglátja, itt lesz ismét nemsokára.
Emlékezzék bár a jósnő szavára.
(*El.*)

ÁDÁM

Lucifer! e banya rajtad kifog.

LUCIFER

El nem vitázom fényes érdemét,
2955 Most ő pótolja az ördög helyét. –
(Egy nyegle, taligán, trombitaszóval, tömegtől környezve megjelen, s a szín közepén megáll.)

A NYEGLE

Félrébb az útból! – tisztelet nekem,
Megöszült tudományban a fejem,
Míg a természet titkos kincseit
Felástam ernyedetlen szorgalommal.

ÁDÁM

2960 Minő csodás bolond ez, Lucifer?

LUCIFER

A tudomány, mely nyegle, hogy megéljen,
Éppen, mint akkor, hogy tudóskodál,
Csakhogy több zaj kell most, mint kelle hajdan.

ÁDÁM

Ilyen mértékben azt sosem tevém.
2965 Gyalázat rá.

LUCIFER

Arról ő nem tehet.
Természete, ha fél, s kerülni vágyik,
Hogy ez ne álljon sírköve felett:

Ex gratia speciali
Mortuus in hospitali.

2970 Ha másokért áldozván éjt, napot,
Jutalmának kéréséhez jutott.

A NYEGLE

Az emberek javára fáradék,
S im, itt van a dicső eredmény:

Ez az edényke élet-elixir,

2975 Melytől megifjul a beteg, vén.
Ezt szedték hajdan a nagy fáraók.
Ez Tankréd bűvös bájitalja;
E szépitőt használta Helene,
Ez Kepler asztrológiája. –

ÁDÁM

2980 Hallod, mit árul? – Míg mi a jövőben
Kerestük a fényt, ő a rég lefolytban.

LUCIFER

Sohase' tiszteletes a jelen.
Mint embernagyság a hálósobában.
Nőnk az, tízévi házasság állapotban –

2985 Már azt is tudjuk, hogy szeplője hány van.

A NYEGLE

Vegyetek im, nem bánja meg, ki vesz,
Ily alkalom még nem volt és nem is lesz.

A TÖMEGBŐL

Ide vele. – Nekem bármeltyik elkel. –
Ah, mily szerencse. – Millyen drága vétel.

LUCIFER

2990 No, ládd, e nép, mely közt már senki nem hisz,
Ami csodás, hogyan kapkodja mégis. –
(Éva, anyjával visszajő, a cigányasszony suttogva követi.)

ÉVA

Haszontalan beszéd, hisz ismerünk már.

CIGÁNYASSZONY

Ne üdvözljék, hogyha nem igaz.
Olyan szerelmes önbe az az úr,
2995 Hogy már ma még maîtresse-ének veszi.
Mint hercegasszony, oly szállást lakik,
Színházba, táncra négy lovon robog.

ANYA
Ha jól felvesszük, százszor célszerűbb,
Mint elhervadni fejkötő alatt
3000 Egy szurtos varga bűzös műhelyében.

CIGÁNYASSZONY
Csak nézze ön, ott áll – hogyan keres.

ÉVA
Elég nem szép, hogy még nem láta meg. –
Keze finom, tartása úrias. –

ANYA
Nekem még társa sincsen ellenemre,
3005 Bár orra kissé horgas, lába görbe,
De olyan tisztos, éltes férfiú. –
Megyek, leányom. Legjobb közbejárás,
Ha magatokra hagylak egy kicsit.

CIGÁNYASSZONY
(*Ádámhoz.*)
Lám, itt van a szép; mint eped önért. –

ÁDÁM
3010 Repülök hozzá. – Óh, mi kéj – mi kéj!

CIGÁNYASSZONY
A közbejárót sem kell elfeledni.

LUCIFER
(*Pénzt ad neki.*)
Társamtul a pénz, tőlem kézszorítás.

CIGÁNYASSZONY
(*Felsikoltva.*)
Uh! mily kemény kéz!
(*El.*)

LUCIFER
Kéjét érzened,

Ha az volnál, kit játszol, vén banya! –

ÉVA
(*Ádámhoz.*)
3015 Vehetne ön vásárfiát nekem,
E szépítőszert mint kínálkozik –

ÁDÁM
A nőiség varázsa arcodon
A szépítőszert, melynek párja nincs.
(*A nyegle ezalatt elvonul.*)

ÉVA
Ah, ön nagyon kegyes.

ÁDÁM
Ne szégyeníts meg:
3020 Gyémántot, gyöngyöt fűzök szép nyakadra,
Nem mintha ékesíteni akarnám,
De mert méltóbb helyen már nem ragyoghat.

ÉVA
Amott odább láttam sok ékszerárust,
De nem való az ily szegény leánynak.

ÁDÁM
3025 No, hát nézzük meg.
LUCIFER
Az felesleges.
Kitűnő ékszer van velem esetleg.
(*Ékszereket ad át, melyeket Éva nagy örömmel nézeget és próbál.*)

ÉVA
Mi szép, mi kedves, mint irigylik ezt majd. –

ÁDÁM
De ezt a szívet – ezt többé ne lássam.

ÉVA
Eldobhatom, ha ellenére van.
(*Elveti.*)

LUCIFER
3030 Helyes, majd én meg rálépek.
(*Ráhág.*)

ÉVA
Mi az:
Sikoltást hallok, vagy csak képzelődöm?
(*Ezalatt egy elítéltet hoznak taligán a színen keresztül, nép tolong utána.*)

A TÖMEGBŐL
Siessünk. – Mondtam úgy-e, hogy mi gyáva. –
Most is dacos még. – Fel csak, fel, utána!

ÁDÁM
Minő zaj ez, mi hallatlan tolongás?

ÉVA
3035 Akasztanak. Beh jó, hogy itt vagyunk.
Gyerünk mi is, oly izgató e látvány,
S szép alkalom ragyogni ékeimben.

ÁDÁM
Mi büne a hitványnak?

ÉVA
Nem tudom.

LUCIFER
3040 Lovel gyárában dolgozott soká.
De az ön méreg, s azt szivá örökké,
Aztán több hétre kórházba került.
Kedves nejenél a szükség beszólt,

3045 Lovel fia ifjú volt s jószivű,
Megllették egymást, és mindent feledtek. –

ELSŐ MUNKÁS
Vigan, pajtás! – mártírként vérzel el,
Neved közöttünk fényes név marad.

LUCIFER
3050 A férj kigyógyult, s a nőt nem lelé,
Helye betölt, munkát hiába kért,
Fellázadt keble, fenyegetni mert,
Lovel fia pofonnal válaszolt.
Az átkozottnak kés akadt kezébe –
Most itt viszik – a vén Lovel megőrült. –
(*Az utolsó szavaknál Lovel örült mélasággal jó.*)

LOVEL
3055 Hazudsz, hazudsz, én örült nem vagyok,
Nem értem-é, mit súg fiam sebe?
Vegyed, vegyed végetlen kincsemet,
S tedd, hogy ne értsem. Örüljek meg inkább.

HARMADIK MUNKÁS
Ne félj, ne félj, meg léssz boszulva egykor.

ELSŐ MUNKÁS
Emelkedjél fel, ők a csúfosak. –
(*Az elítélt elhalad kíséretével.*)

ÁDÁM
3060 Velőt fagyasztó látvány, mit kísérsz?
Ki mondja itt meg, mellyik bünösebb,
Avagy csupán a társaság talán –?
Hol ez rohad – buján tenyész a bün.

LOVEL
3065 A társaság, igen. – Vedd kincsemet,
Csak azt a seb beszédét hadd ne értsem.
(*El.*)

ÉVA

Jerünk, jerünk, mert nem kapunk helyet.

ÁDÁM

Áldlak, sors, hogy bíróné nem tevé.

Mi könnyű törvényt írni pamtagon –

Könnyű itélni a felületesnek,

3070 És mily nehéz, ki a szívet kutatja,

Méltányolván minden redőzetét.

LUCIFER

Ily elvek mellett pör nem érne véget.

A rosszat, mert rossz, senki nem cselekszi,

Az ördög is jogcímekeket idéz,

3075 S magáét véli mindenik erősbnek.

A törvénytűdős széjjelválgja a

Kuszált csomót, minek fonalait

Ezer filantróp szét nem bontaná. –

(Ezalatt a Towerhez érnek, melynek egy fülkéjében szentkép áll.)

ÉVA

Megálljunk csak, barátom, egy kicsinyt,

3080 Hadd tűzöm e szentképhez csokromat. –

LUCIFER

(Súgva.)

Ne hadd, ne hadd, vagy végünk van különben.

ÁDÁM

Ártatlan gyermek – én nem gátolom. –

ÉVA

Megszoktam e képről, még mint gyerek,

Megemlékezni, hogyha elmegyek

3085 Előtte, s most is olyan jólesik.

Mindjárt meglesz már, s futva pótolandjuk,

Mit elmulasztunk.

(A virágcsokrot feltűzi a kép mellé, de az hirtelen lehervad, s nyakáról, karjáról az ékszerek gyikokká változva lepereregnek.)

Istenem, mi ez?

LUCIFER

Haszontalan intettelek. –

ÉVA

Segítség!

ÁDÁM

Nyugodtan, kedves, a nép megfigyel –

3090 Ezerte dúsabb ékszer jó nyakadra.

ÉVA

El tőlem, el! segítség, irgalom!

Szemfényvesztők és egy rút vén boszorkány

Így meggyaláztak egy becsületes nőt. –

(A nép csoportosulni kezd, a cigányasszony rendőrökkel jő.)

CIGÁNYASSZONY

Hamis pénzt adtak, itt kell lenniök,

3095 Higannyá olvadt markomban.

LUCIFER

Talán

Markodban volt, nem a pénzben, hiba. –

Ádám, el innen, itt nem jó mulatni.

(A Towerbe tűnnek, s míg lent a csoportozás és zavar növekszik, ismét megjelennék a bástya tetején.)

ÁDÁM

Ismét csalódtam, azt hívé, elég

Ledönteni a múltnak rémeit,

3100 S szabad versenyt szerezni az erőknék. –

Kilöktem a gépből egy főcsavart,

Mely összetartá, a kegyeletet,

S pótolni elmulasztám más erősbbel.

3105 Mi verseny ez, hol egyik kardosan
Áll a meztelen ellenek szemében,
Mi függetlenség, száz hol éhezik,
Ha az egyes jármába nem hajol.
Kutyáknak harca ez egy konc felett.
3110 Én társaságot kívánok helyette,
Mely véd, nem büntet, buzdít, nem riaszt,
Közös erővel összeműködik,
Minőt a tudomány eszmél magának,
És melynek rendén értelem viraszt. –
Ez el fog jőni, érzem jól, tudom,
3115 Vezess, vezess, Lucifer, e világba. – –

LUCIFER

Hiú ember, s mert korlátolt szemed
Zilált csoportot lát csak odalent,
Már azt hiszed, nincs összeműködés,
Nincs rendszer az életnek műhelyében?
3120 Nézz hát egy percre szellemi szemekkel,
És lásd a munkát, mellyet létrehoznak,
Csakhogy nekünk ám, s nem kicsiny magoknak.

(Besötétül. Az egész vásár csoportozattá alakul, mely a szín közepén tátongó síron ás, azt körültáncolja, míg egymás után mind beléje ugornak, részint némán, részint, amint egymás után szólottak.)

KAR

Csak rajta, pengjen a kapa:
Ma kell végezni, holnap késő,
3125 Bár egypár ezredév után
Még mindig nem lesz kész a nagy mű.
Bölcső s koporsó ugyanaz,
Ma végzi, amit holnap kezd el,
Örökké éhes s jóllakott,
3130 Mi már ma bémegey, holnap felkel!
(A lélekharang megcsendül.)

Megcsendült, ím, az estharang,
Bevégezők; el, nyugalomra,
Kiket a reg új létre költ,
A nagy művet kezdjék el újra.

A BÁBJÁTÉKOS

3135 Én a komédiát lejátsztam,
Mulattattam, de nem mulattam.

A KORCSMÁROS

Kiitta mindenik borát,
Vendégeim, jó éjszakát!

A KISLEÁNY

3140 Kis ibolyáim mind elkeltek,
Majd újak síromon teremnek.

CIGÁNYASSZONY

Jövőjét vágyta látni minden:
S szemét behúnyja most ijedten.

LOVEL

Kincsem nem nyújta boldogságot:
S most ingyen nyúgalmat talállok.

MUNKÁS

3145 A hét letelt, a szombatest itt,
Kinyugszom végre fáradalmit.

TANULÓ

Álmodtam szépet – felzavartak,
Szép álom, jőj, most már folytatlak.

KATONA

3150 Hivém, derék vagyok nagyon,
S egy rossz gödörben megbukom. –

KÉJHÖLGY

A mámor elszállt, a festék lement,
Itt oly hideg van: jobb-e odalent?

AZ ELÍTÉLT

Maradj, bilincs, a hitvány por felett,
Más törvényt sejtetek e küszöb megett.

A NYEGLE

3155 Egymást szedtük rá azzal, hogy tudunk:
Most a valónál mind elámulunk.

ÉVA

Mit állsz, tátongó mélység, lábaimnál!
Ne hidd, hogy éjed engem elriaszt:
A por hull csak belé, e föld szülötte,
3160 Én glóriával átállésem azt.
Szerelem, költészet s ifiúság
Nemtője tár utat örök honomba;
E földre csak mosolyom hoz gyönyört,
Ha napsugár gyanánt száll egy-egy arcra.

(Fátyolát, palástját a sírba ejtve, dicsőülten felemelkedik.)

LUCIFER

3165 Isméréd-é, Ádám?

ÁDÁM

Ah, Éva, Éva! –

TIZENKETTEDIK SZÍN

(U alakra épült nagyszerű falanszter udvara. A két szárny földszintje nyílt oszlopos csarnokot képez. A jobb oldali csarnokban mozgásban levő kerek gőzgépek között munkások foglalkoznak. A bal oldaliban a legkülönfélébb természettudományi tárgyak, mechanikai eszközök, csillagászati, kémiai műszerek s egyéb különösségek múzeumában egy tudós működik. Mindnyájan a falanszterhez tartozók – egyenlően vannak öltözve. Ádám és Lucifer az udvar közepén felbukkannak a földből. Nappal.)

ÁDÁM

Mi ország ez, mi nép, melyhez jövénk?

LUCIFER

E régi eszmék többé nincsenek.

Nem kisszerű volt-é a hon fogalma?

Előítélet szülte egykor azt,

3170 Szűkkeblőség, versenygés védte meg.

Most már egész föld a széles haza,

Közcél felé társ már most minden ember,

S a csendesen folyó szép rend fölött

Tisztelve áll örül a tudomány.

ÁDÁM

3175 Beteljesült hát lelkem ideálja,

Ez mind derék, ezt így kívántam én is.

Egyet bánok csak: a haza fogalmát,

Megállott volna az tán, úgy hiszem,

Ez új rend közt is. Az emberkebel

3180 Korlátot kíván, fél a végtelentől,

Belterjében vesz, hogyha szétterül;

Ragaszkodik a múlthoz és jövőhöz;

Félek, nem lelkesül a nagyvilágért,

Mint a szülők sírjáért lelkesült.

3185 Ki a családért vérét ontaná,
Barátjaért legfeljebb könnye van. –

LUCIFER

Eszményedet, mint látom, elveted,
Előbb még, mintsem testesülhetett.

ÁDÁM

Korántse hidd, de kandivá levék:

3190 Mi eszme az, mely a széles világot
Eggyé olvasztja, mely a lelkesülést,
Az emberszív e szent, örök tüzét,
Mit eddig száz hitványsággal szitott,
S ábrándos harcra zsákmányolt ki csak,

3195 Nemesb célhoz vezérelendi végre. –
De mondd, hol állunk mégis, mily hely ez?
Aztán vezess, hogy lelkem kéjelegjen
A boldogságban, mellyet annyi harcra
Jól érdemelt díjul kapott az ember.

LUCIFER

3200 Sok más hasonló közt ez egy falanszter,
Tanyája az új eszmék emberének. –

ÁDÁM

Jerünk tehát.

LUCIFER

Megállj, ne oly sietve.

Előbb levetjük ezt a régi bőrt.

Ha mint Ádám s Lucifer érkezünk,

3205 Nem hinne bennünk e tudós világ,
S megsemmisülnénk, vagy lombikba zárna.

ÁDÁM

Mily oktalan beszéd ez már megint.

LUCIFER

Már az nincs másképp a szellemvilágban.

ÁDÁM

Tégy hát, amint akarsz, de szaporán.

(Lucifer mindkettőjüket átalakítja a falanszter beliekhez hasonlóvá.)

LUCIFER

3210 Ím, vedd e gúnyát. El hajfürteiddel –
Készen vagyunk. –

ÁDÁM

Szóljunk be e tudóshoz.

LUCIFER

Üdvöz légy, tudós!

TUDÓS

Meg ne háboríts

Nagy művemben, nem érek rá fecsegni.

LUCIFER

Nagyon sajnálom. Mink az ezredik

3215 Falanszterből vagyunk tudósjelöltek,
S ily messze útra nagy hired hozott.

TUDÓS

Dicséretes buzgóság, mondhatom.

De hisz művem most félben is maradhat,

Csak a meleg ne fogyjon lombikomban,

3220 S akaratomnak enged az anyag. –

LUCIFER

Ah, nem csalódtam, megmaradt tehát

Még benned is, ki a természetet,

Embert leszűrted, mint végső salak,

A nagy hiúság. –

TUDÓS

Most mulathatunk már. –

3225 De mely szakmába tartoztok sajátlag?

ÁDÁM

Mi a tudvágyat szakhoz nem kötök,
Átpillantását vágyjuk az egésznek. –

TUDÓS

Ez helytelen. Kicsinyben rejlik a nagy,
Olyan sok a tárgy, s létünk oly rövid.

ÁDÁM

3230 Igaz. – Tudom jól, hogy kell olyan is,
Ki homokot hord, vagy követ farag:
Nélküle nem emelkedik terem.

De ez csak a homályban tévelyeg,
S fogalma sincs arról, miben segít. –

3235 Csak az építész látja az egészet,
S bár megfaragni nem tud egy követ,
A művet ő teremti, mint egy isten. –
Ily építész nagy a tudásban is.

LUCIFER

S azért jövénk tehozzád, óh, nagy ember.

TUDÓS

3240 Azt jól tevétek, méltányolni tudlak.
A tudománynak gazdag ágai
Egy organizmus sok külön vonása,
Együtt igéző csak.

LUCIFER

Szép hölgy gyanánt.

TUDÓS

De mindamellet a vegytan csupán –

LUCIFER

3245 Az a közép, hol élete lakik. –

TUDÓS

Találtad.

LUCIFER

Ezt mondá a matézisről
Előttem már egy matematikus.

TUDÓS

Hiúságból mindenki önmagát
Tekinti látkörében a középnek. –

LUCIFER

3250 Te jól választád kedvenc tárgyadul
A kémiát.

TUDÓS

Abban nyugodt vagyok. –

De hát nézzük meg a muzeumot.
Páratlan az egész mai világon,
Az ősvilág kihalt állatai

3255 Valódi példányokban állnak itt,
Mind jól kitömve. – Ezrenként lakoztak
Apáink közt, míg barbarok valának,
Megosztva velök a világ uralmát. –
Maradt felőlök sok csudás mese,

3260 Például erről, hogy gőzmozdonyul volt.

ÁDÁM

Ez *ló*, de korcsult fajta, mondhatom,
Más állat volt ám hajdan AI-borak.

TUDÓS

Erről meg azt regélik, hogy barátul
Tartá az ember, ingyen, munka nélkül,
3265 S fel bírta fogni, hű elismeréssel
Lesvén, az ember gondolatjait.

Mi több, mondják, hogy elsajátítá
Bűnét is, a tulajdonnak fogalmát,
S mint ör, od'adta érte életét. –

3270 Ezt úgy beszélem csak, mint írva van,
Nem mintha hinném mind feltétlenül.

Sok örültség volt a múltban, sok ábránd,
Melyből ránk szintén e mese maradt.

ÁDÁM

Ez a *kutya*. – Mind áll, mit róla mondasz. –

LUCIFER

3275 Vigyázz, Ádám, elárulod magad. –

TUDÓS

Ez a szegénynek rabszolgája volt.

ÁDÁM

Mint a szegény meg *ökre* gazdagoknak.

TUDÓS

Ez a puszták királya.

ÁDÁM

Az orosz lány –

Im, itt a tigris, itt a fűge őz,

3280 Mi állat él tehát még a világon?

TUDÓS

Minő kérdés, hát nálatok nem így van?

Él, ami hasznos, és mit ekkorig

A tudomány pótolni nem tudott:

A disznó és a birka, de korántse

3285 Olyan hiányosan már, mint minőnek

A kontár természet megalkotá:

Az élő zsír, ez hús- s gyapjútömeg,

Mely, mint a lombik, céljainkra szolgál.

De úgy látom, hogy ezt mind ösmered,

3290 Lássunk tehát mást. Ím, ásványaink.

Nézzétek, milyen roppant széndarab:

Egész hegyek valának illy anyagból,

Az emberek már készen szedheték

Mit most a légből szűr a tudomány

3295 Nagy fáradsággal. Ezt az ércet itt

Vasnak nevezték, s míg el nem fogyott,

Az alumínért nem kellett kutatni. –

Ez a darabka az arany, nagyon

Nevezetes s nagyon haszontalan.

3300 Mert még midőn az ember, vakhitében,

Imádott felsőbb lényeket magánál,

Felülállókát még a sorson is:

Ilyennek hitte az aranyat is,

Oltárain jólétet és jogot,

3305 Mindent, mi szent volt, áldozott, hogy egy

Büvös darabját bírja megszerezni,

Melyért cserébe mindent kaphatott –

Csodálatos tény, még kenyeret is.

ÁDÁM

Mást, mást mutass, ezt is mind ösmerem.

TUDÓS

3310 Valóban nagy tudós vagy, idegen.

Lássuk tehát az ős növényzetet.

Im, itt van az utolsó rózsa, mely

Nyílt a világon. Hasztalan virág,

Más százezer testvérrel foglalá el

3315 A legbujább tért a lengő kalásztól;

Nagy gyermekek kedves játékszere.

Sajátságos jelenség az valóban,

Mint kaptak egykor ily játékokon,

Virágot terme még a szellem is:

3320 A költészet s hit ábrándképeit,

S csalóka álmok karján ringatózva

Eltékozolta a legjobb erőt,

Hogy életcélja parlagon maradt.

Itt őrizünk még ritkaság gyanánt

3325 Két ily művet. Az első költemény;

Íróját akkor, még midőn büvös

Önhittel az egyén érvényt kívánt,

Homérnak hívták. Ábrándos világot
Rajzol le abban, Hádésznek nevezvén.
3330 Rég megcáfoltuk már minden sorát.
A másik Tacitus Agricolája,
Nevetséges s mégis sajnálatos
Fogalmak képe a barbár világból.

ÁDÁM

Hát fennmaradt még e néhány levél
3335 A nagy napokból, mint végrendelet,
S nem bírja mégis lángra gyújtani
A korcs utódot, tette ingerelvén,
Mely mesterkélvt világtokat ledönti?

TUDÓS

Helyes megjegyzés, átláttuk mi ezt,
3340 A méreg, mellyet rejt, nagyon veszélyes,
Azért nem is szabad olvasni másnak,
Csak aki hatvan évet meghaladt,
S a tudománynak szentelé magát.

ÁDÁM

De hát a dajka tündér daljai,
3345 Ezek nem oltnak-é a gyöngé szívbe
Sejtelmeket?

TUDÓS

Igen bizon, s azért
Dajkáink a magasb egyenletekről,
A mértanról beszélnek gyermekinknek. –

ÁDÁM

(*Félre.*)

Ah, gyilkosok, nem féltek-é egész
3350 S legszebb korától a szűt megrabolni!

TUDÓS

Menjünk tovább. – Im, itt e műszerek,
Műtárgyak mily csodás alakzatúak,

Ez álgyu; rajta rejtélyes fölírás:

Ultima ratio regum. – Hogyan

3355 Használtatott, ki tudja? – Ím, e kard,
Kizárólag csak embergyilkoló szer –
És nem volt bűnös, aki ezzel ölt.
E kép szabad kézzel készült egészen,
Fél emberéltet vett talán igénybe,
3360 És tárgya, nézd, csak hóhortos mese.
Ma a nap végzi e munkát helyettünk,
S míg az csalárdul idealizált,
Ez mély hűséggel szolgál céljainknak.

ÁDÁM

(*Félre.*)

De a művészet, a szellem maradt el –

TUDÓS

3365 E százszerű tárgy, milyen cifra mind,
Mi gyermekes. A serlegen virág,
A széktámlán ábrándos arabeszk,
Emberkezek pazarlott műve mind.
S üdítőbb-é a víz azon pohárból,
3370 Kényelmesb-é e széken az ülés?
Most gépeink teszik mindezt helyettünk,
Legcélszerűbb, legegyszerűbb alakban,
És a tökélyről az kezeskedik,
Hogy a munkás, ki ma csavart csinál,
3375 Végső napjáig amellettt marad.

ÁDÁM

Azért nincs élet, nincs egyéniség,
Mely mesterén túl járna, semmi müben. –
Hol leljen tért erő és gondolat,
Bebizonyítani égi származását?

3380 Ha küzdni vágyik és körültekint
Ezen szabályos, e rendes világban,
Még a veszély gyönyörét sem leli,

Nem lel csak egy vérengző vadat se.
Csalódtam hát a tudományban is:
3385 Unalmas gyermekiskolát lelek
A boldogság helyén, mit tőle vártam.

TUDÓS
Nincs-é behozva a testvériség?
Hol szenved ember anyagi hiányt?
Valóban, illy eszmék megérdemelnék
3390 A megfenyítést.

ÁDÁM
Mondd, mi hát az eszme,
Mely egy ily népbe egységet lehel,
Mely, mint közös cél, lelkesíteni tud?

TUDÓS
Ez eszme nálunk a megélhetés.
Midőn az ember földén megjelent,
3395 Jól bérházott éléskamra volt az:
Csak a kezét kellett kinyújtani,
Hogy készen szedje mindazt, ami kell.
Költött tehát meggondolatlanul,
Mint a sajtféreg, s édes mámorában
3400 Ráért regényes hipotézisekben
Keresni ingert és költészetet.
De már nekünk, a legvégső falatnál,
Fukarkodnunk kell, általlátva rég,
Hogy elfogy a sajt, és éhen veszünk.
3405 Négy ezredév után a nap kihűl,
Növényeket nem szül többé a föld;
Ez a négy ezredév hát a mienk,
Hogy a napot pótolni megtanuljuk.
Elég idő tudásunknak, hiszem.
3410 Fűtőszerűl a víz ajánlkozik,
Ez oxidált legtűztartóbb anyag.
Az organizmus titkai közel-

Állnak ma is már a fölleplezéshez. –
Éppen jó, hogy beszédünk erre vitt,
3415 Majdnem feledtem volna lombikom,
Mert én is épp e tárgyban dolgozom.

LUCIFER
Nagyon vénül az ember, hogyha már
Lombikhoz tér, midőn organizál. –
De hogyha sikerülne is műved,
3420 Mi szörny lesz az, mi szótlan gondolat,
Szerelmi érzés, melynek tárgya nincs,
Lény, mellyet a természet eltagad,
Melyhez nincs ellentét, nincsen rokon,
Ha nem korlátozandja az egyén.
3425 S honnan veendi ennek jellegét,
Elzárva külhatástól, szenvedéstől,
Egy szük üvegben kelve öntudatra?

TUDÓS
Nézd, nézd, hogyan forr, nézd, miként ragyog,
Itt-ott tünékeny alakok mozognak,
3430 Ezen meleg, e jól elzárt üvegben,
A vegyrokonság és ellenhatás
Mind összevág, és kényszerülve lesz
Engedni az anyag kívánatomnak.

LUCIFER
Bámullak, tudós! Még csak azt nem értem,
3435 Tudnád-e tenni, hogy, mi most rokon,
Ne vonja egymást, és ne lökje el
Az ellentét.

TUDÓS
Minő badar beszéd;
Örök törvénye ez az anyagoknak.

LUCIFER
Ah, értem, mondd csak el, min alapul?

TUDÓS
3440 Min alapul? törvény, mert úgy vagyok,
Mutatja nekünk a tapasztalás.

LUCIFER
A természet fűtője vagy tehát csak,
A többit ő magában végezi. –

TUDÓS
3445 De én szabom korlátit az üveggel,
S kivonszoló a rejtélyes homályból.

LUCIFER
Nem látok eddig még életjelet.

TUDÓS
El nem maradhat. Én, ki úgy kilestem
Az organizmus minden titkait,
Ki százszor boncolám az életet –

ÁDÁM
3450 Hullát fogál fel csak mindannyiszor.
A tudomány sántán követi csak
A meglevő ifjú tapasztalást,
S miként bérenc költője a királynak,
Kész kommentálni a nagy tetteket,
3455 De megjósolni hívatása nincs. –

TUDÓS
Mit gúnyolódtok, nem látjátok-é,
Egy szikra kell csak, és életre jő? –

ÁDÁM
De azt a szikrát, azt honnan veszed?

TUDÓS
Csak egy lépés az, ami hátra van.

ÁDÁM
3460 De ezt az egy lépést ki nem tevél:

Az nem tett semmit, nem tud semmit is.
A többi mind künn volt az udvaron,
A legszentebbe épp ez egy vezetne. –
Óh, lesz-e, aki egykor megteszi? –
(*Ezalatt a lombik felett lebegő füst sűrűdni kezd s dörög.*)

A FÖLD SZELLEMEK SZAVA
(*A füstből.*)
3465 Nem lesz soha. – Ez a lombik nekem
Nagyon szűk és nagyon tág. – Hisz te ismersz,
Ádám, ugy-é? – most még nem is gyanítanak.

ÁDÁM
Hallottad-é a szellem-szózatot,
Óh, nézd, óh, nézd, te gögös, gyöngye ember,
3470 Hogy bírnál azzal, aki ott lebeg. –

TUDÓS
Őrült roham. Ah, aggódom miattad.
(*A lombik elpattan, a szellem eltűnik.*)
A lombik eltört, újra kezdek
A nagy művet. Midőn már int a cél,
Kisded göröngy, a dőre vakeset,
3475 Elejt.

LUCIFER
Végzetnek hívták hajdanán.
S kevésbé szégyenítő volt hatalma
Alatt megtörni, mint engedni most
A dőre vakesetnek. –
(*Csengetnek.*)
Mit jelent ez?

TUDÓS
A munka megszűnt, jó a sétaóra,
3480 Itt jönnek a gyárakból, a mezőről,
Most kap fenyítést, aki vétkezett,
Most osztatnak be a nők s gyermekek.

Jerünk oda, dolgom lesz nékem is.

(Hosszú sorban férfiak jönnek, másban nők, néhányan közülük gyermekkel, köztük Éva is. Az udvaron mindnyájan kört képeznek, egy aggastyán eléjük lép. Ádám, Lucifer s a tudós az előtérben állnak a múzeum mellett.)

AZ AGGASTYÁN
Harmincadik szám!

LUTHER
(A sorból kilépve.)

Itt vagyok.

AZ AGGASTYÁN

Te ismét

3485 Mértéktelen fűtötted a kazánt.
Valóban úgy látszik, hogy szenvedélyed
Veszélybe hozni az egész falansztert.

LUTHER

S ki állna ellent a csábnak, midőn
Szikrázva, bölgve a vadult elem,
3490 A láng ezer nyelvével vesz körül,
Elérni kíván, hogy megsemmisítsen:
S ott állni bátran, szítani tovább,
Jól tudva, hogy hatalmunkban vagyunk. –
Nem ismered te a tűznek varázsát,
3495 Ki csak fazék alatt ismered azt.

AZ AGGASTYÁN
Hiú beszéd, ezért ma nem ebédelsz.

LUTHER
(Visszalépve.)

De holnap újra szítom a tüzet.

ÁDÁM

Mit látok? ezt a férfit ismerem.
Ez volt Luther.

AZ AGGASTYÁN

Kétszázkilencedik!

CASSIUS
(Kilépve.)

3500 Itt.

AZ AGGASTYÁN

Tégedet harmadszor intelek már,
Hogy ok nélkül keressz verekedést.

CASSIUS
(Visszalépve.)

Ok nélkül, merthogy nem panaszkodom? –
Pulya, ki más segítséget keres,
Míg karja ép. Vagy gyöngébb volt-e tán
3505 Ellenfelem, mért nem védé magát? –

AZ AGGASTYÁN

Ne feleselj. – Nem menti koponyád
Alakzata sem e rossz hajlamot,
Mert az nemes, mert az hiánytalan.
De véred oly forrongó és szilaj!
3510 Gyógyítani fognak, amíg megszeliidülsz.

ÁDÁM

Ah, Cassius! ha ismernél, ki véled
Philippinél csatáztam. – Hát odáig
Bir-é a rossz rend, a teória
Tévedni, hogy egy ily nemes kebel
3515 Csak gátjaul van, s fel sem ismeri.

AZ AGGASTYÁN
Négyszázadik szám.

PLÁTÓ
(Kilépve.)

Hallom.

AZ AGGASTYÁN

Már megint
Úgy elmerültél álomképeidben,
Hogy a rádbízott marha kárba ment.
Hogy ébren légy, borsón fogsz térdepelni.

PLÁTÓ

(Visszalépve.)

3520 Még a borsón is szépet álmodom.

ÁDÁM

Ah, mily szerep jutott, Plátó, neked
A társaságban, melly után epedtél! –

AZ AGGASTYÁN

A hetvenkettedik szám!

MICHELANGELO

(Kilépve.)

Íme, itt. –

AZ AGGASTYÁN

Rendetlenül hagyád el műhelyed.

MICHELANGELO

3525 Igen, mert mindig széklábat csináltam,
És azt is a leghitványabb alakra.
Soká könyörgtem, hagyják módosítnom,
Engedjék, hogy véssék rá holmi díszet,
Nem engedék. Kivántam változásul
3530 A szék támláját, mindent hasztalan.
Megőrüléshez voltam már közel,
S otthagytam a kint, ott a műhelyet.
(Visszalép.)

AZ AGGASTYÁN

E rendbontásért a szobába mégy,
S nem élvezed e szép meleg napot.

ÁDÁM

3535 Michelangelo, mily pokol lehet
Szűd istenének, hogy nem bír teremtni. –
Óh, mennyi ismerős mindenfelé,
És mennyi szellem, mennyi őserő.
Ez vélem harcolt – az mártírhalt, halt,
3540 Ez szüknek érzé a világtekét,
S mi egyformára, mily törpére szúrte
Az állam. Óh, Lucifer, jőj, jerünk;
Nem bírja lelkem e látványt tovább. –

AZ AGGASTYÁN

Ma két gyerek tölté be az időt,
3545 Melyben szükséges volt az anyagond,
Most a közös növelde várja őket,
Elő, elő!
(Éva és még egy nő gyermekeikkel kilépnek.)

ÁDÁM

Mi ragyogó jelenség!
Megvan hát e rideg világnak is
Költészete!

LUCIFER

Nos, Ádám, nem megyünk?

ÁDÁM

3550 Sőt inkább itt fogunk csak megnyugodni.

AZ AGGASTYÁN

Tudós! vizsgálj fejalkotásukat
E gyermekeknek.
(A tudós észleli a gyermekeket.)

ÉVA

Óh, mi vár reám.

ÁDÁM

E hang!

LUCIFER

De mit kapsz e közsorsu nőn,
Ki Szemirámisz csókját ízleled?

ÁDÁM

3555 Még akkor ezt nem ismerém.

LUCIFER

Ah, úgy!

Ez régi dalja a szerelmeseknek:
Azt tartja mind, hogy ő fedezte fel
A szenvedélyt, előtte senki még
Szeretni nem bírt, és ez így megyen
3560 Nehány évezred óta szüntelen.

TUDÓS

E gyermeket orvosnak kell tanítani,
Ebből pásztor lesz.

AZ AGGASTYÁN

El tehát velök.

(A gyermekeket el akarják vinni. Éva ellentáll.)

ÉVA

Hozzá ne nyúlj! e gyermek az enyém:
Ki tépi őt el az anyakebelről! –

AZ AGGASTYÁN

3565 Vegyétek el, mit késtek még velem.

ÉVA

Óh, gyermekem! hisz én tápláltalak
Szívem vérével. – Hol van az erő,
Mely e szent kapcsolatot elszakítani bírja?
Lemondjak-é hát rólad mindörökre,
3570 Hogy elvesz a tömegben, és szemem
Fürkésző gonddal hasztalan keressen
A száz egyenlő idegen között?

ÁDÁM

Ah, emberek, ha van előttek szent,
Hagyjátok ez anyának gyermekét.

ÉVA

3575 Ugy-é, ugy-é, te áldott idegen.

AZ AGGASTYÁN

Merész játékot űzesz, idegen;
Ha a család előítéletét
Éledni hagyjuk, rögtön összedül
Minden vívmánya a szent tudománynak.

ÉVA

3580 Mit nékem a fagyasztó tudomány!
Bukjék, midőn a természet beszél.

AZ AGGASTYÁN

Meglesz már?

ÁDÁM

Hah! hozzá ne nyúljatok.

Amott van egy kard, megtanítalak,
Hogy kell kezelni.

LUCIFER

Álomkép, ne mozdulj!

(Ádám vállára teszi kezét, ez megdermed.)

3585 Érezd kezemnek végzetes hatalmát. –

ÉVA

Óh, gyermekem!
(Összerogy, gyermekét elviszik.)

AZ AGGASTYÁN

E két nő pártalan,
Jelentkezzék, ki párjaül igényli.

ÁDÁM

Ezt én igénylem.

AZ AGGASTYÁN

Tudós! véleményed.

TUDÓS

Rajongó férfi és idegbeteg nő

3590 Korcs nemzedéket szül, ez nem helyes pár.

ÁDÁM

De én nem állok el, ha ő akarja.

ÉVA

Tiéd vagyok, nagylelkű férfiú.

ÁDÁM

Szeretlek, hölgy, szivem egész hevével.

ÉVA

Szeretlek én is, érzem, mindörökké.

TUDÓS

3595 Ez örülés. – Sajátságos, valóban,

A múlt kísértetét feltűnni látni

Világos századunkban. – Honnan ez?

ÁDÁM

Az édenkertnek egy késő sugára.

AZ AGGASTYÁN

Sajnálatos. –

ÁDÁM

Ne szánjatok. – Miénk

3600 Ez örülés; mi józanságtokat

Nem irigyeljük. Hisz, mi a világon

Nagy és nemes volt, mind ily örülés,

Melynek higadt gond korlátot nem ír. –

Szellembeszéd az, mely nemesb körökből

3605 Felénk rebeg, mint édes zöngemény,

Tanúja, hogy lelkünk vele rokon,

S megvetjük e földnek hitvány porát,

Keresve utat a magasb körökbe. –

(Évát ölelve tartja.)

AZ AGGASTYÁN

Mit hallgatjuk tovább, kórházba őket!

LUCIFER

3610 Itt gyors segély kell. Ádám, utazunk!

(Elsüllyednek.)

TIZENHARMADIK SZÍN

(Az úr. Földünk egy szelete a távolban látszik, mindég kisebbedve, míg nem csillagul tűnik csak fel, a többiek közé vegyülten. A szín félhomállyal kezdődik, mely vaksötétté válik lassankint. Ádám mint öreg, Luciferrel röpülve.)

ÁDÁM

Örjögő röptünk, mondd, hová vezet?

LUCIFER

Hát nem vágytál-e, menten a salaktól,
Magasb körökbe, honnan, hogyha jól
Értettelek, rokon szellem beszédét

3615 Hallottad?

ÁDÁM

Az igaz, de ily ridegnek

Nem képzelém feléjük útamat.

E tér oly pusztá, olyan idegen,

Mint hogyha szentségsértő járna benne,

S keblemben két érzés küzdelme foly:

3620 Érzem, mi hitvány a föld, hogy magas

Lelkem lezárja, s vágyom el köréből;

De visszasírok, fáj, hogy elszakadtam. –

Ah, Lucifer! nézz csak földünkre vissza,

Először a virág tűnt el szemünkből,

3625 Aztán az erdők rezgő lombjai;

A jólismert táj száz kedves helyével

Jellem nélküli síksággá lapult.

Mi érdekes volt, minden elmosódott.

Most már a szirt törpül le rossz görönggyé,

3630 A villámterhes felhő, melyben ott lenn

Szent szózatot sejt a pár s megriad,

Mi nyomorú párázattá silányul.

A bömbölő tenger végetlene

Hová, hová lett? szürke folt gyanánt áll
3635 A gömbön, mely keringve elvegyül
Millió társ közt, s az volt egész világunk.
Óh, Lucifer, aztán meg ő, meg ő – –
El kelle tőlünk annak is maradni? – –

LUCIFER

Emelkedett szempontunkból, hiába,

3640 Először a báj vész el, azután

A nagyság és erő, míg nem marad

Számunkra más, mint a rideg matézis. – –

ÁDÁM

A csillagok megettünk elmaradnak,

S nem látok célt, nem érzek akadályt.

3645 Szerelem és küzdelem nélkül mit ér

A lét. Hideg borzongat, Lucifer!

LUCIFER

Ha eddig tartott csak nagy hősiséged,

Úgy térjünk vissza porban játszani.

ÁDÁM

Ki mondja ezt? előre hát, előre:

3650 Csak addig fáj, míg végképp elszakad,

Mely a földhöz csatol, minden kötél. –

De, hajh, mi ez, lélegzetem szorul,

Eróm elhagy, eszméletem zavart,

Több volna-é mesénél Antaeus,

3655 Ki addig élt csak, míg a föld porával

Érintkezett?

A FÖLD SZELLEMÉNEK SZAVA

Igen, több az mesénél.

Te ismersz már, a földnek szellemét,

Csak én lélegzem benned, tudhatod.

Itt a sorompó, eddig tart hatalmam,

3660 Térj vissza, élsz – hágd át, megsemmisülsz,

Mint ázalagféreg, mely csöpp vizében
Fickándozik. – E csepp a föld neked. –

ÁDÁM

Dacolok véled, hasztalan ijesztesz,
Testem tiéd tán, lelkem az enyém,
3665 A gondolat s igazság végtelen,
Előbb megvolt az, mint anyagvilágod.

A FÖLD SZELLEMÉNEK SZAVA

Hiú ember! próbáld, s szörnyet bukol.
Előbbvaló-e rózsánál az illat,
Alak a testnél, s napnál a sugára?
3670 Óh, hogyha látnád árva lelkedet
A végtelen űrben keringeni,
Amint értelmet és kifejezést
Keres hiába, idegen világban,
S nem érez többé semmit és nem ért,
3675 Megborzadnál. Mert minden felfogás
És minden érzés, mely benned feszül, csak
Kisúgárzása e csoport anyagnak,
Mit földednek hívsz, s mely ha más leendne,
Nem létezhetnék többé, véled együtt. –
3680 A szépet, rútat, üdvöt és pokolt
Csak szellememtől vontad el magadnak,
Mely kis hazádnak rendét lengi át. –
Óh, ami itten örökös igazság,
Egy más világban az tán képtelen,
3685 És a lehetlen tán természetes.
A súly nem létez, a lét nem mozog,
Mi itten lég, az ott tán gondolat,
Mi itten fény, az ottan hang talán,
S jegecül tán, mi itten növe nő. –

ÁDÁM

3690 Nem tántorítsz el, lelkem felfelé tör. –

A FÖLD SZELLEMÉNEK SZAVA

Ádám, Ádám, a végső perc közelg:
Térj vissza, a földön naggyá lehetsz,
Míg, hogyha a mindenség gyűrűjéből
Léted kitéped, el nem tűri Isten,
3695 Hogy megközelítsd őt – s elront kicsinyül. –

ÁDÁM

Ugyis nem ront-e majd el a halál? –

A FÖLD SZELLEMÉNEK SZAVA

A vén hazugság e hiú szavát
Ne mondd, ne mondd, itt a szellemvilágban –
Egész természet átborzadna tőle. –
3700 Szentelt pecsét az, feltartá az Úr
Magának. A tudás almája sem
Törhette azt fel.

ÁDÁM

Majd én feltöröm.

(Továbbrepülnek. Ádám egy sikoltással megmerevül.)

Végem van!

LUCIFER

(Kacagva.)

Győzött hát a vén hazugság. –

(Amint Ádámot eltaszítja magától.)

E báb-istenség most már elkeringhet
3705 Az űrben, új bolygóként, mellyen újra
Számomra fog tán élet fejlődni. –

A FÖLD SZELLEMÉNEK SZAVA

Korán a káröröm még, Lucifer!
Csak érinté az idegen világot,
Nem oly könnyű országomból kitörni. –
3710 Honos szózat hív, térj, fiam, magadhoz!

ÁDÁM

(Eszmélve.)

Élek megint. – Érzem, mert szenvedek,
De szenvedésem is édes nekem,
Oly iszonyatos az, megsemmisülni. – – –
Óh, Lucifer! vezess földemre vissza,
3715 Hol oly sokat csatáztam hasztalan,
Csatázzam újra, és boldog leszek. –

LUCIFER

S e sok próbára mégis azt hiszed,
Hogy új küzdésed nem lesz hasztalan?
S célt érsz? Valóban e megtörhetetlen
3720 Gyermekkedély csak emberé lehet. –

ÁDÁM

Korántse vonz ily dőre képzelet,
A célt, tudom, még százszor el nem érem.
Mit sem tesz. A cél voltaképp mi is?
A cél, megszűnte a dicső csatának,
3725 A cél halál, az élet küzdelem,
S az ember célja e küzdés maga.

LUCIFER

Valóban szép vigasz, már hogyha még
A harc eszméje volna legalább nagy,
De holnap gúnyolod, miért ma vívsz,
3730 Gyermekjáték volt, ami lelkesített. –
Nem vérezél-e el Chaeroneánál
A megbukott szabadság védletében,
És Constantinnal nem küzdél-e később,
Világuralmát hogy megalapítsd?
3735 Nem vesztél-é el hitmártír gyanánt,
S később a tudománynak fegyverével
Nem álltál-é a hitnek ellenében?

ÁDÁM

Igaz, igaz, de mindegy, bármi hitvány

Volt eszmém, akkor mégis lelkesített,

3740 Emelt, és így nagy és szent eszme volt.
Mindegy, kereszt vagy tudomány, szabadság
Vagy nagyravágy formájában hatott-e,
Előre vitte az emberemet. –
Óh, vissza hát a földre, új csatára. –

LUCIFER

3745 S feledted-é már a tudós szavát,
Ki felszámolta, hogy négy ezredévre
Világod megfagy – a küzdés eláll?

ÁDÁM

Ha tudományunk nem dacol vele.
De fog dacolni, érzem, tudom. –

LUCIFER

3750 S aztán? – Van-é küzdés, nagyság, erő
A mesterkéltnél világban, melyet az
Ész rendezett teóriáiból,
S melyet magad szemlélhetél imént. –

ÁDÁM

Csak mentse meg a földet – elmulik
3755 Az is, mint minden, ami hivatását
Betölté, s akkor újra felmerül
Az eszme, melly életet lehel reája.
Vezess csak vissza, égek látni már,
A megmentett földön mi új tanért
3760 Fogok fellelkesülni.

LUCIFER

Vissza hát! –

TIZENNEGYEDIK SZÍN

(Hóval és jéggel borított hegyes, fátalan vidék. A nap mint veres, sugártalan golyó áll ködfoszlányok között. Kétes világosság. Az előtérben néhány korcs nyír, boróka és kúszófenyő-bokor között eszkimó viskó. Ádám mint egészen megtört aggastyán, bot mellett jó lefelé a hegyekről Luciferrel.)

ÁDÁM

Mit járjuk e végetlen hóvilágot,
Hol a halál néz ránk üres szemekkel,
Csak egy-egy foka ver zajt, vízbe bukva,
Amint felretten lépteink zaján;
3765 Hol a növény is küzdni már kifáradt,
Korcsult bokor leng a zuzmók között,
S a hold vörös képpel néz köd megől
Halál lámpajaként a sírgödörbe. –
Oda vezess, hol pálmafák virulnak,
3770 A napnak, illatoknak szép honába,
Holott az ember lelke, erejének
Öntudatára fejlődött egészen. –

LUCIFER

Ottan vagyunk. E vérgolyó napod.
Lábunk alatt a föld egyenlítője. –
3775 A tudomány nem győzött végzetén. –

ÁDÁM

Szörnyű világ! – csupán meghalni jó.
Nem sajnálandom, amit itt hagyok.
Ah, Lucifer! ki egykor ottan álltam
Az ember bölcséjénél, aki láttam,
3780 Mi nagy jövő reménye ringa benne,
Ki annyi harcát mind végigcsatáztam,
Ez órjas síron, melyre gyászlepelt
A természet dobott, midőn merengek,

Első, utolsó ember a világon:

3785 Szeretném tudni, hogy bukott fajom?
Nemes küzdelemben, nagyszerűen-é,
Nyomorun-é, törpülve ízrül ízre,
Nagyság nélkül és könnyre érdemetlen.

LUCIFER

Ah, ah, hiú ha vagy nagy szellemedre, –
3790 Amint nevezni már, úgy kedveled
Azon erőt, mely a vért lükteti,
És ifjú keblet eszményért dagaszt:
Ne kívánj állni végre mint tanú
Saját halotti ágyadnál. – Ez óra
3795 Csodálatos átvizsgálása ám
A gazda nélkül készült számvetésnek.
A hagymázos láz elriasztja mind
Az étel-láz csillámló képeit,
Aztán ki tudja, mellyik volt való.
3800 A végső küzdele kisserű jaja
Nagy gúnykacaj éltünk küzdelmire.

ÁDÁM

Miért nem veszttem hát el a magasban,
Erőm és lelkem teljes érzetével,
Inkább, mint így hallgatni önmagam
3805 Síriratát, mit egy szellem rideg
Közönye tart, ki harcaimban és
Halálomban nem osztozik velem. –

LUCIFER

Ismét fajodra ismerek könyvedben,
Mellyel kíséred ébredésedet
3810 Kedvenc ábrándból tiszta felfogásra. –
De nyugodjál meg, hisz még él fajod.
Nézd, ott is áll még egy embertanya,
S gazdája, ím, most lép ki ajtaján. –
(Egy eszkimó a galibából kilép, fókavadászatra felkészülten.)

ÁDÁM
E korcs alak, e torzkép volna-é
3815 Nagyságomnak bitor örököse?
Mért hagyta látnom, Lucifer! valóban
A vigasz rosszabb, mint volt bánatom.

AZ ESZKIMÓ
Léteznek hát mégiscsak istenek
Felettünk? ím, előttem megjelentek.
3820 De hát, ki tudja, jók vagy rosszak-e,
Menekszem tőlük, az legbiztosabb.
(*Vissza akar vonulni.*)

LUCIFER
Megállj, egy szóra!

AZ ESZKIMÓ
(*Leborulva.*)
Kegyelem, uram!
Az első főkát néked áldozom,
Mit elfogok, csak hallgass meg, s ne ronts el.

LUCIFER
3825 Hát ahhoz a fókához mily jogod van,
Hogy éltevel váltod meg a tiédet?

AZ ESZKIMÓ
Hogy bírok véle: hisz látom, körüllem
Miként eszi a férget fürge hal,
Halat a főka, a főkát meg én.

LUCIFER
3830 S a nagy szellem veled táplálkozik.

AZ ESZKIMÓ
Tudom, tudom, de a kicsiny időt,
Melyben mozogni hágy kegyelmesen,
Vásárolom meg véres áldozattal.

ÁDÁM
Mi gyáva nézlet!

LUCIFER
S mást tevé-e te?

3835 Az a különbség csak közöttetek,
Hogy ő főkát, te embert áldozál
Az istenségnek, mellyet alkotál
Saját képedre, mint ez az övére.

AZ ESZKIMÓ
Látom, haragszol, és érzem, miért.
3840 Ínségemben hogy fel mertem sohajtni
A nap jótékony istenéhez, aki
Nem kér, csak ad, ki ős regénk szerint
Itt is parancsolt egykor. – Óh, bocsáss meg,
S elátkozom örökre.

ÁDÁM
Ím, nagy Isten,
3845 Tekints le és pirulj, mi nyomorult,
Akit remeknek alkotál, az ember!

AZ ESZKIMÓ
Nagyon haragszik társad, éhes ő is?

LUCIFER
Sőt, mert nem éhes, épp azért haragszik.

ÁDÁM
Mi helytelen faragsz rosz élceket!

LUCIFER
3850 Igazság az, nem élc. Okoskodásod
A jóllakotté, míg itt társadé
Éhes gyomornak filozófiája.
Okokkal egymást meg nem győzitek,
De egyetérttek rögtön, hogyha te
3855 Kiéhezél, vagy ő majd jóllakott.

Igen, igen, akár mint képzelődöl,
Mindég az állat első bennetek,
És csak midőn ezt el bírád csitítani,
Eszmél az ember, hogy nagy-gőgösen
3860 Megvesse azt, mi első lényege. –

ÁDÁM

Méltó beszéd hozzád, Lucifer, ez,
Ki minden szentet kárörvendve vonsz
A föld porába. Hát minden nagy eszme,
Nemes cselekmény konyhánk gőze csak,
3865 Vagy oly körülmény dőre magzata,
Mit egytül egyig a hitvány anyag
Néhány törvénye mozgat, s tart lekötve? –

LUCIFER

S van-é különben? – Azt hiszed talán,
Hogy Leonídász meghal a szorosban,
3870 Ha ahelyett, hogy barna levesével
Táplálkozik olyan köztársaságban,
Melynek még pénze sincs, lucullusi
Villában issza édes mámorát
Kelet minden kéjének? Vagy talán
3875 Brutus meghal, ha a szép Porciához
Hazasiet, s a harc izgalmait
Kiheveri egy jó ebéd után?
Hogyan tenyész a bűn, hogy a nemesség?
Nem ronda lég, nyomor szülé-e azt,
3880 Nem napvilág, szabadságérzet ezt,
Átörökítve késő származékban
Alakban és szellemben önmagát?
Hányan mondák, hogy számoltak magukkal,
És felköték egy fára magukat.
3885 De ha leoldák hívatlan kezek,
Az élet új érintkezése már
Feledteté velök a számadást. –

Ha nagy Hunyad nem méltó nép körében
Jó a világra, hogyha szerezsen
3890 Sátornak árnya reszket bölcsején:
Mi lesz első hőseből a keresztnek?
Vagy Luther, hogyha pápa lesz esetleg,
S Leó tanár egy német egyetemben:
Ki tudja, nem reformál-é emez,
3895 S az sújtja átkát a dúló merészre?
Mi lesz Napóleon, ha büszke útját
Nem egy nép vére egyenlíti ki?
Elposhad tán egy búzhödt laktanyában. –

ÁDÁM

(Lucifer száját befogva.)

Ne többet! – mind, amit csak fejtegetsz,
3900 Oly egyszerűnek látszik, oly valóznak:
De annál károsabb. – A babona
Bárgyút vakít csak, aki úgysem érzi
A szellemet, mely köztünk hat, mozog;
De testvérét felismerné a jobb, ha
3905 Rideg tanod számokkal meg nem ölné. –

LUCIFER

Beszélj tehát társaddal, meg nem árt
Még egy kis lecke az önismeretből.

ÁDÁM

Sokan tengődtek-é még e vidéken?

AZ ESZKIMÓ

Sokan bizon, többen, mint ujjamon
3910 Számíthatok. – Szomszédimat, igaz,
Agyonverém már mind, de hasztalan,
Mindég kerülnek újak; s oly kevés
A fókafaj. – Ha isten vagy, tegyed,
Könyörgök, hogy kevesb ember legyen,
3915 S több fóka. –

ÁDÁM

Lucifer, jerünk, elég volt!

LUCIFER

No, legalább tekintsük meg nejét.

ÁDÁM

Nem akarom meglátni, mert ha süllyedt

A férfiú, szemünknek ronda látvány:

De megvetést szül keblünkben csupán.

3920 A nő, az eszmény, e megtestesült

Költészet, hogyha süllyedt, torzalak lesz,

Mely borzadályt szül. Menj, ne lássam őt.

(Ezalatt Lucifer Ádámot a gunyhó felé vonta, most az ajtót felrúgja, bent Éva, mint az eszkimó neje, látszik. Ádám mereven bámul, a küszöbön állva.)

LUCIFER

Nem lelsz-e benne régi ismerősre?

Öleld meg hát, hisz e becsületes

3925 Ember halálba' sértve lesz, ha ily

Tisztességet se gyakorolsz nején.

ÁDÁM

Öleljem ezt, ki egy Aszpásziát

Tarték karomban! Ezt, kiben derengni

Látom megint annak vonásait,

3930 De úgy, mint hogyha csókjai között

Állattá válna. –

AZ ESZKIMÓ

(Gunyhójába lépve.)

Nőm! vendégeink

Érkeztek ím. Lásd őket szívesen.

(Éva Ádám nyakába borul, s a gunyhóba vonja.)

ÉVA

Légy üdvözölve, idegen, pihenj meg.

ÁDÁM

(Bontakozva.)

Segítség, Lucifer! el innen, el,

3935 Vezess jövőmbül a jelenbe vissza,

Ne lássam többé ádáz sorsomat:

A hasztalan harcot. Hadd fontolom meg:

Dacoljak-é még Isten végzetével. –

LUCIFER

3939 Ébredj hát, Ádám! álmod véget ért. –

TIZENÖTÖDIK SZÍN

(A nézőhely átváltozik a harmadik szín pálmafás vidékévé. Ádám, ismét mint ifjú, még álomittasan kilép a gunyhóból s álmélkodva körül néz. Éva bent szunnyad. Lucifer a középén áll. Ragyogó nap.)

ÁDÁM

3940 Rettentő képek, óh, hová levétek?
Körültem minden úgy él, úgy mosolyg,
Mint elhagyám, míg szívem megtörött.

LUCIFER

Hiú ember! Hát azt kívánod-é,
Hogy a természet rendje felbomoljon,
3945 Új üstökös ragyogjon éjeden,
Remegjen a föld, egy féreg, ha elvesz?

ÁDÁM

Álmodtam-é csak, vagy most álmodom,
És átalán több-é, mint álom, a lét,
Egy percre melly a holt anyagra száll,
3950 Hogy azzal együtt végképp szétbomoljon?
Miért, miért e percnyi öntudat,
Hogy lássuk a nemlét borzalmait? –

LUCIFER

Siráncozol? – csupán a gyávaság
Fogadja el harc nélkül a csapást,
3955 Mit elkerülni még hatalma van.
De a végzetnek örökös betűit
Nyugodtan nézi, és nem zúgolódik
Miattuk az erős, azt nézve csak,
Hogy állhatand meg még alattuk is.
3960 Ily végzet áll a történet felett,
Te eszköz vagy csak, mellyet hajt előre. –

ÁDÁM

Nem, nem, hazudsz, az akarat szabad.
Kérdemteltem ezt nagyon magamnak,
Lemondtam érte a paradicsomról.
3965 Sokat tanultam álomképeimből,
Kiábrándultam sokból, s most csupán
Tőlem függ, útam másképpen vezetni.

LUCIFER

Ha a felejtés és örök remény
Nem volna a végzetnek frígyese,
3970 Hogy, míg amaz hegeszti a sebet,
Ez szőnyeget von a mélység fölé
S biztatva mondja: száz merész beléhullt,
Te léssz a boldog, aki átugorja. –
De látál, úgye, mint tudós, egyéb
3975 Sok furcsaság közt oly bélférget is,
Mely vércsében s macskában bír csak élni,
S kifejlődése első korszakát
Mégis csak az egérben töltheti.
Sem egy, sem más egér nincs kítűzve
3980 Érezni macska-, vércse-körmöket,
S mely óvatos, ki is kerülheti,
Mint agg múlván ki házias körében.
De renditetlen törvény öröködik,
Hogy annyi jusson mégis ellenének,
3985 Amennyi kell, hogy ezredek után
Még a puhány is éljen a világon. –
Az ember sincs egyénileg lekötve,
De az egész nem hordja láncait;
A lelkesülés, mint ár, elragad,
3990 Ma egy tárgyért, holnap másért megint.
A máglyának meglesznek martaléki,
S meglesznek, akik gúnyolódni fognak. –
S ki lajstromozza majd a számokat,
Következetes voltán bámuland

3995 A sorsnak, mely házasságot, halált,
Bűnt és erényt arányosan vezet,
Hitet, örülést és öngyilkolást. –

ÁDÁM
Megállj! mi eszme villant meg fejemben –
Dacolhatok még, Isten, véled is.

4000 Bár százszor mondja a sors: eddig élj,
Kikacagom, s ha tetszik, hát nem élek.
Nem egymagam vagyok még e világon?
Előttem e szirt, és alatta mély:
Egy ugrás, mint utolsó felvonás...
4005 S azt mondom: vége a komédiának. –
(*Ádám a szirt felé halad, Éva kilép az ajtón.*)

LUCIFER
Ah, vége, vége: mily badar beszéd!
Hiszen minden perc nem vég s kezdet is?
Ezért láttál-e néhány ezredévet? –

ÉVA
Ádám, miért lopóztál tőlem úgy el,
4010 Utolsó csókod oly hideg vala,
S gond vagy harag van most is arcodon.
Úgy félek tőled...

ÁDÁM
(*Továbbhaladva.*)
Mért is jársz utánam,
Mit leskelődöl lépteim után?
A férfiúnak, e világ urának,
4015 Más dolga is van, mint hiú enyelgés.
Nő azt nem érti, s nyugül van csupán.
(*Ellágyulva.*)
Mért nem szunyadtál még csak egy kicsinyt:
Nehezebb lesz most már az áldozat,
Mit a jövőnek hozni tartozom. –

ÉVA
4020 Ha meghallgatsz, még könnyebb lesz talán,
Mert ami eddig kétséges vala,
Most biztosítva áll már: a jövő. –

ÁDÁM
Hogyan?

ÉVA
Tudom, fel fog mosolygni arcod,
Ha megsugom. De jőj hát közelebb:
4025 Anyának érzem, óh, Ádám, magam.

ÁDÁM
(*Térdre esve.*)
Uram, legyőztél. Ím, porban vagyok,
Nélküled, ellened hiába vívok:
Emelj vagy sújts, kitárom keblemet.

LUCIFER
Féreg! feledted-é nagyságodat,
4030 Melyet nekem köszönhetsz. –

ÁDÁM
Hagyd el azt!
Hiú káprázat volt; ez nyúgalom!

LUCIFER
S te, dőre asszony, mondd, mit kérkedel?
Fiad Édenben is bűnnel fogamzott.
Az hoz földedre minden bűnt s nyomort.

ÉVA
4035 Ha úgy akarja Isten, majd fogamzik
Más a nyomorban, aki eltörüli,
Testvériséget hozván a világra. –

LUCIFER
Fellázadsz-é, rabszolga, ellenem?
Fel a porból, állat!

(Ádám felé rüg. Az ég megnyílik: az Úr dicsőülten, angyaloktól környezve megjelen.)

AZ ÚR

A porba, szellem!

4040 Előttem nincsen nagyság.

LUCIFER

(Görnyedezve.)

Átok, átok!

AZ ÚR

Emelkedjél, Ádám, ne légy levert,
Midőn látod, kegyembe veszek újra.

LUCIFER

(Félre.)

Mint látom, itt családi jelenet

Fejlődik, szép talán az érzelemnek,

4045 De értelmeknek végtelen unalmas.

Legjobb elsompolyognom.

(Indul.)

AZ ÚR

Lucifer!

Szavam van hozzád is, maradj tehát.

Te meg, fiam, beszélj el, hogy mi bánt úgy.

ÁDÁM

Uram! rettentő látások gyötörtek,

4050 És nem tudom, mi bennök a való.

Óh mondd, óh mondd, minő sors vár reám:

E szűkhatáru lét-e mindenem,

Melynek küzdése közt lelkem szűrődik,

Mint bor, hogy végre, amidőn kitisztult,

4055 A földre öntsd, és béigya porond?

Vagy a nemes szeszt jobbra rendeléd?

Megy-é előbbre majdan fajzatom,

Nemesbedvén, hogy trónodhoz közelgjen,

Vagy, mint malomnak barma, holtra fárad,

4060 S a körből, melyben jár, nem bír kitörni?

Van-é jutalma a nemes kebelnek,

Melyet kigúnyol vérhullásaért

A kislelkű tömeg? Világosíts fel,

S hálásan hordok bármi végzetet;

4065 Csak nyerhetek cserémben, mert ezen

Bizonytalanság a pokol. –

AZ ÚR

Ne kérdd

Tovább a titkot, mit jótékonyan

Takart el istenkéz vágyó szemedtől.

Ha látnád, a földön mulékonyan

4070 Pihen csak lelked, s túl örök idő vár:

Erény nem volna itt szenvedni többé.

Ha látnád, a por lelkedet felissza:

Mi sarkantyúzna, nagy eszmék miatt,

Hogy a muló perc élvéről lemondj?

4075 Míg most, jövőd ködön csillogva át,

Ha percnyi léted súlyától legörnyedsz,

Emel majd a végetlen érzete.

S ha ennek elragadna büszkesége,

Fog korlátozni az arasznyi lét.

4080 És biztosítva áll nagyság, erény. –

LUCIFER

(Kacagva.)

Valóban, melyre lépsz, dicső a pálya,

Nagyság s erény leszen tehát vezéred,

E két szó, mely csak úgy bír testesülni,

Ha babona, előítélet és

4085 Tudatlanság álland mellette ört. –

Miért is kezdtem emberrel nagyot,

Ki sárból, napsugárból összegyúrva

Tudásra törpe, és vakságra nagy. –

ÁDÁM
Ne gúnyolj, óh, Lucifer, csak ne gúnyolj:
4090 Láttam tudásod tiszta alkotását,
Nagyon hideg volt ottan e kebelnek. –
De, óh, Uram! ki fog feltartani,
Hogy megmaradjak a helyes uton?
Elvontad tőlem a vezérkezet,
4095 Hogy a tudás gyümölcsét ízlelém.

AZ ÚR
Karod erős – szived emelkedett:
Végetlen a tér, mely munkára hív,
S ha jól ügyelsz, egy szózat zeng feléd
Szünetlenül, mely visszaint s emel,
4100 Csak azt kövesd. S ha tettdús életed
Zajában elnémúl ez égi szó,
E gyöngye nő tisztább lelkülete,
Az érdekek mocskától távolabb,
Meghallja azt, és szíverén keresztül
4105 Költészetté fog és dallá szűrődni.
E két eszközzel álland oldalodnál,
Balsors s szerencse közt mind-egyaránt,
Vigasztaló, mosolygó géniusz. –
Te, Lucifer meg, egy gyűrű te is
4110 Mindenségemben – működjél tovább:
Hideg tudásod, dőre tagadásod
Lesz az élesztő, mely forrásba hoz,
S eltántorítja bár – az mit se tesz –
Egy percre az embert, majd visszatér.
4115 De bűnhődésed végtelen leend
Szünetlen látva, hogy mit rontni vágyol,
Szép és nemesnek új csirája lesz. –

ANGYALOK KARA
Szabadon bűn és erény közt
Választhatni, mily nagy eszme,

4120 S tudni mégis, hogy felettünk
Pajzsul áll Isten kegyelme.
Tégy bátran hát, és ne bánd, ha
A tömeg hálátlan is lesz,
Mert ne azt tekintse célul,
4125 Önbecsét csak, ki nagyot tesz,
Szégyenelve tenni másképp;
És e szégyen öntudatja
A hitványat földre szegzi,
A dicsőet felragadja, –
4130 Ámde útag felségében
Ne vakítson el a képzet,
Hogy, amit téssz, azt az Isten
Dicsőségére *te* végzed,
És ő éppen rád szorulna,
4135 Mint végzése eszközére:
Sőt te nyertél tőle díszet, ha
Engedi, hogy tégy helyette. –

ÉVA
Ah, értem a dalt, hála Istenemnek!

ÁDÁM
Gyanítom én is, és fogom követni.
4140 Csak az a vég! – csak azt tudnám feledni! –

AZ ÚR
4141 Mondottam, ember: küzdj és bízva bízzál!